



Fundusze Europejskie
dla Śląskiego



Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską



Województwo
Śląskie

Gotowość społeczności lokalnych na zmiany wynikające z procesu transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej, określonego w Terytorialnym Planie Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030 w wybranych gminach województwa śląskiego z problemem społecznym i/ lub przestrzennym, które w największym stopniu dotknie proces przeobrażeń

RAPORT Z BADANIA

Gliwice, marzec 2025

Badanie współfinansowane z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji
w ramach Priorytetu FESL.13 Fundusze Europejskie na Pomoc Techniczną FST
Działanie FESL.13.01 Pomoc Techniczna FST

Projekt realizowany przez Samorząd Województwa Śląskiego

ZP-ZN.272.3.4.2024.BF

Wykonawca badania: Market Research World

44-102 Gliwice, ul. Mastalerza 26/13

<https://mrw.org.p>

Spis treści

1. Wprowadzenie	4
2. Streszczenie raportu w języku polskim oraz w języku angielskim	5
3. Opis zastosowanej metodologii	8
4. Organizacja procesu badawczego.....	11
5. Charakterystyka uczestników badania ilościowego (CATI)	13
6. Opis wyników badań	18
6.1. Znajomość zagadnień związanych ze sprawiedliwą transformacją	18
6.2. Konsekwencje transformacji energetycznej (restrukturyzacji górnictwa) w przeszłości.....	37
6.3. Szanse i zagrożenia transformacji na terenie gminy. Ocena wpływu procesu dekarbonizacji na obecną i przyszłą sytuację społeczno-gospodarczą gminy.....	42
6.4. Ocena przygotowania gmin górniczych do procesu transformacji energetycznej, rodzaje podejmowanych działań wyprzedzających i zapobiegających wystąpieniu napięć społecznych oraz łagodzących społeczno-gospodarcze konsekwencje transformacji	64
6.5. Komunikowanie i informowanie mieszkańców gmin górniczych o sprawiedliwej transformacji.....	73
6.6. Doświadczenia, plany i uwarunkowania w gminach górniczych związane z zagospodarowaniem terenów pogórnich.....	80
6.7. Doświadczenia, plany i czynniki warunkujące pozyskiwanie nowych inwestorów, zapewniających wysokiej jakości miejsca pracy	87
6.8. Obawy mieszkańców gminy o przyszłość zawodową i utratę pracy w wyniku transformacji.....	91
6.9. Poziom i ocena współpracy samorządów gmin górniczych z lokalnym sektorem biznesu, samorządem gospodarczym i instytucjami otoczenia biznesu z zakładami górniczymi, SRK i sektorem energetycznym.....	99
6.10. Wizja gminy górniczej w przyszłości, po wygaszeniu działalności górniczej.....	100
6.11. Skala i rodzaje potrzeb samorządów gmin górniczych i pozostałych interesariuszy związanych z procesem transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej	109
6.12. Przykłady dobrych praktyk do wdrożenia przez gminy i Samorząd Województwa Śląskiego oraz rekomendacje w zakresie transformacji, służących skutecznej realizacji celów TPST.....	114
7. Wnioski i podsumowanie wyników badania	117
8. Rekomendacje do wdrożenia przez gminy i Samorząd Województwa Śląskiego w zakresie transformacji energetycznej, służących skutecznej realizacji celów TPST	121
9. Załączniki	124
9.1. Bibliografia.....	124
9.2. Spis wykresów, tabel, map	126
9.3. Lista podmiotów objętych badaniem jakościowym	131
9.4. Narzędzia badawcze	142

1. Wprowadzenie

Niniejszy raport prezentuje wyniki badań i analiz przeprowadzonych przez Market Research World z siedzibą w Gliwicach dla Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego w ramach realizacji badania „Gotowość społeczności lokalnych na zmiany wynikające z procesu transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej, określonego w Terytorialnym Planie Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030 w wybranych gminach województwa śląskiego z problemem społecznym i/ lub przestrzennym, które w największym stopniu dotknie proces przeobrażeń”.

Celem nadrzędnym badania jest identyfikacja stopnia gotowości gmin z obszaru podregionów górniczych województwa śląskiego wchodzących w skład OSI – gmin będących w transformacji górniczej (z problemem społecznym i/ lub przestrzennym) na zmiany wynikające z procesu transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej w kontekście realizacji celów TPST oraz wskazanie działań i narzędzi na rzecz usprawnienia tego procesu.

W centrum zainteresowania badania znalazła się tematyka zjawiska transformacji energetycznej na wyznaczonych obszarach województwa śląskiego. Są to gminy, w których następuje zjawisko największej kumulacji problemów związanych z procesem transformacji energetycznej. Badanie swoim zakresem objęło weryfikację gotowości gmin (władz lokalnych, przedstawicieli kluczowych grup interesariuszy i mieszkańców) do wprowadzenia zmian, stopień zaakceptowania tych zmian przez społeczności lokalne oraz możliwości przystosowania się do nich.

2. Streszczenie raportu w języku polskim oraz w języku angielskim

Badanie dotyczące gotowości społeczności lokalnych na zmiany wynikające z procesu transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej, przeprowadzone zostało na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego w okresie od 5 września 2024 r. do 19 marca 2025 r. Badaniami objęto 7 gmin miejskich oraz miast na prawach powiatu takich jak: Bieruń, Bytom, Jastrzębie-Zdrój, Mysłowice, Ruda Śląska, Rybnik i Zabrze. Są to gminy zaliczane do obszarów będących w transformacji górniczej (z problemem społecznym i/ lub przestrzennym), wchodzące w skład Obszarów Strategicznej Interwencji, na których będą występowały lub już występują negatywne konsekwencje prowadzonej transformacji, takie jak: redukcja zatrudnienia w sektorze górniczym oraz niekorzystne zmiany w środowisku i przestrzeni, skutkujące koniecznością podjęcia działań rewitalizacyjnych.

Badanie było prowadzone metodami ilościowymi i jakościowymi. W trakcie badań zebrano opinie ponad 2 600 mieszkańców wybranych gmin – z wykorzystaniem wystandaryzowanego kwestionariusza ankiety (wywiady telefoniczne – CATI) oraz przeprowadzono 14 wywiadów grupowych i 98 pogłębionych wywiadów indywidualnych z przedstawicielami władz samorządowych, urzędów pracy, instytucji pomocy i integracji społecznej, branżowych związków zawodowych, przedsiębiorstw górniczych i okołogórniczych, organizacji pozarządowych oraz samorządu gospodarczego lub instytucji otoczenia biznesu.

Wyniki pokazują, że z pojęciem sprawiedliwej transformacji zetknęło się tylko 43,0% mieszkańców gmin objętych badaniem. Pojęcie to kojarzy się mieszkańcom przede wszystkim ze zmianami gospodarczymi, społecznymi i środowiskowymi (47,9%) oraz z polityką Unii Europejskiej (38%), jednak 28% utożsamia je także z negatywnymi zjawiskami: zamykaniem miejsc pracy, bezrobociem, biedą, zniszczonymi terenami pogórnymi oraz karami wynikającymi z ustawy antysmogowej.

Co trzeci mieszkaniec deklaruje posiadanie wiedzy o powodach przeprowadzania transformacji (37,5%). Wiedza ta jest większa wśród starszych grup wiekowych (55-64 lata; 41,8%) niż wśród przedstawicieli grupy najmłodszej (18-24 lat; 30,6%); większa jest również wśród osób posiadających wykształcenie średnie lub wyższe

(40,6%-40,7%) względem osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub podstawowym (29,2%-30,4%). Za główną przyczynę obecnej transformacji mieszkańcy badanego obszaru uznali przede wszystkim politykę Unii Europejskiej (56,5%), a ponad 40% wskazało na ociepleniu klimatu oraz dostęp do taniej, ekologicznej energii.

Temat zamykania kopalń i skutków tego procesu podejmowany był w gronie rodziny lub znajomych przez ponad połowę mieszkańców gmin objętych badaniem (55,5%), a w przypadku 48,4% aktywnych zawodowo mieszkańców temat działań był poruszany w ich miejscu pracy. Tylko 23,8% mieszkańców gmin objętych badaniem uważa, że proces odchodzenia od węgla, gazu i ropy naftowej jest słuszny, gdy opinie przeciwne są dwukrotnie częstsze (50,5%). Zaledwie 13,5% respondentów uważa, że społeczność lokalna i lokalne instytucje są odpowiednio przygotowane do zmian związanych z zamykaniem kopalń, z kolei 46,8% dostrzega brak takiego przygotowania.

Obawy o przyszłość zawodową i utratę pracy w związku z zamykaniem kopalń zgłosiło 15,7% mieszkańców. Większość mieszkańców uważa, że po zamknięciu kopalń ich sytuacja materialna nie ulegnie zmianie (76,8%), jednak wśród pozostałych mieszkańców przeważają osoby spodziewające się pogorszenia sytuacji (19,3%) niż jej poprawy (3,9%).

Odsetek mieszkańców uznających, że skutkiem transformacji będzie pogorszenie sytuacji społeczno-gospodarczej (39,8%) jest porównywalny do odsetka osób wierzących w społeczny i gospodarczy rozwój swojego miasta (40,0%). 65,4% mieszkańców uważa, że ich miasto po zamknięciu kopalni będzie gorszym miejscem do życia, a tylko 11,6% uważa, że stanie się miejscem lepszym.

Zaledwie 19,2% respondentów uważa, że sprawiedliwa transformacja może się udać w ich mieście. Źródeł ewentualnego sukcesu transformacji mieszkańcy nie upatrują na poziomie lokalnym, lecz przede wszystkim w działaniach rządu polskiego (37,9%) oraz instytucji unijnych (34,5%).

Zebrany materiał badawczy pokazuje jak wiele jest jeszcze do zrobienia w zakresie informowania, edukowania i zmieniania świadomości mieszkańców na temat procesu transformacji. Na podstawie uzyskanych danych zidentyfikowano i opisano liczne

zagrożenia społeczne, gospodarcze i infrastrukturalne odnoszące się do procesu transformacji, ale też szanse, które przynieść może ten proces.

The study on the readiness of local communities for changes resulting from the energy and socio-economic transition process was conducted at the request of the Marshal's Office of the Silesian Voivodeship between 5 September 2024 and 19 March 2025. The study covered seven municipalities and cities with county rights, namely: Bieruń, Bytom, Jastrzębie-Zdrój, Mysłowice, Ruda Śląska, Rybnik, and Zabrze. These municipalities are classified as areas undergoing mining transition (with social and/or spatial problems) and are included in the Strategic Intervention Areas, where the negative consequences of the transition will occur or are already occurring, such as a reduction in employment in the mining sector and unfavourable changes in the environment and space, necessitating regeneration activities.

The study was conducted using quantitative and qualitative methods. During the study, the opinions of over 2,600 residents of selected municipalities were collected through a standardized questionnaire (phone interviews – CATI), and 14 group interviews and 98 in-depth individual interviews were conducted with representatives of local government authorities, labour offices, social assistance and integration institutions, industry trade unions, mining and mining-related enterprises, non-governmental organizations, and economic self-government or business environment institutions.

The results show that only 43.0% of the residents of the municipalities covered by the study were familiar with the concept of just transition. Residents primarily associate this concept with economic, social, and environmental changes (47.9%) and the policy of the European Union (38%), whereas 28% identify it with negative phenomena, such as job elimination, unemployment, poverty, deteriorated post-mining areas, and penalties resulting from the anti-smog resolution.

Every third resident declares knowledge of the reasons for the transition (37.5%). This knowledge is greater among older age groups (55–64 years; 41.8%) than among the youngest group (18–24 years; 30.6%). It is also greater among people with secondary or higher education (40.6%–40.7%) than among those with basic vocational or primary education (29.2%–30.4%). The residents of the area in question primarily consider the policy of the European Union (56.5%) to be the main

reason for the current transition, with over 40% also pointing to global warming and the need for access to cheap, ecological energy.

More than half of the residents of the municipalities covered by the study (55.5%) discussed the topic of mine closures and their effects among family or friends, and for 48.4% of professionally active residents, these measures were discussed at their workplace. Only 23.8% of residents believe that limiting dependence on coal, gas, and oil is justified, while opposing opinions are twice as common (50.5%). Only 13.5% of respondents believe that the local community and local institutions are adequately prepared for the changes related to the closure of mines, whereas 46.8% indicate a lack of such preparation.

Concerns about their professional future and job losses due to mine closures were reported by 15.7% of residents. The majority of residents believe that their financial situation will not change after the mines are closed (76.8%), but among the remaining residents, more people expect their situation to worsen (19.3%) than improve (3.9%).

The percentage of residents who believe that the transition will lead to a deterioration of the social and economic situation (39.8%) is comparable to the percentage of those who believe in the social and economic development of their city (40.0%). A total of 65.4% of residents believe that their city will be a worse place to live after the mines are closed, while only 11.6% believe it will become a better place.

Only 19.2% of respondents believe that a just transition can be successful in their city. The sources of potential success are not seen at the local level but primarily in the actions of the Polish government (37.9%) and EU institutions (34.5%).

3. Opis zastosowanej metodologii

W badaniu zastosowano zarówno jakościowe, jak i ilościowe metody badawcze, co pozwoliło na triangulację metodologiczną - czyli zarazem oszacowanie ilościowe, pogłębienie, jak i zweryfikowanie otrzymanych w toku badania informacji i opinii respondentów. Do realizacji celów badawczych wykorzystano następujące metody:

- 1) **analiza danych zastanych DR** (*ang. Desk Research*) – jej istotą jest pozyskanie danych statystycznych już istniejących, ale często rozproszonych i

nieuporządkowanych. Ponadto przy opracowaniu analizy DR korzysta się z danych zawartych w dokumentach i opracowaniach.

- 2) **bezpośrednie wywiady kwestionariuszowe wspomagane komputerowo CATI** (*ang. Computer Assisted Personal Interview*) z mieszkańcami gmin objętych badaniem – jest to forma wywiadu o ściśle ustrukturyzowanym schemacie zadawania pytań, realizowana drogą telefoniczną w siedzibie firmy badawczej – call center.
- 3) **indywidualne wywiady pogłębione IDI** (*ang. Individual In-depth Interview*) - stanowią jedną z najbardziej popularnych metod badań jakościowych, polegającą na szczegółowej, wnikliwej rozmowie z respondentem, której celem jest dotarcie do precyzyjnych informacji oraz poszerzenie wiedzy związanej z tematem badania. W trakcie wywiadu indywidualnego podejmowane są pytania badawcze o charakterze eksploracyjnym, prowadzące do próby wyjaśnienia i zrozumienia badanych zjawisk. Dzięki wywiadam IDI można dotrzeć do przekonań i opinii respondentów, a także osadzić problem badawczy w szerszym kontekście. Stosowane podczas wywiadu głównie pytania otwarte, a także możliwość „dopytania” respondenta, zrozumienia sensu i kontekstu jego wypowiedzi, daje szerokie spojrzenie na analizowany problem badawczy.
- 4) **zogniskowane wywiady grupowe FGI** (*ang. Focus Group Interview*) – jest to jakościowa metoda zbierania danych polegającą na dyskusji oraz wymianie wzajemnych opinii wśród respondentów na bezpośrednim spotkaniu. Materiał jest rejestrowany w postaci nagrań audio i wideo. Badanie ma charakter eksploracyjny – poszukiwane informacje przyjmują postać pytań problemowych.

Tabela 1. Wielkość próby i sposób doboru uczestników badania dla każdej z metod badawczych

Metoda badawcza	Wielkość próby badawczej dla każdej gminy
CATI	Pełnoletni mieszkańcy gmin w wieku produkcyjnym: Bieruń (372 osoby), Bytom (382 osoby), Jastrzębie-Zdrój (381 osób), Mysłowice (381 osób), Ruda Śląska (382 osoby), Rybnik (382 osoby), Zabrze (383 osoby).
Łącznie 2663 osoby	

	Dobór próby ma charakter warstwowo-losowy z zachowanymi proporcjami ze względu na płeć, wiek, wykształcenie, stan cywilny/ wielkość gospodarstwa domowego i aktywność zawodową. Warstwowanie wykonano dla każdej gminy osobno na podstawie najbardziej aktualnych danych GUS.
IDI Łącznie 98 wywiadów w 7 wybranych gminach	2 indywidualne wywiady pogłębione (IDI) z przedstawicielami urzędu gminy, zaangażowanymi w realizację zadań związanych z transformacją energetyczną, gospodarką, innowacjami, planowaniem przestrzennym, zagospodarowaniem terenów przemysłowych/ pogórnictwa, rewitalizacją, polityką klimatyczną
	Co najmniej 1 IDI z przedstawicielem kadry zarządzającej Powiatowego Urzędu Pracy
	Co najmniej 1 IDI z przedstawicielem kadry zarządzającej instytucji pomocy i integracji społecznej (OPS/ PCPR)
	Co najmniej 2 IDI z przedstawicielami 2 różnych branżowych (górnictwa/ okołogórnictwa) związków zawodowych, działających na terenie gminy
	Co najmniej 2 IDI z przedstawicielami 2 różnych lokalnych organizacji pozarządowych, w tym należących do powiatowych rad pożytku publicznego, działających w następujących obszarach: włączenia społecznego, reintegracji społecznej i zawodowej, rozwoju lokalnego, rozwoju gospodarczego, przedsiębiorczości i innowacyjności, polityki klimatycznej i miejskiej oraz ekologii.
	Co najmniej 3 IDI z przedstawicielami 3 różnych przedsiębiorstw okołogórnictwa, zlokalizowanych na terenie gminy
	Co najmniej 1 IDI z przedstawicielem przedsiębiorstwa górniczego (czynnego lub w likwidacji), zlokalizowanego na terenie gminy lub w jej otoczeniu
	Co najmniej 2 IDI z przedstawicielami lokalnego samorządu gospodarczego i/ lub instytucji otoczenia biznesu (np. izba gospodarcza, agencja rozwoju, inkubator, klaster, park przemysłowy, technologiczny itp.).

FGI Łącznie 14 wywiadów w 7 wybranych gminach	1 FGI w każdej z gmin obejmujący kwestie gospodarczo-środowiskowe dla przedstawicieli samorządów gmin (komórki urzędu realizujące zadania związane z transformacją energetyczną, gospodarką, innowacjami, planowaniem przestrzennym, zagospodarowaniem terenów przemysłowych/ pogórnich, rewitalizacją, polityką klimatyczną) i sektora gospodarczego (przedsiębiorstwami górnicze i firmy okołogórnicze, izby gospodarcze, instytucje otoczenia biznesu typu inkubator, klaster, park przemysłowy, technologiczny);
	1 FGI w każdej z gmin obejmujący kwestie społeczne dla przedstawicieli samorządów gmin realizujących zadania związane z polityką społeczną, przedstawicieli instytucji rynku pracy, instytucji pomocy i integracji społecznej, przedstawicieli branżowych związków zawodowych, organizacji pozarządowych należących do powiatowych rad pożytku publicznego

4. Organizacja procesu badawczego

Badanie CATI

W pierwszym etapie organizacji badania CATI przystąpiono do kodowania narzędzia badawczego, które finalnie zostało poddane testom celem weryfikacji zgodności z wersją uzgodnioną z Zamawiającym. W kolejnym etapie przeprowadzono wewnętrzny pilotaż badania, a następnie pilotaż zewnętrzny - pomiędzy 15 a 21 listopada 2024 roku na próbie 50 mieszkańców Zabrze, celem identyfikacji poprawności zastosowanego skryptu, a także wskazania ewentualnych problemów, które mogłyby się pojawić podczas właściwej ankietyzacji.

Podczas przeprowadzania badań właściwych na próbie 2 663 mieszkańców 7 gmin górniczych napotkano następujące problemy:

- niewielkie zainteresowanie udziałem w badaniu osób młodych (do 30 r.ż.), których życie zawodowe nie jest związane z sektorem górniczym,
- negatywne nastawienie oraz emocje pracowników sektora górniczego w związku z aktualną sytuacją w sektorze oraz samą tematyką badania,

- odbieganie tematyczne od zagadnień poruszanych przez ankierów poprzez wyrażanie własnych opinii, które nie były związane z tematyką badawczą.

Powyższe problemy nie wymagały podjęcia działań naprawczych. Średni czas trwania jednej ankiety wyniósł 27 minut i 28 sekund. Poziom zwrotu (*eng. response rate*) był równy 12,4%. Wywiady były realizowane z wykorzystaniem oprogramowania Wykonawcy przy udziale posiadanych przez niego baz telefonicznych. Badanie CATI zostało wykonane w terminie pomiędzy 29 listopada 2024 roku a 30 grudnia 2024 roku., zgodnie z założonym harmonogramem.

Badania jakościowe FGI

Badania jakościowe FGI zostały przeprowadzone w 7 gminach górniczych tj.: w Bieruniu (w dniu 16.01.2025), Bytomiu (w dniu 30.01.2025), Jastrzębiu-Zdroju (w dniu 17.01.2025), Mysłowicach (w dniu 31.01.2025), Rudzie Śląskiej (w dniu 23.01.2025), Rybniku (w dniu 22.01.2025) i w Zabrze (w dniu 10.02.2025). Wywiady grupowe przeprowadzono w urzędach miast z uwagi na ich dostępność dla zaproszonych uczestników. Każde ze spotkań FGI prowadzone było przez doświadczonego moderatora i zarejestrowane w formie audiowizualnej dla potrzeb przygotowania transkrypcji. Podczas spotkań badanym zapewniono catering.

Problemy, jakie pojawiły się podczas organizacji zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI):

- opóźnienia w rozpoczęciu badań jakościowych spowodowały, że termin realizacji został przesunięty na okres świąteczno-noworoczny, co spowodowało trudności w rekrutacji badanych,
- niewielkie zainteresowanie i trudności w uzyskaniu zgody na organizację zogniskowanych wywiadów grupowych w niektórych gminach. Ostatecznie jednak, po wysłaniu monitów, badania udało się przeprowadzić we wszystkich założonych do badań JST,
- problemy z rekrutacją do spotkań FGI przedsiębiorstw okołogórniczych, przedstawicieli organizacji pozarządowych i związków zawodowych (w przypadku niektórych z badanych gmin nie było obecnych przedstawicieli tych podmiotów, a więc ich głos nie był reprezentowany).

Wykonawca przy organizacji wywiadów grupowych (FGI) zapewnił możliwość udziału zewnętrznych obserwatorów.

Badania jakościowe IDI

Przeprowadzono łącznie 98 wywiadów pogłębionych, po 14 w każdej badanej gminie. Wywiady pogłębione realizowano w terminie oraz miejscu dogodnym dla respondenta. Wywiady były wykonywane w terminie od 10 grudnia 2024 roku do 17 lutego 2025 roku.

Problemy, jakie pojawiły się podczas organizacji pogłębionych wywiadów indywidualnych (IDI):

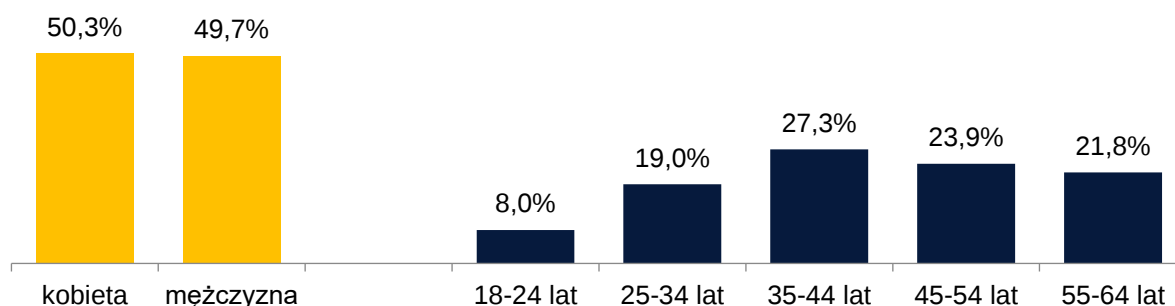
- opóźnienia w rozpoczęciu badań jakościowych spowodowały, że termin realizacji został przesunięty na okres świąteczno-noworoczny, co spowodowało trudności w rekrutacji badanych,
- trudności w uzyskaniu zgody na udzielenie wywiadu w przypadku przedstawicieli niektórych podmiotów, spowodowane brakiem dyspozycyjności czasowej (obowiązki zawodowe, sprawy losowe) i złożoną tematyką badania,
- przekładanie wcześniej ustalonych terminów wywiadów z uwagi na niedostępność respondentów (zmiany planów),
- konieczność ponownego umawiania się z przedstawicielem tego samego podmiotu z uwagi na rezygnację z udziału w badaniu, a w niektórych przypadkach np. przedsiębiorstw okołogórnictwa – zastępowanie ich innymi,
- scenariusz badania poruszał zbyt wiele zagadnień, co spowodowało, że badani nie potrafili w sposób wyczerpujący udzielić odpowiedzi na poruszane zagadnienia (brak wiedzy w niektórych tematach).

5. Charakterystyka uczestników badania ilościowego (CATI)

Badaniem ilościowym objęto 2663 pełnoletnie osoby w wieku produkcyjnym, zamieszkujące na terenie siedmiu gmin (6 miast na prawach powiatu i 1 gminy miejskiej) województwa śląskiego tj. w Bieruniu, Bytomiu, Jastrzębiu-Zdroju, Mysłowicach, Rudzie Śląskiej, Rybniku i Zabrzu. W badaniu udział wzięła porównywalna liczba kobiet (50,3%) i mężczyzn (49,7%), w wieku produkcyjnym (od

18 do 64 lat). Najliczniej reprezentowane są osoby pomiędzy 35 a 44 rokiem życia (27,3%), z kolei osoby poniżej 25 roku życia stanowią 8% ogółu respondentów. Struktura wieku mieszkańców jest analogiczna we wszystkich gminach – odstępstwa (+/-) od zaprezentowanego wyniku ogólnego nie przekraczają poziomu 1,5 p.p.

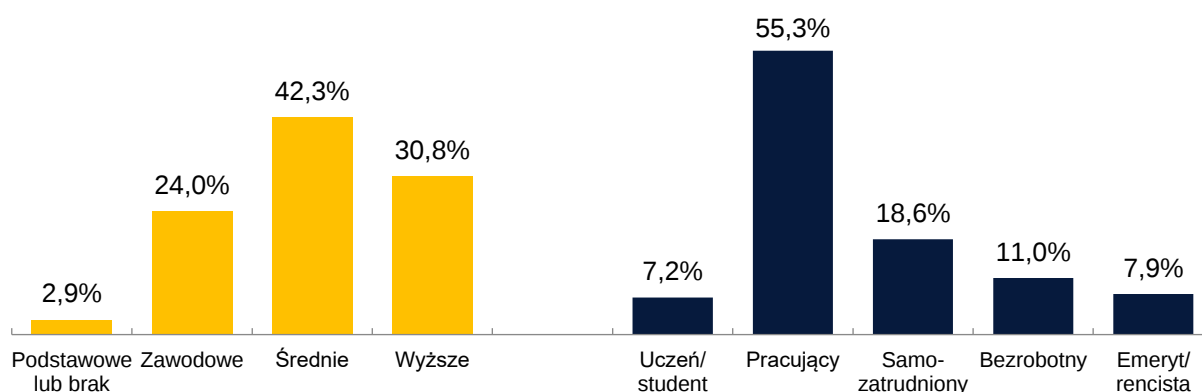
Wykres 1. Płeć i wiek uczestników badania



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Niespełna 3% respondentów posiada wykształcenie niższe niż zasadnicze zawodowe. Najliczniej reprezentowane są osoby z wykształceniem średnim (42,3%), co stanowi odzwierciedlenie poziomu wykształcenia w całej populacji. Osoby pracujące (bez samozatrudnionych) stanowią 55,3% osób objętych badaniem, dodatkowo 18,6% to osoby samozatrudnione. Pozostali respondenci zaliczają się do grupy bezrobotnych (11%), emerytów/rencistów (7,9%) lub posiadają status ucznia/studenta (7,2%).

Wykres 2. Poziom wykształcenia i status zawodowy uczestników badania

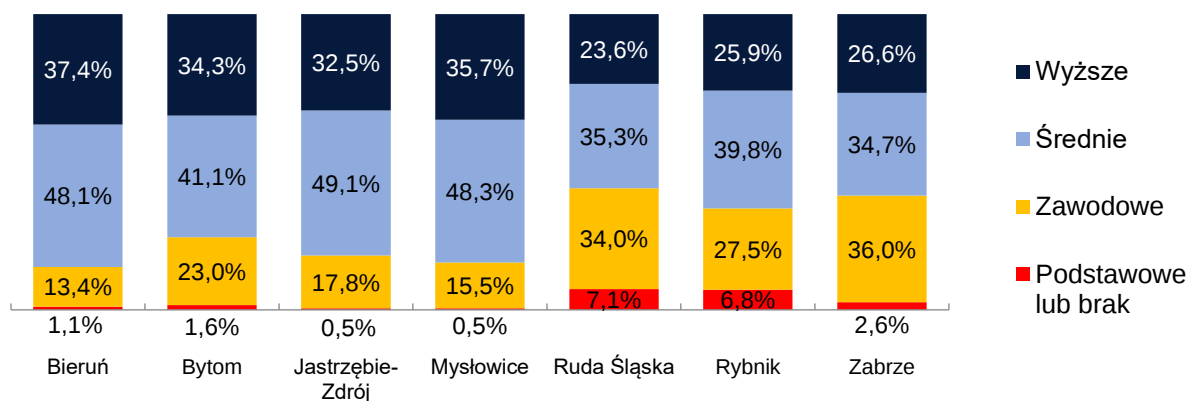


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Poziom wykształcenia oraz status zawodowy respondentów mieszkających na terenie poszczególnych gmin objętych badaniem są zróżnicowane. Zauważyć można, że wykształceniem podstawowym najczęściej legitymowali się mieszkańcy

Rudy Śląskiej i Rybnika (około 7%, przy średniej dla ogółu mieszkańców wynoszącej 2,9%), a wskaźnik osób z wykształceniem wyższym był w tych gminach najniższy (poniżej 26%, przy średniej wynoszącej 30,8%).

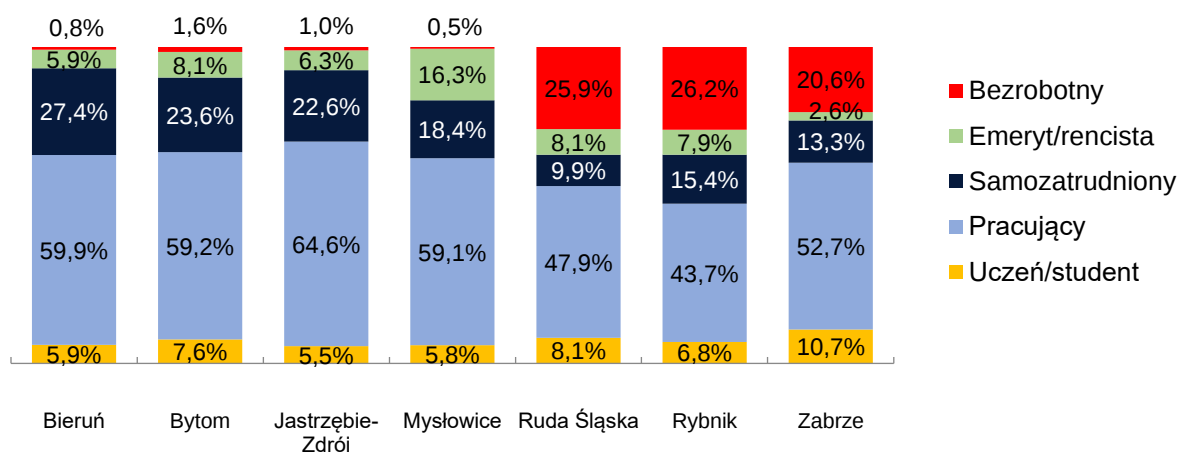
Wykres 3. Poziom wykształcenia uczestników badania według gminy zamieszkania



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Respondenci z Rybnika, Rudy Śląskiej oraz Zabrze istotnie częściej niż mieszkańcy pozostałych miast deklarowali pozostawanie na bezrobociu (powyżej 20% przy mniej niż 2% w pozostałych gminach), z kolei wskaźnik osób samozatrudnionych (9,9%-15,4%) jest w tych gminach istotnie niższy niż w Bieruniu, Bytomiu czy Jastrzębiu-Zdroju (22,6%-27,4%).

Wykres 4. Status zawodowy uczestników badania według gminy zamieszkania

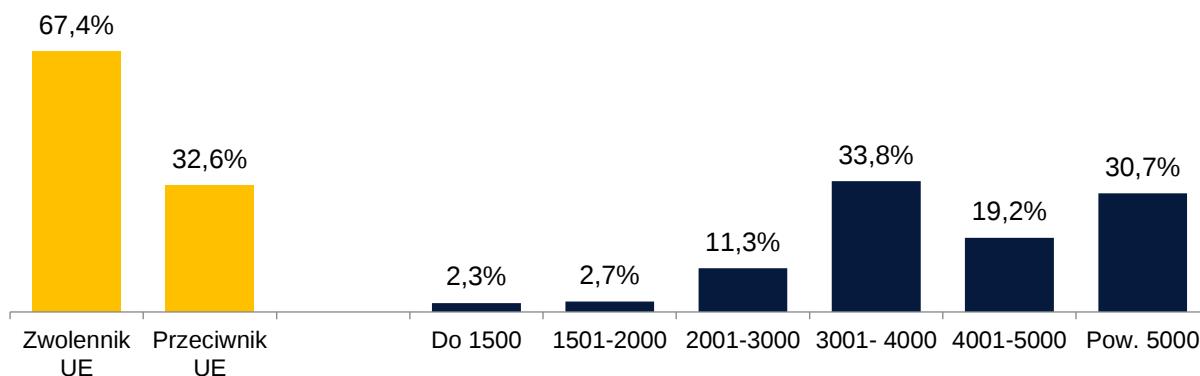


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Dwie trzecie respondentów określiło się mianem euroentuzjastów (zwolenników Unii Europejskiej), natomiast 32,6% to eurosceptycy. Najliczniejsza grupa respondentów

zadeklarowała dochody na jednego członka gospodarstwa domowego w przedziale 3001-4000 zł (33,8%). Tylko 5% deklaruje dochody poniżej 2000 zł na osobę.

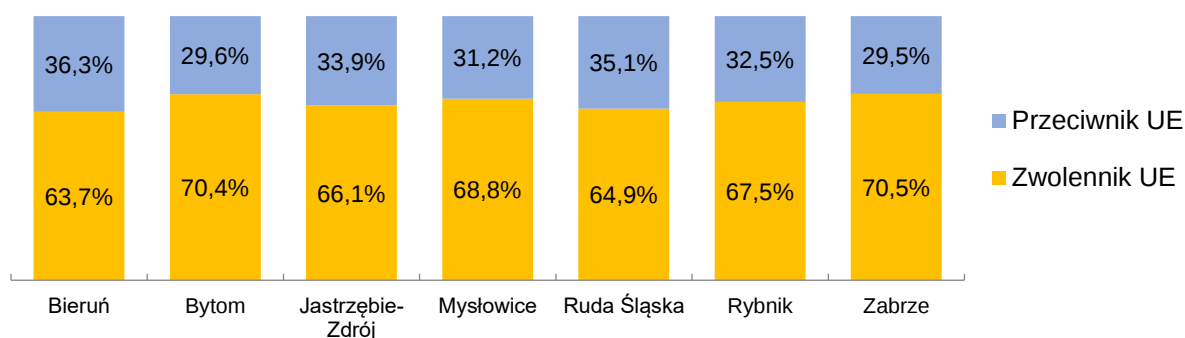
Wykres 5. Stosunek do Unii Europejskiej oraz dochody na jednego członka gospodarstwa domowego (w PLN)



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Stosunek do Unii Europejskiej jest zbliżony w poszczególnych gminach objętych badaniem – mianem euroentuzjasty określiło się od 63,7% mieszkańców Bierunia, do 70,5% mieszkańców Zabrze (różnice wyników nie są istotne statystycznie).

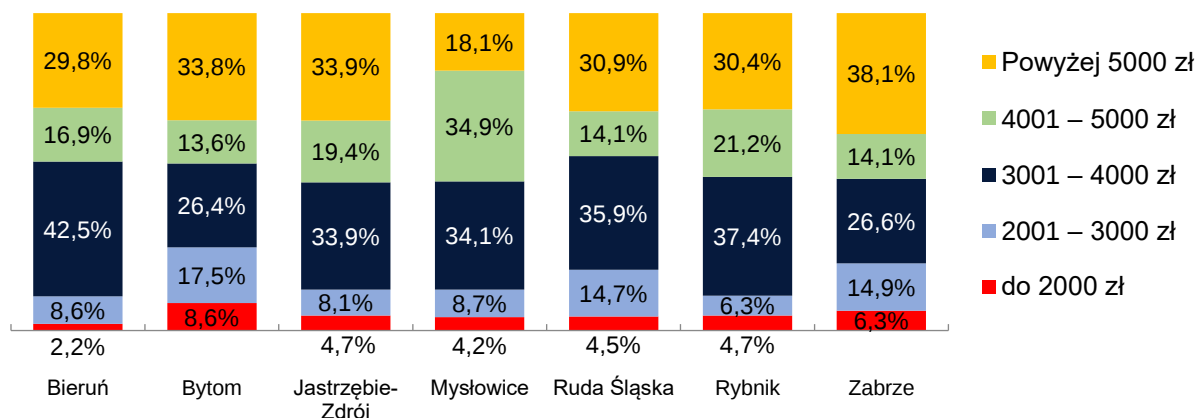
Wykres 6. Stosunek do Unii Europejskiej według gminy zamieszkania



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Ze względu na poziom dochodów (w przeliczeniu na jednego członka gospodarstwa domowego) negatywnie wyróżnia się na tle pozostałych badanych gmin Bytom, w którym dochody na poziomie nieprzekraczającym 2000 zł zadeklarowało 8,6% respondentów, a kolejne 17,5% wskazało na przedział od 2001 do 3000 zł. Oznacza to, że 26,2% respondentów z Bytomia osiąga dochody do 3000 zł na członka gospodarstwa domowego, gdy w Bieruniu, Rybniku, Jastrzębiu-Zdroju czy Mysłowicach wskaźnik ten nie osiąga poziomu 13%.

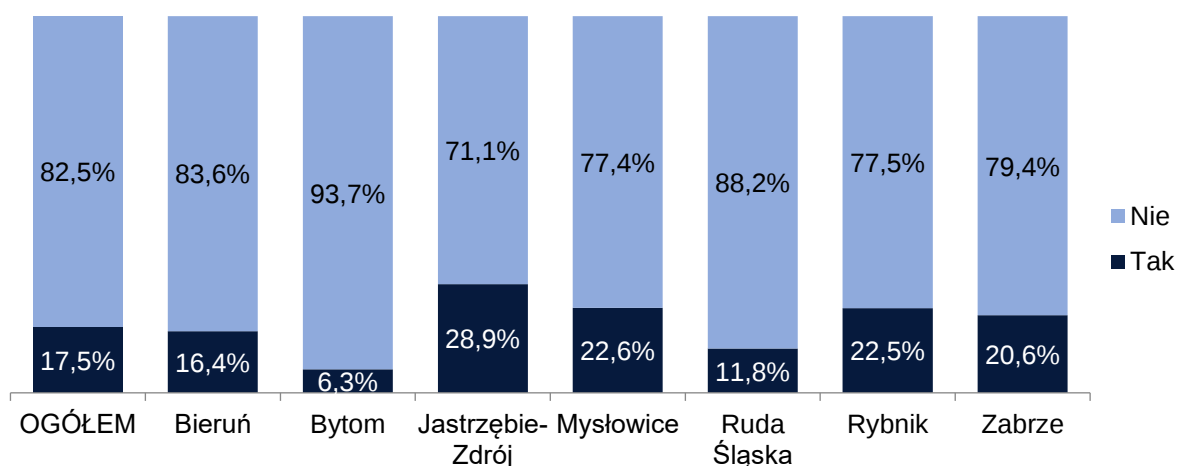
Wykres 7. Dochody na jednego członka gospodarstwa domowego według gminy zamieszkania



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

17,5% respondentów zadeklarowało, że w ich gospodarstwie domowym są osoby pracujące w górnictwie. W gminie Bytom wskaźnik ten wyniósł zaledwie 6,3%, za to w Jastrzębiu-Zdroju aż 28,9%. W 12,3% wspomnianych gospodarstw więcej niż jedna osoba pracuje w górnictwie. Uwzględniając liczby bezwzględne stwierdzić można, że **badaniem objęto 491 osób, w których gospodarstwie domowym jest osoba zatrudniona w górnictwie** (Bieruń=61; Bytom=24; Jastrzębie-Zdrój=110; Mysłowice=86; Ruda Śląska=45; Rybnik=86; Zabrze=79).

Wykres 8. Czy w Pana/i gospodarstwie domowym są osoby pracujące w górnictwie?

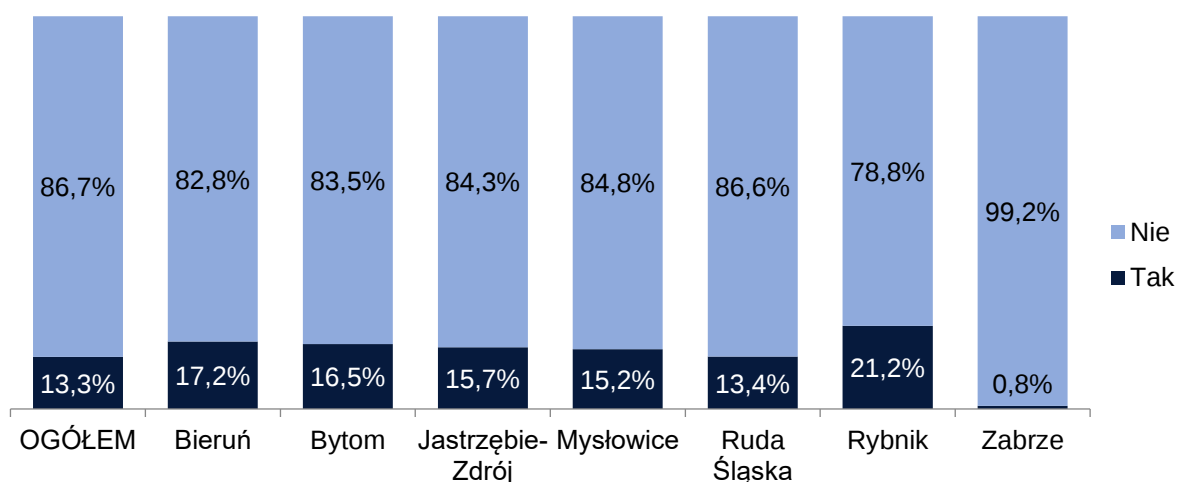


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

W firmach okołógórnicznych pracują członkowie 13,3% gospodarstw domowych, w tym niespełna 1% w przypadku Zabrze i aż 21,2% w przypadku Rybnika. W

zdecydowanej większości przypadków (95,5%) w gospodarstwach tych tylko jedna osoba podejmuje zatrudnienie w firmach okołogórnictwa. Uwzględniając liczby bezwzględne stwierdzić można, że **badaniem objęto 380 osób, w których gospodarstwie domowym jest osoba zatrudniona w firmie okołogórnictwa** (Bieruń=64; Bytom=63; Jastrzębie-Zdrój=60; Mysłowice=58; Ruda Śląska=51; Rybnik=81; Zabrze=3).

Wykres 9. Czy w Pana/i gospodarstwie domowym są osoby pracujące w firmach okołogórnictwa?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

6. Opis wyników badań

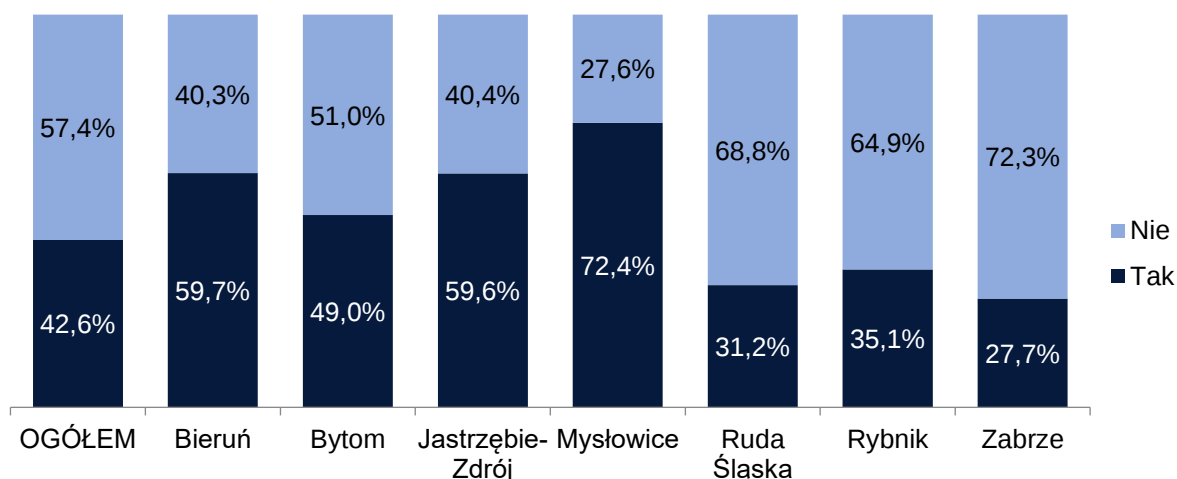
Wyniki badania ilościowego zostały zaprezentowane dla ogółu osób objętych badaniem ankietowym (wartość „OGÓŁEM”) oraz w podziale na mieszkańców siedmiu gmin miejskich. Wynik ogólny dla każdego pytania powstał poprzez ważenie odpowiedzi do struktury wyznaczonej liczbą ludności w wieku produkcyjnym w poszczególnych gminach, co zapewnia jego reprezentatywność (ważenie obserwacji metodą post-stratyfikacyjną – RIM). Z kolei wyniki badań jakościowych, zebranych w trakcie zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) i wywiadów indywidualnych (IDI) zostały zaprezentowane w formie opisów z wykorzystaniem cytatów wypowiedzi uczestników.

Wyniki zaprezentowano w podziale na dziesięć bloków tematycznych.

6.1. Znajomość zagadnień związanych ze sprawiedliwą transformacją

Pojęcie sprawiedliwej transformacji nie jest powszechnie znane wśród mieszkańców badanych gmin województwa śląskiego. Z pojęciem tym spotkało się 42,6% respondentów, przy czym istotnie częściej znają je mieszkańcy Mysłowic, Bierunia, Jastrzębia-Zdroju i Bytomia, niż Rudy Śląskiej, Rybnika i Zabrze (test chi²; p<0,005).

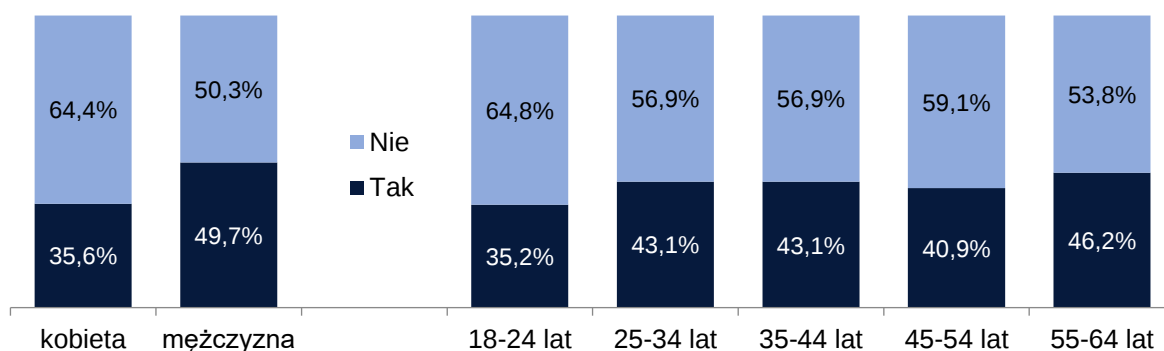
Wykres 10. Czy słyszał/a Pan/i kiedykolwiek o sprawiedliwej transformacji? Mówimy tu o zmianach w gospodarce, społecznościach i środowisku związanych z wygaszaniem kopalń, o ich wpływie na codzienne życie, pracę i otoczenie.



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Kontakt z pojęciem sprawiedliwej transformacji istotnie częściej deklarują mężczyźni (49,7%) niż kobiety (35,6%), natomiast wiek nie wpływa w sposób istotny statystycznie na znajomość tego pojęcia.

Wykres 11. Kontakt z pojęciem „sprawiedliwa transformacja” a płeć i wiek uczestników badania

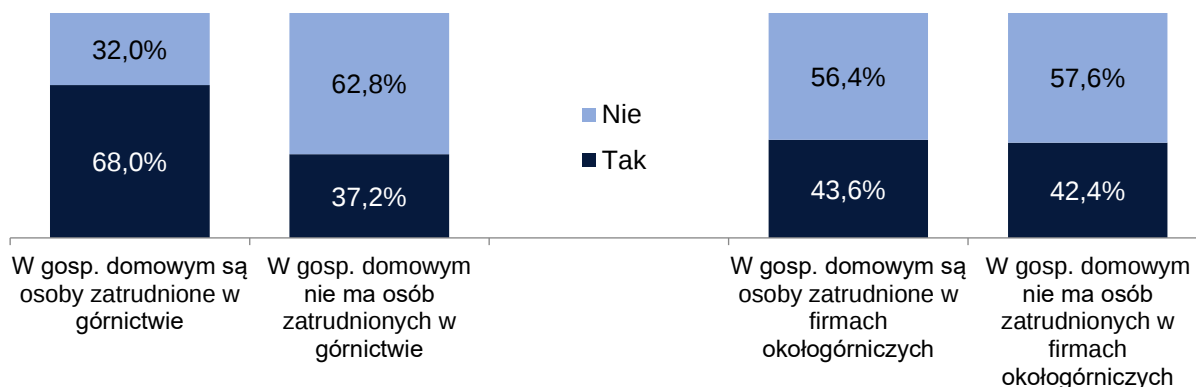


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Różnice ze względu na płeć istotne statystycznie (istotność dla testu chi²: p<0,001)

Ponad dwie trzecie mieszkańców, w których gospodarstwie domowym są osoby zatrudnione w górnictwie spotkało się z pojęciem sprawiedliwej transformacji (68,0%), gdy wśród pozostałych mieszkańców wskaźnik ten wynosi 37,2%. W przypadku zatrudnienia w firmach okołogórnicznych brak jest istotnej różnicy w częstotliwości odpowiedzi twierdzących.

Wykres 12. Kontakt z pojęciem „sprawiedliwa transformacja” a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołogórnicznej



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Różnice istotne statystycznie ze względu na obecność w gospodarstwie domowym osób zatrudnionych w górnictwie (istotność dla testu χ^2 : $p < 0,001$)

Pojęcie sprawiedliwej transformacji kojarzy się mieszkańcom badanego obszaru przede wszystkim ze zmianami gospodarczymi, społecznymi i środowiskowymi (47,9%) oraz z polityką Unii Europejskiej (38%). Negatywne skojarzenia dotyczą niemal 28% respondentów – transformacja kojarzy się im z zamykaniem kopalń, bezrobociem, biedą i zniszczonymi terenami pogórnicznymi (27,3%), w marginalnym stopniu również z karami za niedostosowanie się do ustawy antyśmogowej (0,5%). Warto zauważyć, że kojarzenie sprawiedliwej transformacji z zamykaniem kopalń, likwidacją miejsc pracy, bezrobociem i biedą istotnie częściej odnotowano w przypadku przeciwników UE (35,4%) niż zwolenników UE (23,5%).

Wykres 13. Z czym kojarzy Pan/i słowo sprawiedliwa transformacja?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663, pytanie otwarte prekodowane)

Uwzględniając podział na gminy, zauważyć można, że mieszkańcy Rudy Śląskiej i Rybnika istotnie częściej niż mieszkańcy pozostałych gmin utożsamiają sprawiedliwą transformację ze zmianami społecznymi, gospodarczymi i środowiskowymi oraz z polityką i finansami Unii Europejskiej. Mieszkańcy Zabrze istotnie częściej wiążą to pojęcie z tańszą energią, ocieplaniem budynków i wymianą źródeł ciepła, z kolei istotnie rzadziej z zamykaniem kopalń, bezrobociem i zniszczonymi terenami pogórnymi.

Tabela 2. Z czym kojarzy Pan/i słowo „sprawiedliwa transformacja”?

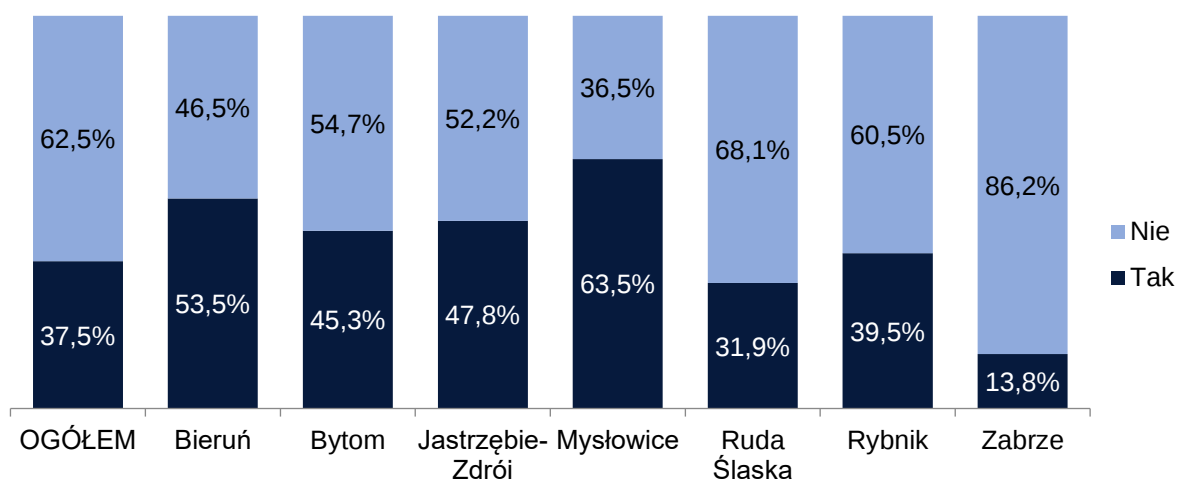
	Bieruń	Bytom	Jastrzębie - Zdrój	Mysłowice	Ruda Śląska	Rybnik	Zabrze
Ze zmianami, przemianami np. gospodarczymi, społecznymi, środowiskowymi	49,2%	48,2%	41,5%	43,0%	62,3%	56,0%	34,5%
Z polityką Unii Europejskiej i finansowaniem działań	32,3%	36,6%	36,0%	31,2%	47,4%	43,2%	32,1%

	Bieruń	Bytom	Jastrzębie - Zdrój	Mysłowice	Ruda Śląska	Rybnik	Zabrze
transformacyjnych przez programy unijne							
Z tworzeniem nowych miejsc pracy w miejsce zamykanych kopalń, nowymi inwestycjami i firmami	11,6%	17,8%	9,4%	8,1%	25,9%	16,2%	19,1%
Z tańszą energią, ocieplaniem budynków, wymianą źródeł ciepła w domach na panele słoneczne, pompy ciepła itp. i poprawą powietrza w gminie	19,9%	28,5%	19,4%	21,3%	34,6%	31,9%	46,2%
Z zamykaniem kopalń, likwidacją miejsc pracy, bezrobociem, biedą i pozostawieniem zniszczonych terenów pogórnich	30,9%	24,1%	33,9%	35,2%	30,4%	30,1%	18,0%
Z karami finansowymi dla mieszkańców za ogrzewanie domu niskiej klasy kotłami węglowymi (uchwała antysmogowa)	1,1%	0,3%	0,8%	0,3%	1,3%	0,0%	0,3%
Nie wiem/z niczym się nie kojarzy	2,2%	3,9%	2,4%	1,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663, pytanie otwarte prekodowane). Pogrubieniem oznaczono wartości istotnie wyższe od pozostałych, a kolorem czerwonym – istotnie niższe od pozostałych, istotność dla testu chi²: p<0,005

Niewiele ponad jedną trzecia mieszkańców gmin objętych badaniem posiada wiedzę o powodach przeprowadzania transformacji (37,5%). Najrzadziej wiedzę taką deklarują mieszkańcy Zabrze (13,8%), a najczęściej mieszkańcy Mysłowic (63,5%) oraz Bierunia (53,5%).

Wykres 14. Czy wie Pan/i, dlaczego przeprowadzana jest transformacja?

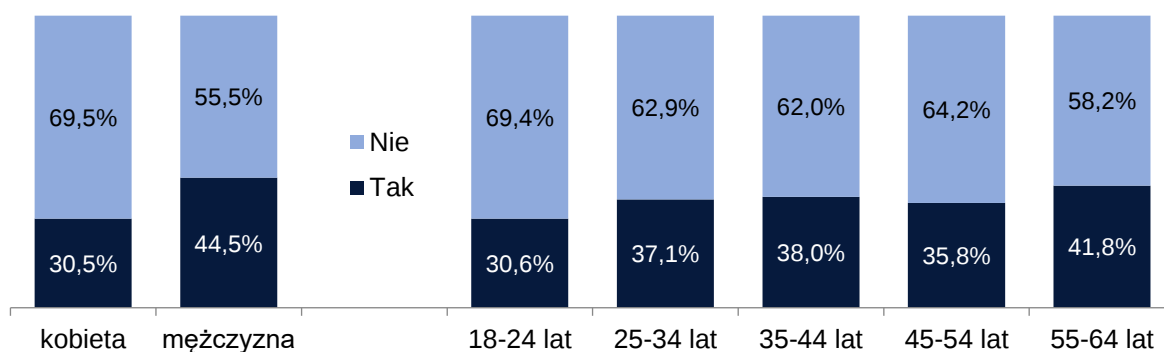


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu χ^2 : $p < 0,001$)

Posiadanie wiedzy o powodach przeprowadzania transformacji istotnie częściej deklarują mężczyźni (44,5%) niż kobiety (30,5%). **Przedstawiciele najstarszej grupy wiekowej (55-64 lata; 41,8%) częściej deklarują wiedzę o przyczynach transformacji niż respondenci z najmłodszej grupy wiekowej (18-24 lat; 30,6%).**

Wykres 15. Wiedza o powodach przeprowadzania transformacji a płeć i wiek uczestników badania



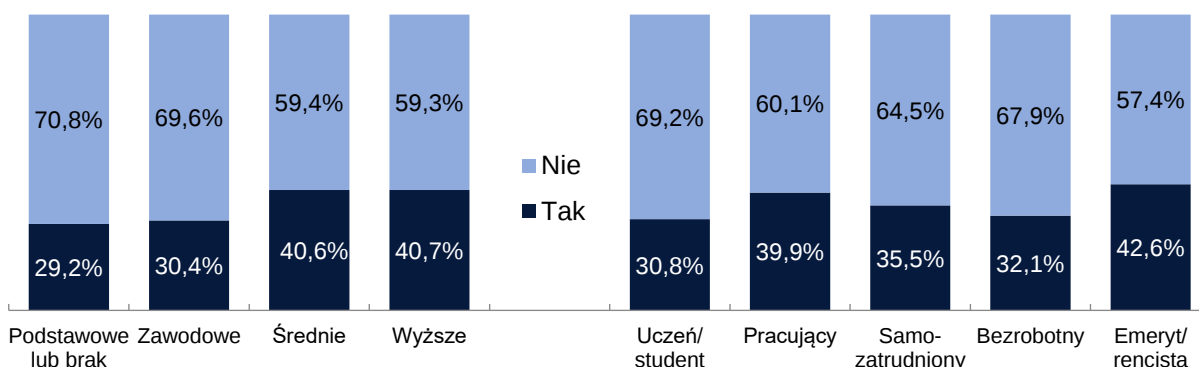
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Różnice ze względu na płeć (istotność dla testu χ^2 : $p < 0,001$) oraz pomiędzy najstarszą a najmłodszą grupą wiekową (istotność dla testu χ^2 : $p < 0,042$) są istotne statystycznie

Mieszkańcy posiadający wykształcenie średnie lub wyższe istotnie częściej deklarują posiadanie wiedzy o przyczynach przeprowadzania transformacji (40,6%-40,7%) niż osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub podstawowym (29,2%-30,4%). Różnice odpowiedzi wynikające ze statusu

zawodowego nie są istotne statystycznie i mogą być konsekwencją bardziej wieku respondentów (różnica między uczniami i emerytami) niż samego statusu zawodowego.

Wykres 16. Wiedza o powodach przeprowadzania transformacji a poziom wykształcenia i status zawodowy uczestników badania

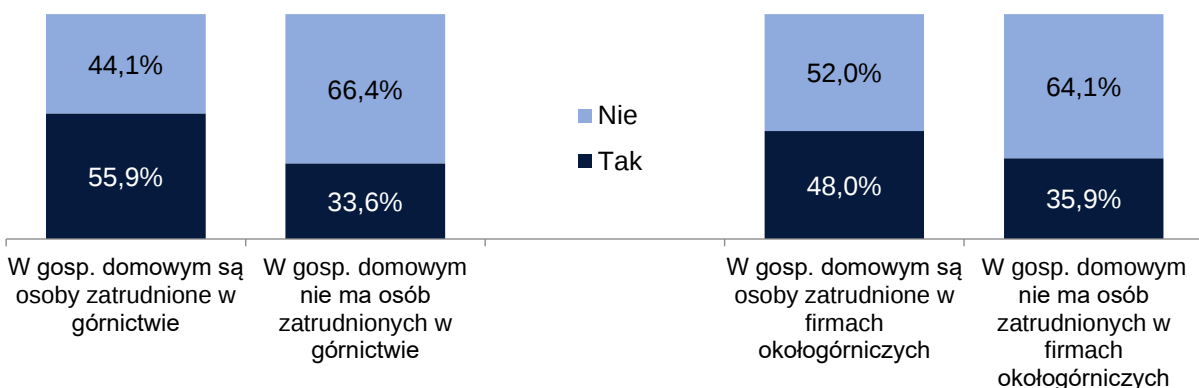


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Różnice ze względu na poziom wykształcenia są istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

Wiedzę o powodach przeprowadzania transformacji istotnie częściej zadeklarowały osoby, w których gospodarstwie domowym obecne są osoby pracujące w górnictwie (55,9% vs 44,1%) lub osoby pracujące w firmach okołogórnicznych (48,0% vs 35,9%), co świadczyć może albo o większym zainteresowaniu tych osób procesem transformacji, albo o lepszym dostępie do informacji na jego temat.

Wykres 17. Wiedza o powodach przeprowadzania transformacji a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołogórnicznej



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

Za główną przyczynę obecnej transformacji mieszkańcy zdecydowanie najczęściej uznają politykę Unii Europejskiej (56,5%). Ponad 40% z nich upatruje przyczyn również w ociepleniu klimatu oraz w dostępie do taniej, ekologicznej energii. Co trzeci mieszkaniec uważa, że transformacja powodowana jest interesami finansowymi dużych korporacji.

Wykres 18. Jakiego Pana/i zdaniem są przyczyny obecnej transformacji?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1122, osoby deklarujące wiedzę o przyczynach transformacji)

Płeć nie determinuje sposobu postrzegania przyczyn transformacji – istotną zależność odnotowano jedynie w przypadku nieznacznie większej częstotliwości wskazań mężczyzn na politykę UE zakładającą odchodzenie od węgla, ropy i gazu (59,1% vs 52,8% w przypadku kobiet). Stosunek do Unii Europejskiej wpływa na postrzeganie przyczyn transformacji w stopniu większym niż płeć. Zauważyć można, że zwolennicy UE częściej niż przeciwnicy wskazują na dostęp do taniej, ekologicznej energii oraz na poprawę jakości środowiska zniszczonego przez przemysł, natomiast eurosceptycy częściej wskazują na politykę Unii Europejskiej oraz dochodowy biznes korporacji.

Tabela 3. Postrzeganie przyczyn obecnej transformacji a płeć uczestników badania i stosunek do Unii Europejskiej

	Płeć		Stosunek do UE	
	Kobieta	Mężczyzna	Zwolennik	Przeciwnik
Dostęp do taniej, ekologicznej energii	39,6%	42,4%	47,6%	28,3%
Dochodowy biznes dla dużych korporacji	32,9%	33,6%	28,1%	43,9%
Ocieplenie klimatu	40,3%	44,3%	42,9%	42,0%
Oczekiwania młodego pokolenia, aby żyć w czystym środowisku	18,2%	20,4%	19,5%	19,4%
Polityka Unii Europejskiej, zakładająca odchodzenie od węgla, gazu, ropy naftowej	52,8%	59,1%	50,3%	69,1%
Troska o zdrowie ludzi i czyste powietrze	23,9%	27,9%	27,5%	23,7%
Poprawa środowiska zniszczonego przez przemysł	34,4%	38,0%	38,9%	31,6%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1122) Pogrubieniem oznaczono wartości istotnie wyższe od pozostałych, istotność dla testu χ^2 : $p < 0,001$ Pogrubieniem oznaczono wartości istotnie wyższe od pozostałych.

Wiek w niewielkim stopniu różnicuje postrzeganie przyczyn obecnej transformacji, a zależność ta związana jest głównie z opiniami najmłodszej grupy wiekowej. Osoby poniżej 25 r.ż. istotnie rzadziej niż przedstawiciele pozostałych grup wiekowych wskazują na dostęp do taniej, ekologicznej energii oraz politykę UE, a częściej na dochodowy biznes dużych korporacji (54,1% przy średniej 33,3%).

Tabela 4. Postrzeganie przyczyn obecnej transformacji a wiek uczestników badania

	Wiek (w latach)				
	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64
Dostęp do taniej, ekologicznej energii	26,7%	43,6%	42,6%	47,6%	35,8%
Dochodowy biznes dla dużych korporacji	54,1%	38,1%	35,3%	30,5%	24,3%
Ocieplenie klimatu	33,9%	40,1%	40,6%	47,8%	44,4%

	Wiek (w latach)				
	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64
Oczekiwania młodego pokolenia, aby żyć w czystym środowisku	12,9%	19,1%	22,7%	22,1%	15,4%
Polityka Unii Europejskiej, zakładająca odchodzenie od węgla, gazu, ropy naftowej	49,1%	58,0%	61,4%	59,9%	48,6%
Troska o zdrowie ludzi i czyste powietrze	16,2%	22,4%	30,4%	27,1%	26,4%
Poprawa środowiska zniszczonego przez przemysł	30,9%	29,5%	42,3%	41,1%	32,5%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1122) Pogrubieniem oznaczono wartości istotnie wyższe od pozostałych, istotność dla testu χ^2 : $p < 0,001$ Pogrubieniem oznaczono wartości istotnie wyższe od pozostałych, a kolorem czerwonym – istotnie niższe od pozostałych.

Sposób postrzegania przyczyn sprawiedliwej transformacji jest w większości przypadków zbliżony wśród osób legitymujących się wykształceniem zasadniczym zawodowym, średnim oraz wyższym, natomiast osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia mają skłonność do częstszego wyboru niemal wszystkich przyczyn. Wyjątek od tej reguły stanowi większa skłonność do upatrywania przyczyn transformacji w ociepleniu klimatu wśród osób z wykształceniem zawodowym niż osób z wykształceniem średnim i wyższym, a także wyższa niż w pozostałych kategoriach skłonność osób z wykształceniem średnim do przekonania, że przyczyną transformacji są dochody dużych korporacji.

Tabela 5. Postrzeganie przyczyn obecnej transformacji a wykształcenie uczestników badania

	Wykształcenie			
	Podstawowe lub brak	Zawodowe	Średnie	Wyższe
Dostęp do taniej, ekologicznej energii	59,3%	42,5%	41,7%	38,4%
Dochodowy biznes dla dużych korporacji	18,5%	32,0%	38,5%	28,5%
Ocieplenie klimatu	88,9%	50,5%	38,1%	39,3%
Oczekiwania młodego pokolenia, aby żyć w czystym środowisku	33,3%	19,7%	21,1%	16,0%

	Wykształcenie			
	Podstawowe lub brak	Zawodowe	Średnie	Wyższe
Polityka Unii Europejskiej, zakładająca odchodzenie od węgla, gazu, ropy naftowej	70,4%	55,0%	54,7%	58,8%
Troska o zdrowie ludzi i czyste powietrze	37,0%	30,1%	22,5%	28,0%
Poprawa środowiska zniszczonego przez przemysł	57,7%	42,2%	31,2%	38,1%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1122) Pogrubieniem oznaczono wartości istotnie wyższe od pozostałych, istotność dla testu χ^2 : $p < 0,001$

Wyniki w podziale na poszczególne gminy objęte badaniem pokazują, że mieszkańcy Rudy Śląskiej dostrzegają więcej przyczyn transformacji i wszystkie odpowiedzi wskazują istotnie częściej niż przedstawiciele pozostałych gmin. Mieszkańcy Jastrzębia-Zdroju istotnie częściej od pozostałych wskazują na interesy dużych korporacji jako przyczynę transformacji, z kolei niemal wszyscy badani mieszkańcy Rybnika wskazali na ocieplenie klimatu. Mieszkańcy Zabrze częściej od pozostałych uzasadniają transformację dostępem do taniej, ekologicznej energii oraz polityką Unii Europejskiej.

Tabela 6. Jakie Pana/i zdaniem są przyczyny obecnej transformacji?

	Bieruń	Bytom	Jastrzębie - Zdrój	Mysłowice	Ruda Śląska	Rybnik	Zabrze
Dostęp do taniej, ekologicznej energii	25,6%	50,3%	31,9%	26,4%	63,9%	23,8%	66,0%
Dochodowy biznes dla dużych korporacji	20,1%	24,3%	55,5%	35,1%	49,2%	30,5%	0,0%
Ocieplenie klimatu	17,1%	26,6%	8,8%	14,5%	90,2%	98,0%	1,9%
Oczekiwania młodego pokolenia, aby żyć w czystym środowisku	10,1%	14,5%	5,5%	5,8%	55,7%	23,2%	15,1%
Polityka Unii Europejskiej, zakładająca odchodzenie od węgla, gazu, ropy naftowej	54,3%	46,8%	40,1%	55,4%	70,5%	61,6%	81,1%
Troska o zdrowie ludzi i czyste powietrze	10,1%	24,9%	9,9%	13,2%	62,3%	29,8%	17,0%
Poprawa środowiska zniszczonego przez przemysł	15,6%	32,4%	9,9%	23,1%	69,7%	56,3%	24,5%

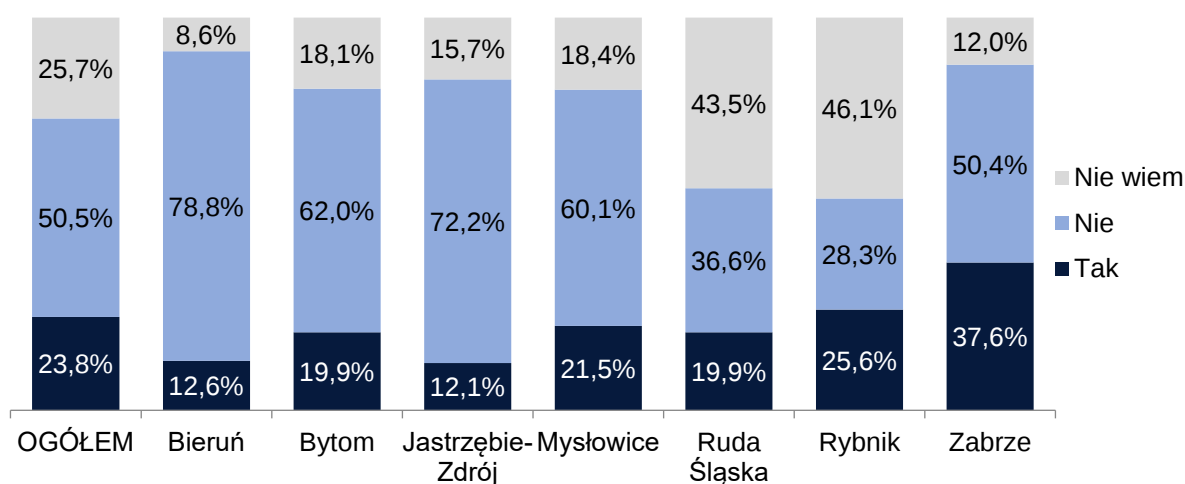
	Bieruń	Bytom	Jastrzębie - Zdrój	Mysłowice	Ruda Śląska	Rybnik	Zabrze
Inne przyczyny	2,0%	2,9%	0,0%	0,4%	0,0%	0,0%	0,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1122) Pogrubieniem oznaczono wartości istotnie wyższe od pozostałych, istotność dla testu χ^2 : $p < 0,001$

Wśród odpowiedzi dopisanych w kategorii „inne” pojawiły się głównie wypowiedzi krytyczne, utożsamiające transformację z chęcią niszczenia kraju, chęcią szkodenia górnikom, niszczeniem klasy średniej, niszczeniem przemysłu/gospodarki.

Niespełna jedna czwarta mieszkańców gmin objętych badaniem uważa, że proces odchodzenia od węgla, gazu i ropy naftowej jest słuszny (23,8%). **Opinii przeciwnych, wskazujących, że proces odchodzenia od paliw kopalnych nie jest słuszny jest dwukrotnie więcej (50,5%).** Warto podkreślić, że ponad 70% mieszkańców Bierunia oraz Jastrzębia-Zdroju nie uważa odchodzenia od paliw kopalnianych za słuszne. Jedynym miastem, w którym grono zwolenników tego procesu nie jest znacznie mniejsze od grona przeciwników jest Rybnik, jednak w mieście tym aż 46% mieszkańców nie potrafi jednoznacznie ocenić, czy rezygnacja z paliw kopalnianych jest rozwiązaniem słusznym.

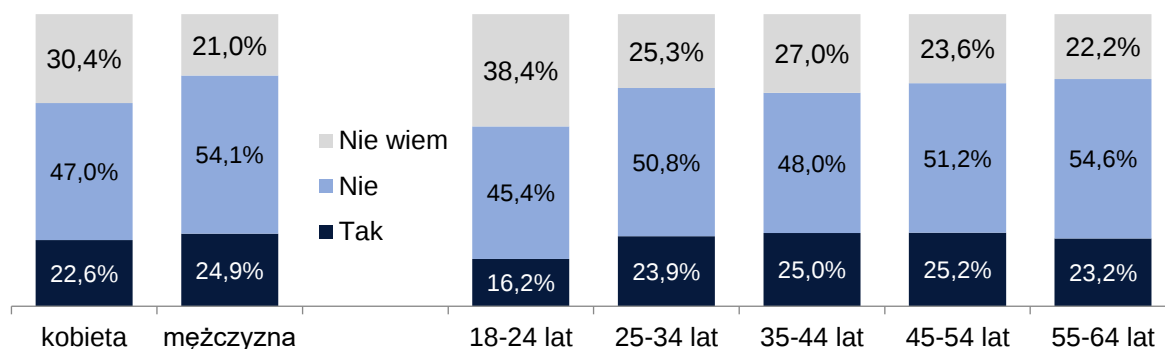
Wykres 19. Czy Pana/i zdaniem proces odchodzenia od węgla, gazu, ropy naftowej jest słuszny?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu χ^2 : $p < 0,001$)

Mężczyźni istotnie częściej niż kobiety uważają, że proces odchodzenia od paliw kopalnianych nie jest słuszny (54,1% vs 47%), z kolei osoby z najmłodszej grupy wiekowej (tj. poniżej 25 r.ż.) istotnie częściej od pozostałych osób nie mają sprecyzowanej opinii na ten temat (38,4% vs 22,2%-27,0% w pozostałych grupach).

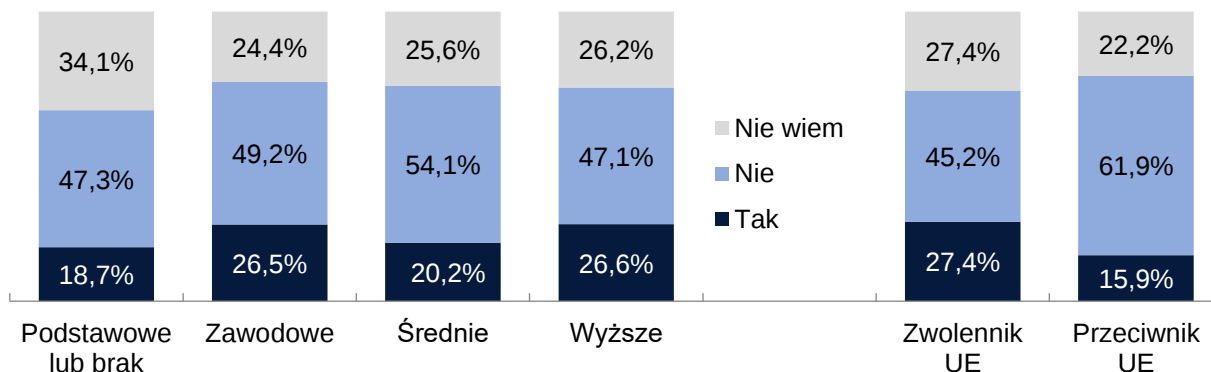
Wykres 20. Ocena słuszności procesu odchodzenia od węgla, gazu, ropy naftowej a płeć i wiek uczestników badania



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Różnice ze względu na płeć oraz wiek (odmienne opinie najmłodszej grupy wiekowej) są istotne statystycznie (istotność dla testu chi²: p<0,001)

Osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia częściej niż pozostali uczestnicy badania nie mają sprecyzowanej opinii na temat słuszności odchodzenia od węgla, gazu i ropy naftowej (34,1% w stosunku do około 25% w pozostałych kategoriach). Widać również, że o słuszności procesu istotnie częściej przekonani są zwolennicy UE (27,4% odpowiedzi twierdzących i 45,2% przeczących) niż przeciwnicy UE (15,9% twierdzących i 61,9% przeczących).

Wykres 21. Ocena słuszności procesu odchodzenia od węgla, gazu, ropy naftowej a poziom wykształcenia uczestników badania oraz stosunek do Unii Europejskiej

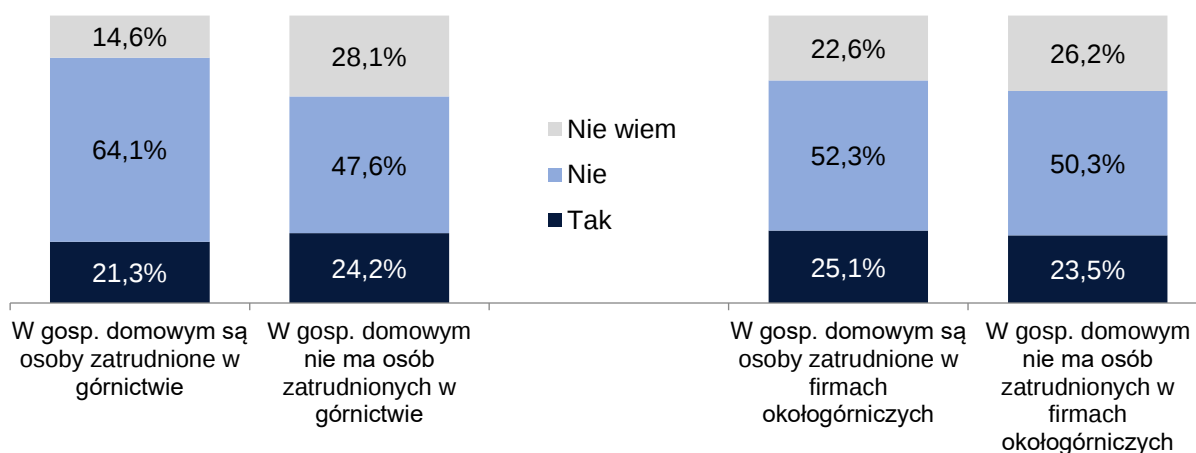


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Różnice dla wieku są istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p=0,003$ dla wieku oraz $p<0,001$ dla stosunku do UE). Siła zależności dla zmiennej „wiek” jest bardzo niewielka.

O ile obecność w gospodarstwie domowym pracowników firm okołogórniczych nie determinuje w sposób istotny stosunku do procesu odchodzenia od paliw kopalnianych, o tyle zatrudnienie bezpośrednio w górnictwie ma taki wpływ. Procesu za słuszny nie uznaje 64,1% mieszkańców, w których gospodarstwach domowych jest pracownik górnictwa oraz 47,6% pozostałych mieszkańców, przy czym wskaźnik odpowiedzi twierdzących nie różni się mocno w obu grupach (21,3% vs 24,2%).

Wykres 22. Ocena słuszności procesu odchodzenia od węgla, gazu, ropy naftowej a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołogórniczej

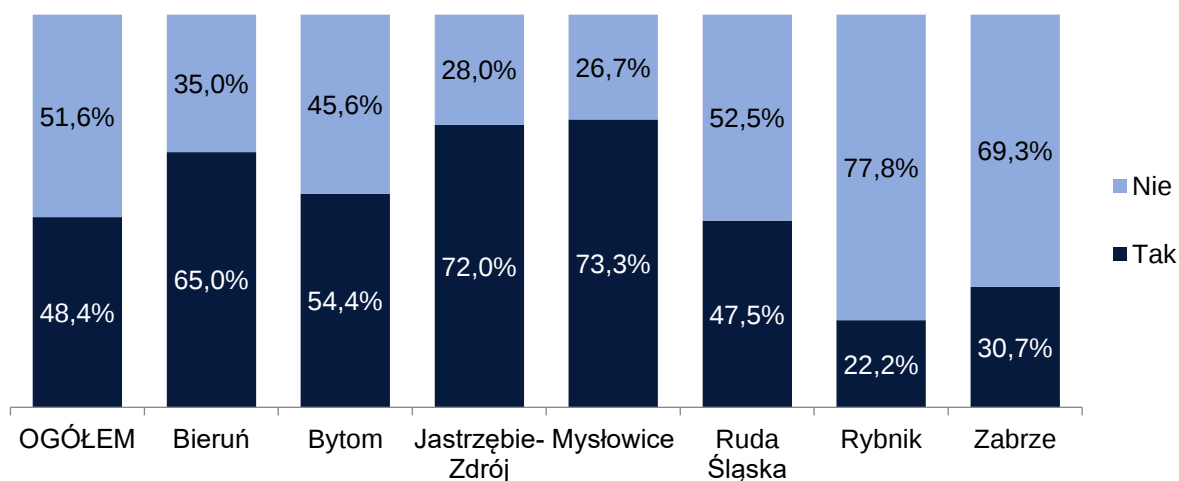


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Różnice ze względu na zatrudnienie w górnictwie są istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p<0,001$)

Blisko połowa aktywnych zawodowo mieszkańców deklaruje, że temat zamykania kopalń oraz konsekwencji takich działań był poruszany w ich miejscu pracy. Istotnie częściej odpowiedzi twierdzącej udzielali mieszkańcy Mysłowic i Jastrzębia-Zdroju (72-73,3%) niż mieszkańcy Rybnika (22,2%) oraz Zabrze (30,7%).

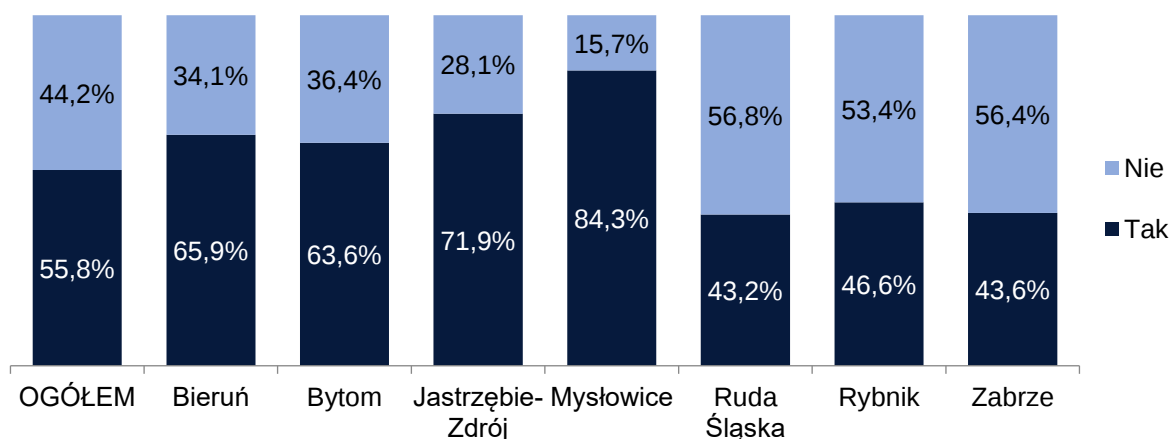
Wykres 23. Czy w Pana/i miejscu pracy kiedykolwiek był poruszany temat zamykania kopalń i jego konsekwencji?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące, poza samozatrudnionymi)
Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

Temat zamykania kopalń i skutków tego procesu podejmowany był w gronie rodziny lub znajomych przez ponad połowę mieszkańców gmin objętych badaniem (55,5%). Widoczne są wyraźne dysproporcje w skali tego zjawiska w poszczególnych miastach. Rozmowy na ten temat podejmowało 43,2-46,6% mieszkańców Rudy Śląskiej, Rybnika i Zabrze i aż 84,3% mieszkańców Mysłowic.

Wykres 24. Czy kiedykolwiek rozmawiał/a Pan/i ze swoimi bliskimi o zamykaniu kopalń i jego skutkach?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące, poza samozatrudnionymi)
Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

Definiując **pojęcie sprawiedliwej transformacji** uczestnicy badań jakościowych (wywiadów FGI i IDI) podkreślają najczęściej, że zmiana, która następuje musi przebiegać w taki sposób, by możliwie równo rozkładać wynikające z niej korzyści oraz negatywne skutki. Mowa więc nie tylko o górnikach tracących pracę w zamykanych kopalniach, ale też o mieszkańcach gmin, przedsiębiorcach prowadzących działalność powiązaną z górnictwem, czy nawet o interesie całego kraju – na tle innych państw. Najczęściej pojęcie sprawiedliwości odnoszone jest do uwzględniania potrzeb i interesów wielu grup społecznych/branż/sektorów:

„Transformacja to zmiana, przekształcenie, a „sprawiedliwa” to uwzględniająca interesy różnych grup społecznych, ludzi i osób, ich potrzeby, ale też możliwości.”

(FGI_2_Ryb) Istotne jest również, by osoby, których transformacja dotyka, były aktywnym jej uczestnikiem, a nie tylko biernym odbiorcą narzucanych zmian, konieczne jest więc *„włączenie społeczności, której cały ten temat dotyczy i zapewnienie w związku z tym takiego miękkiego lądowania dla pracowników branży górniczej (...) ich rodzin i społeczności, która jest związana z tematem”*. (FGI_1_JZ)

Niektórzy definiują sprawiedliwą transformację przede wszystkim przez pryzmat wyrównywania szans mieszkańców, tj. jako: *„przeobrażenie, które w sposób sprawiedliwy, czyli wyrównujący szanse, pozwoli przejść społeczeństwu z jednego stanu do kolejnego w jakimś czasie”* (FGI_2_JZ); *„żebyśmy wszyscy żyli mniej więcej na jednym poziomie, a ci, którzy są w jakiś sposób zagrożeni, moglibyśmy ich w jakiś sposób dźwignąć do tego poziomu, w którym mogliby funkcjonować”* (FGI_2_JZ).

Pojawia się również utożsamianie sprawiedliwej transformacji z obowiązkiem zapewnienia zwalnianym osobom równoważnej pracy, *„bo sprawiedliwość polega na tym, żeby dać komuś to, co mu się należy. To jest mniej więcej taka definicja sprawiedliwości. I w istocie, jeżeli na przykład były zakłady produkcyjne, to należałoby to zastąpić innymi zakładami produkcyjnymi.”* (FGI_1_RŚI) – z uwzględnieniem nie tylko górników pracujących na dole, ale również pracowników administracyjnych itp. Podkreślano również, że sprawiedliwość wymaga wyważenia kosztów, które trzeba ponieść aktualnie i korzyści, które powinny być następstwem zmian, a więc odejście od patrzenia jedynie na to, co „tu i teraz”: *„Natomiast wracając do tematu sprawiedliwej transformacji, to jest coś, co odbywa się w jakimś sensie z troską o osoby, które są poddawane tym różnym zmianom, ale też trzeba pamiętać o kwestiach związanych z przyszłością, że ta troska o obecne miejsce pracy nie*

może być kosztem nas wszystkich i całego regionu. Czyli pewien rodzaj wyważenia społecznego – korzyści versus koszty.” (FGI_1_Ryb); „Sprawiedliwie to znaczy tak, żeby myśleć o dobru wspólnym, żeby myśleć o tym, kto przyjdzie po nas, żeby myśleć o otoczeniu, czasem kosztem własnych interesów i własnej wygody, komfortu.” (FGI_2_Ryb) Sprawiedliwy przebieg transformacji, co wybrzmiało przede wszystkim wśród przedstawicieli gminy Bytom, wymaga również zapewnienia ewolucyjnego, a nie rewolucyjnego charakteru zmian – dającego wszystkim stronom procesu czas na przygotowanie i adaptację do nowych warunków: „Wszystko się tu dla nas przynajmniej wydaje bardzo rewolucyjne, a to powinno być bardziej ewolucyjne. Jakby było ewolucja, a nie rewolucja, to by chyba było bardziej sprawiedliwie.” (FGI_1_Byt).

Ciekawym wątkiem rozważań o sprawiedliwej transformacji wydaje się również zwrócenie uwagi na wymiar międzynarodowy. Z jednej strony na równorzędne zobowiązania różnych państw w zakresie przeprowadzanych przemian: *„Ale że to pojęcie sprawiedliwa, powinno być nie tylko odniesione do naszego kraju tak, czy tam regionu, ale również do stosunków międzynarodowych i wydaje mi się, że oczywiście, że to jest kwestia polityki, ale powinniśmy patrzeć na to, żeby właśnie ta sprawiedliwość była. Żeby, żebyśmy my jako państwo byli sprawiedliwie traktowani również na arenie międzynarodowej.” (FGI_1_RŚI)* Z drugiej strony na pewien rodzaj solidarności i odpowiedzialności ogólnokrajowej i międzynarodowej, związany z tym, że *„Śląsk dał jednak Polsce, generalnie Europie bardzo dużo. 150 czy 200 lat stąd wyjeżdżał węgiel i on budował potęgę przecież Niemiec Wschodnich (...) No i teraz, skoro ten węgiel po prostu musi zejść z areny dziejowej, no to trzeba czymś zastąpić i dlatego to jest jak jakieś pojęcie sprawiedliwości.” (IDI_3_Zb); „Wielokrotnie padało już w sferach medialnych, że Śląsk wiele lat odbudowywał całą Polskę. Przygotowywaliśmy różne działania i jednocześnie odprowadzaliśmy ogromne pieniądze. Teraz, kiedy przyszła trudna niewątpliwie sytuacja, oczekujemy też ze strony państwa pomocy właśnie w tym, żeby ta restrukturyzacja nie dotknęła bezpośrednio pracowników, czy mieszkańców naszego regionu.” (FGI_2_Zb);*

Dla respondentów, **proces transformacji energetycznej** to złożone zagadnienie, które obejmuje wiele aspektów, przede wszystkim odchodzenie od paliw kopalnych (szczególnie węgla kamiennego) na rzecz „czystych”, a przede wszystkim odnawialnych źródeł energii. W konsekwencji proces ten postrzegany jest często,

jako odchodzenie od przemysłu ciężkiego takiego jak górnictwo na rzecz nowoczesnej gospodarki, która kładzie nacisk na kwestie klimatyczne i środowiskowe. Respondenci zwracają uwagę, że jest to proces obejmujący różne poziomy zmian – od dużych przedsiębiorstw energetycznych po indywidualne gospodarstwa domowe: *„Transformacja energetyczna zaczyna się od dużych przedsiębiorstw, jak ciepłowniczych, energetycznych, po małe domki tak naprawdę.”* (FGI_2_Ryb)

W wymiarze praktycznym, respondenci wskazują na konkretne działania podejmowane w ramach transformacji energetycznej, takie jak:

- Zamykanie kopalń i innych przedsiębiorstw związanych z przemysłem ciężkim
- Wymiana źródeł ciepła w gospodarstwach domowych
- Termomodernizacja budynków
- Rozbudowa sieci gazowej i ciepłowniczej
- Rozwój odnawialnych źródeł energii

Mówiąc o transformacji energetycznej respondenci zwrócili uwagę na trzy kluczowe problemy, które mają charakter ogólny – wykraczają poza sytuacje konkretnych gmin. Jest to:

1. Problem braku alternatywnych źródeł energii lub możliwości

infrastrukturalnych, by z niej korzystać – chodzi tu o brak skoordynowania w czasie procesu wygaszania kopalń (odchodzenia od wydobycia i wykorzystania węgla) oraz procesu zapewnienia innych źródeł energii o wystarczającej mocy i stabilności: *„OZE nam nie zapewni 24 godziny na dobę, 365 dni w roku energii. Musimy mieć coś, co będzie stabilne.”* (FGI_1_Ryb); *„Następują dni, gdzie energia nie jest produkowana z uwagi na brak wiatru, brak słońca, czyli w naszym klimacie pozostawienie gospodarki bez energii z tych paliw kopalnych wydaje się na razie trudne, chyba że w końcu doczekamy się atomu, to może wtedy będzie to bardziej realne”* (FGI_1_JZ)

Drugim problemem związanym z alternatywnymi źródłami energii jest przygotowanie odpowiedniej infrastruktury do magazynowania i przesyłu, z czym obecnie w większości badanych gmin jest problem: *„Nie mamy ani na tyle magazynów energii, ani nie mamy innych rzeczy w postaci energii wiatrowej, bo na to się też nakłada ustawa o tych nieszczęśliwych wiatrakach i*

tych odległościach od zabudowy mieszkalnej, także nie jest to łatwy temat. Jak ktoś myśli, że się zamknie kopalnie dzisiaj i jutro będzie miał OZE, to się myli niestety – co z tego, że mamy fotowoltaikę, bo w większości mamy, ale sieci nie są przygotowane do tego”. (FGI_1_RŚI); „Ten cały plan wygląda według mnie troszeczkę tak, jakbyśmy chcieli wyremontować dom, ale nikt nie zwraca uwagi na fundamenty, tylko zajmuje się wymianą okien. I tutaj tak naprawdę mówimy o zamknięciu kopalni (...) ale nikt tu nie podnosi głównego źródła problemu: jaką mamy alternatywę, jaką mamy możliwość zastąpienia dotychczasowej produkcji energii z węgla?” (FGI_2_Zb);

- 2. Problem uzależnienia energetycznego gmin i całego kraju od zagranicznych dostawców w przypadku rezygnacji z wydobywania węgla –** przejawiający się w fakcie, że nie posiadając elektrowni atomowych i wystarczająco rozwiniętego systemu pozyskiwania energii z OZE, rezygnacja z wykorzystania własnego węgla wymusza zakup paliw lub energii z zewnątrz. Jak opisują to rozmówcy: *„Tak de facto jesteśmy uzależnieni od zewnętrznych dostawców gazu, w sumie energii też, no bo generalnie proces wygaszania kopalń zachodzi szybciej niż powstawanie nowych źródeł energii elektrycznej i ciepłej, a to ma wpływ na finanse nas wszystkich, mieszkańców.”* (FGI_1_RŚI); „Niestety, ale dla mnie to jest utrata suwerenności tego kraju. Można powiedzieć, że rezygnacja w świadomy sposób z niezależności energetycznej naszego państwa, bo jak widzimy na modelu hiszpańskim i niemieckim, kopalnie można częściowo wygasić, można trzymać je w hibernacji.” (IDI_2_Byt); „Jako państwo powinniśmy mieć zabezpieczone możliwości, tak jak to się w Niemczech wydarzyło, uruchomienia awaryjnego czy takiego w zakresie zabezpieczenia energetycznego określonych strategicznych kopalń, które będziemy utrzymywać. Nie zalewać, nie zabetonowywać i nie tracić potencjału, ale też nie ograniczać się w kwestiach bezpieczeństwa, bo to już jest taka podstawowa potrzeba człowieka i my się pozbawiamy możliwości na wypadek zagrożenia, konfliktu zbrojnego, pandemii.” (FGI_1_Bie). Problem potencjalnego uzależnienia od zagranicznych dostawców wzmacniany jest przez fakt, że w przeciwieństwie do rozwiązań stosowanych np. w Niemczech, większość kopalń polskich zamykana jest w sposób nieodwracalny, bez możliwości wznowienia

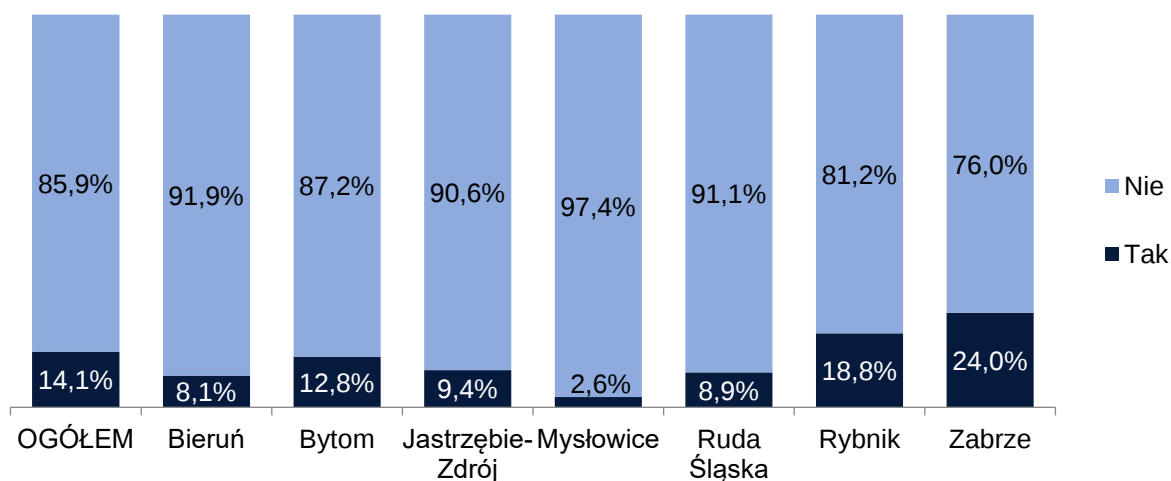
wydobycia w sytuacji zmiany koniunktury międzynarodowej, konfliktów zbrojnych, kryzysów gospodarczych, czy innych sytuacji, których teraz nie jesteśmy w stanie przewidzieć. „Infrastruktura naziemna została zniszczona, wyburzona, a infrastruktura podziemna została albo zasypana, albo bezpowrotnie zamknięta w inny sposób. W Niemczech kopalnie są utrzymywane do potencjalnego wykorzystania złóż w przyszłości, jeśli będzie taka potrzeba. Polski model likwidacyjny po prostu zasypywał dostęp do tych złóż. Wartość odtworzeniowa dostępu to jest kilkaset miliardów złotych. Nie wiemy, jaka będzie potrzeba ich użytkowania za pięć, dziesięć, dwadzieścia, czterdzieści, sto lat. To (...) to zostało bezpowrotnie zaprzepaszczone.” (IDI_8_Byt)

- 3. Problem braku spójnej i stabilnej strategii energetycznej państwa polskiego,** rzutujący na ograniczanie możliwości działania na poziomie lokalnym: *„Patrząc na przykład na transformację energetyczną, ja mówię, to w Polsce, to my dzisiaj nie mamy w ogóle żadnego planu. Nie mamy żadnego planu.”* (FGI_2_Ryb). Wybór źródeł energii zdaniem rozmówców *„ma być efektem jakiejś strategii społecznej, gospodarczej państwa i to ten kierunek byłby chyba bardziej racjonalny, a nie własna inicjatywa gmin, metoda prób i błędów. Transformacja, zwłaszcza taka namaszczona instytucjonalnie, powinna być dużo bardziej jasna, jeśli chodzi o perspektywę.”* (FGI_1_JZ)

6.2. Konsekwencje transformacji energetycznej (restrukturyzacji górnictwa) w przeszłości

Wśród ogółu osób objętych badaniem 14,1% zadeklarowało, że w swoim najbliższym otoczeniu (rodzina, znajomi) mają osoby, które doświadczyły konsekwencji zamykania kopalń. Wskaźnik ten jest istotnie niższy wśród mieszkańców Mysłowic (2,6%), a istotnie wyższy wśród mieszkańców Zabrze (24,0%) oraz Rybnika (18,8%).

Wykres 25. Czy Pan/i lub ktoś z Pana/i bliskich (rodzina, znajomi) doświadczył/a w przeszłości konsekwencji zamykania (restrukturyzacji) kopalń?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące, poza samozatrudnionymi)

Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

Z wypowiedzi respondentów wynika, że niemal z taką samą częstotliwością skutkiem restrukturyzacji lub zamykania kopalń jest zmiana pracy (41,1%), co pozostawanie na bezrobociu (39,7%). Ponad jedna trzecia mieszkańców wskazała również na pogorszenie sytuacji materialnej (35,8%).

Wykres 26. Jakie były skutki zamykania (restrukturyzacji) kopalń, doświadczane przez Pana/ią lub kogoś z Pana/i bliskich (rodzina, znajomi)?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=323, osoby, których bliscy doświadczyli konsekwencji zamykania kopalń)

W przypadku dwóch zjawisk stwierdzono istotne różnice w odpowiedziach mieszkańców poszczególnych miast. Pozostawianie na bezrobociu to konsekwencja, którą wymieniali istotnie częściej mieszkańcy Zabrze, z kolei mieszkańcy Bierunia istotnie częściej niż pozostali wskazywali na problem stresu i konfliktów z innymi ludźmi.

Tabela 7. Jakie były skutki zamykania (restrukturyzacji) kopalń, doświadczane przez Pana/ią lub kogoś z Pana/i bliskich (rodzina, znajomi)?

	Bieruń	Bytom	Jastrzębie - Zdrój	Ruda Śląska	Rybnik	Zabrze
Pozostawianie na bezrobociu	20,0%	46,9%	27,8%	26,5%	12,5%	63,0%
Stres i konflikty z ludźmi	46,7%	6,1%	22,2%	5,9%	2,8%	6,5%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1122) Pogrubieniem oznaczono wartości istotnie wyższe od pozostałych, istotność dla testu chi²: p<0,001

Uczestnicy wywiadów indywidualnych oraz grupowych komentując skutki transformacji z lat 90. ubiegłego wieku zwracali uwagę na problemy społeczne, gospodarcze oraz infrastrukturalne (przestrzenne), przy czym należy podkreślić, że w różnym stopniu dotyczyły one poszczególne gminy.

W wymiarze społecznym wskazywano na:

- Utratę źródeł utrzymania przez rodziny górnicze (zubożenie ludności).
- Strukturalne bezrobocie – przekazywane niejednokrotnie z pokolenia na pokolenie.
- Problemy społeczne i zdrowotne, takie jak popadanie w długi, alkoholizm, depresje, samobójstwa: *„Rozpad rodziny następował, no bo oczywiście i problem alkoholowy. Wtedy narkotyki jeszcze nie, alkohol i przemoc. I trzeba było zacząć pracować od podstaw. Samobójstwa właśnie, problemy psychiczne, kiedy nie są w stanie utrzymać rodziny. No i wtedy to był ogromny problem.” (FGI_2_RŚI)*
- Nieprzemyślane wydatkowanie pieniędzy z odpraw: *„Osoby dostawały odprawy i była ogromna trudność w umiejętności dysponowania tym pieniędzmi. Dostawali wypłaty i to było systematyczna wypłata. Nagle okazało*

się, że to jest kwota chyba 40 000. (...) Pieniądze bardzo szybko się rozplynęły, osoby nie podejmowały, nawet nie myślały o tym, żeby zmienić swoje kwalifikacje, żyły po prostu dniem dzisiejszym.” (FGI_2_RŚI); „No, mieszkalem na familokach, więc pamiętam – nagle wszyscy mieli nowe auta, remonty, wakacje. Rok żył, a później bida.” (FGI_2_Ryb)

- Wyludnianie się miast (emigracja poza województwo śląskie do miejsc, z których górnicy pochodzą oraz w obrębie regionu – bliżej innych przedsiębiorstw, w których podejmowano pracę): *„W latach 90. w Rudzie Śląskiej mieszkało 175 tys. ludzi, teraz mieszka 135 tys. ludzi, czyli 40 tys. mniej.” (FGI_1_RŚI)*
- Emigracja ludzi tracących pracę w górnictwie/przemysle ciężkim poza granice kraju, powodująca duże straty w kapitale ludzkim regionu, gdyż wyjeżdżały często osoby lepiej wykształcone, bardziej zaradne i znające języki obce.
- Wypchnięcie poza rynek pracy dużej grupy osób w wieku produkcyjnym o wysokich kompetencjach zawodowych, które po skorzystaniu z osłon, ze względu na zapisy ustawy, nie mogły ponownie podjąć zatrudnienia w branży górniczej czy branżach pokrewnych, a przez często nie wracały do aktywności zawodowej: *„Można znaleźć gdzie indziej pracę, gdzieś coś dorobić, ale to jest trochę na zasadzie, jakby lekarz poszedł na kasę do Biedronki (...) Jeżeli jest wykwalifikowany górnik, czy inżynier górnik, to co on ma później za stróża iść pracować?” (IDI_11_Zb)*

W wymiarze gospodarczym główne konsekwencje wskazywane przez rozmówców to:

- Znaczące zmniejszenie wpływów podatkowych do budżetów gmin.
- Upadek małych przedsiębiorstw i punktów usługowych obsługujących społeczność górniczą.
- Upadanie otwieranych przez byłych górników firm, związane z „przejadaniem” dotacji na działalność lub brakiem umiejętności zarządzania firmami.

W wymiarze infrastrukturalnym:

- Pozostawienie zdegradowanych terenów przemysłowych.
- Problemy ze szkodami górniczymi utrudniającymi nowe inwestycje.

- Podupadanie całych dzielnic na skutek emigracji oraz szkód górniczych:
„Dziura, plomba, pusty dom, kamienica (...) to jest jedna wielka ruina.”
(FGI_1_RŚI)
- Degradacja lub likwidacja obiektów kulturalnych, sportowych, rekreacyjnych, wcześniej utrzymywanych przez kopalnie.

Respondenci podkreślali, że niektóre skutki nieprzygotowanej transformacji z lat 90. są widoczne do dziś i powinny stanowić lekcję przy planowaniu obecnej transformacji energetycznej. Zwracali uwagę na potrzebę bardziej przemyślanego i kontrolowanego procesu zmian, który uwzględniałby różnorodne potrzeby społeczności lokalnej. *„Te procesy zostały pущzone, mówiąc konkretnie na żywioł. I to się przyczyniło do wielu takich dramatów społecznych. Nie skończyło się to tylko na jednym pokoleniu, które zostało pozbawione pracy, ale to się przekłada też na kolejne pokolenia, które dopiero teraz wchodzi na rynek pracy.”* (FGI_1_Ryb) Z kolei w gminie Jastrzębie-Zdrój skutki te były znacznie łagodniejsze ze względu na naturalne odchodzenie z górnictwa (emerytury) oraz przejmowanie pracowników przez sąsiednie kopalnie i zakłady pracy, więc *„jakichś takich widocznych czy drastycznych (...) skutków społecznych, takich długoterminowych, nie dało się zauważyć”*.

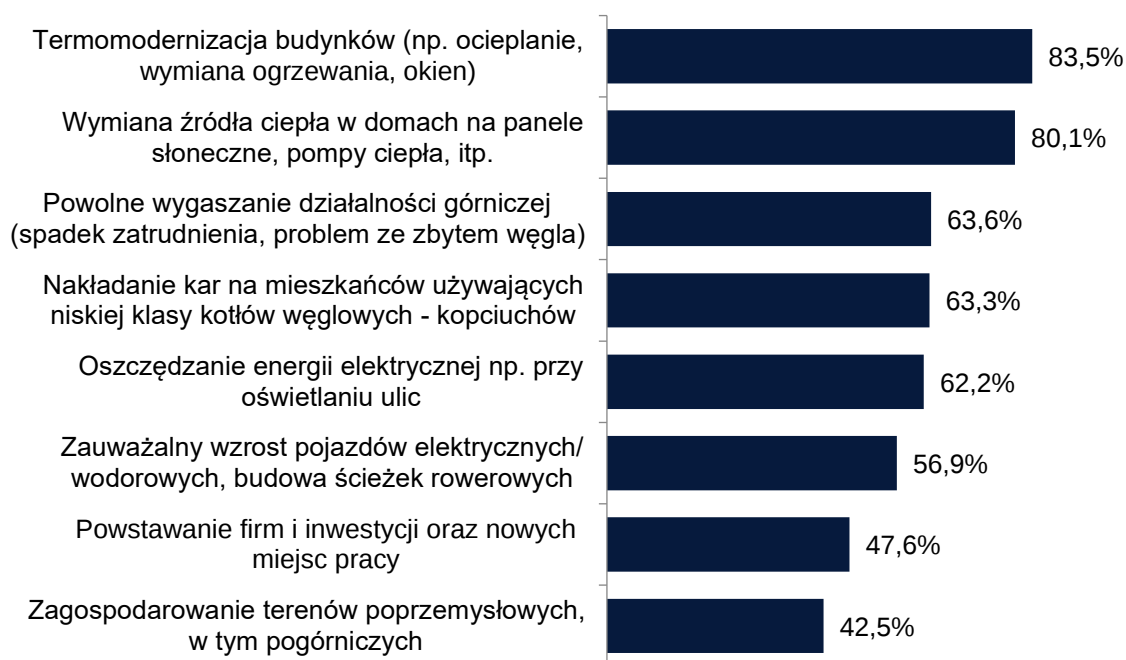
Mówiąc o wydarzeniach z lat 90. ubiegłego wieku rozmówcy podkreślają często dużą odmienność tamtych warunków od obecnej sytuacji: niższe kwalifikacje zawodowe i kompetencje społeczne osób tracących pracę, niższy poziom kompetencji finansowych (zarządzania środkami, planowania wydatków), bardziej masowy charakter zwolnień (obecnie zwolnienia dotyczą mniejszych grup i są bardziej rozłożone w czasie) oraz inny model rodziny, w którym mężczyzna był zwykle jedynym żywicielem rodziny. Jeden z rozmówców podsumowuje to następująco: *„Ludzie byli ubodzy, nie umieli nawet dobrze postępować z pieniędzmi, natomiast my mamy jednak dzisiaj już dosyć zamożne społeczeństwo. Wszyscy mamy samochody, laptopy, suszarki. [...] Mamy inny poziom świadomości, czy inaczej kulturowo jesteśmy już rozwinięci i myślę, że taki współczesny górnik – nie możemy za każdego człowieka tutaj teraz się wypowiadać – ale postąpi racjonalniej niż ten górnik z lat 90.”* (FGI_2_Bie)

Jak pokazują omówione przykłady, transformacja z lat 90. w opinii rozmówców wiąże się niemal wyłącznie z negatywnymi konsekwencjami. Jedyne istotne skutki pozytywne, jakie wybrzmiały w rozmowach, to poprawa jakości powietrza, przekładająca się na komfort życia i zdrowie mieszkańców: „*Już bardzo mało śmierdzi, tak trzeba powiedzieć, a kiedyś śmierdziało bardzo mocno. Tutaj się nie dało żyć. Więc to na pewno dla ludzi, dla społeczności jest bardzo dużym postępem. To chociażby taki aspekt w zakresie ochrony środowiska, ale też jakości po prostu życia.*” (IDI_3_Zb)

6.3. Szanse i zagrożenia transformacji na terenie gminy. Ocena wpływu procesu dekarbonizacji na obecną i przyszłą sytuację społeczno-gospodarczą gminy

Zdecydowana większość mieszkańców dostrzega w swoim mieście działania nakierowane na termomodernizację budynków (83,5%) oraz wymianę źródeł ciepła w domach na panele/pompy ciepła (80,1%). Stopniowe wygaszanie działalności górniczej w swoim mieście dostrzega 63,6% respondentów. Mniej niż połowa mieszkańców zauważa nowe inwestycje/miejsca pracy w swoim mieście (47,6%) oraz zagospodarowanie terenów przemysłowych i pogórnich (42,5%).

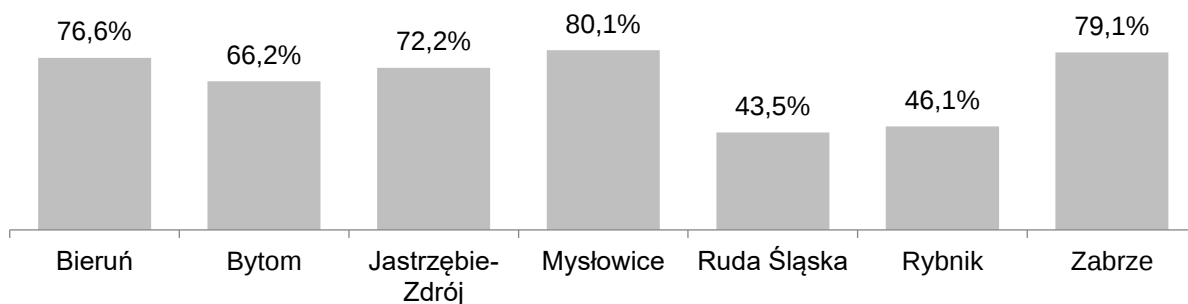
Wykres 27. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następujących zjawiskach?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Powolne wygaszanie działalności górniczej istotnie rzadziej dostrzegają w swoim mieście mieszkańcy Rudy Śląskiej i Rybnika (43,5-46,1% w stosunku do 66,2-80,1% w pozostałych miastach).

Wykres 28. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Powolne wygaszanie działalności górniczej (spadek zatrudnienia, problem ze zbytem węgla)

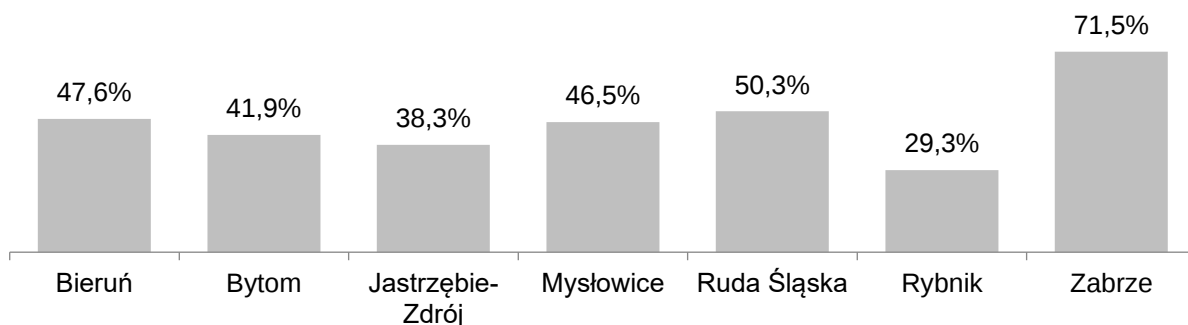


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

Powstawanie inwestycji i nowych miejsc pracy we własnym mieście istotnie częściej zauważają mieszkańcy Zabrze (71,5%), istotnie rzadziej natomiast mieszkańcy Rybnika (29,3%). Wyniki pozostałych miast mieszczą się w przedziale 38,3-50,3% i nie różnią się między sobą w sposób istotny statystycznie.

Wykres 29. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Powstawanie firm i inwestycji oraz nowych miejsc pracy



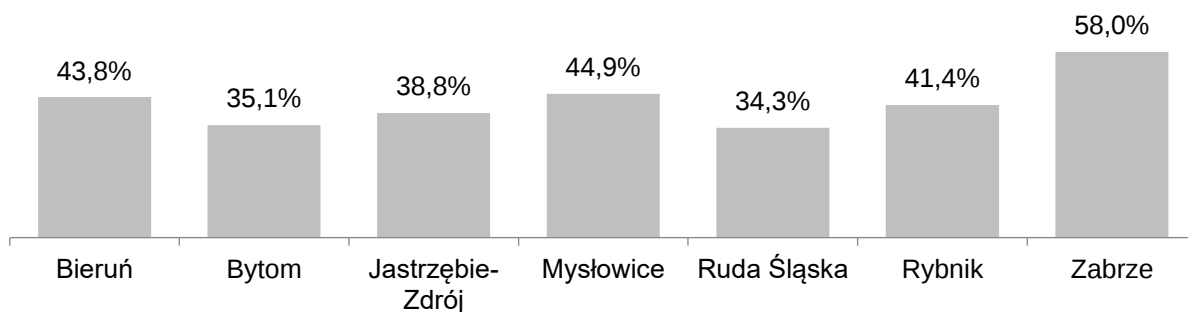
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

W przypadku zagospodarowywania terenów przemysłowych/pogórnich jedynie wynik Zabrze różni się w sposób istotny statystycznie od wyników pozostałych miast.

Zmiany tego typu dostrzega 58% mieszkańców Zabrze i mniej niż 45% mieszkańców pozostałych miast.

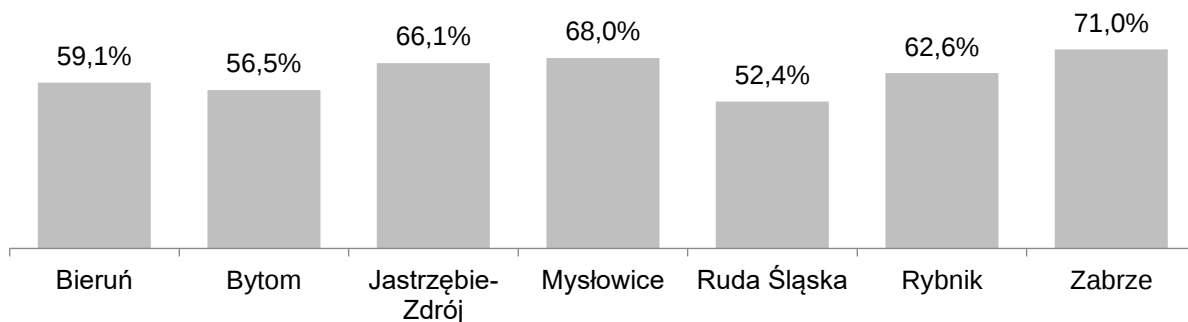
Wykres 30. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Zagospodarowanie terenów poprzemysłowych, w tym pogórnich



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

O oszczędzaniu energii elektrycznej przez miasto, np. przy oświetlaniu ulic słyszało od 52,4% do 71,0% mieszkańców poszczególnych miast. Różnice wyników nie są tak wyraźne jak w przypadku innych analizowanych zjawisk.

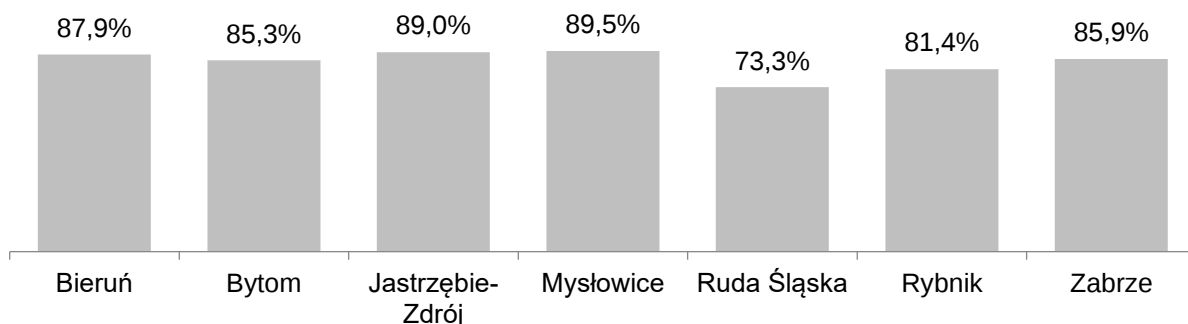
Wykres 31. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Oszczędzanie energii elektrycznej np. przy oświetlaniu ulic



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Termomodernizacja budynków (ocieplanie, wymiana okien, ogrzewania) to zjawisko, z którym spotkało się we własnym mieście od 73,3% do 89,5% mieszkańców poszczególnych gmin. Wynik Rudy Śląskiej (73,3%) jest istotnie niższy niż wyniki uzyskane w pozostałych miastach (ponad 81%).

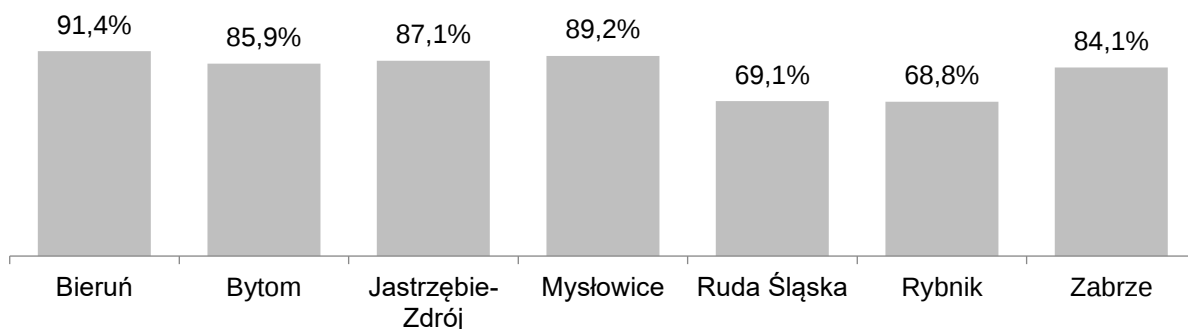
Wykres 32. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Termomodernizacja budynków (np. ocieplanie, wymiana ogrzewania, okien)



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi²: $p < 0,001$)

Jednym z elementów transformacji energetycznej jest przechodzenie prywatnych budynków mieszkalnych na ogrzewanie czerpiące z „czystych źródeł”. Z takim zjawiskiem we własnym mieście spotkali się istotnie rzadziej mieszkańcy Rudy Śląskiej i Rybnika (około 69%) niż mieszkańcy pozostałych miast regionu. W Bieruniu wskaźnik ten przekroczył poziom 91%.

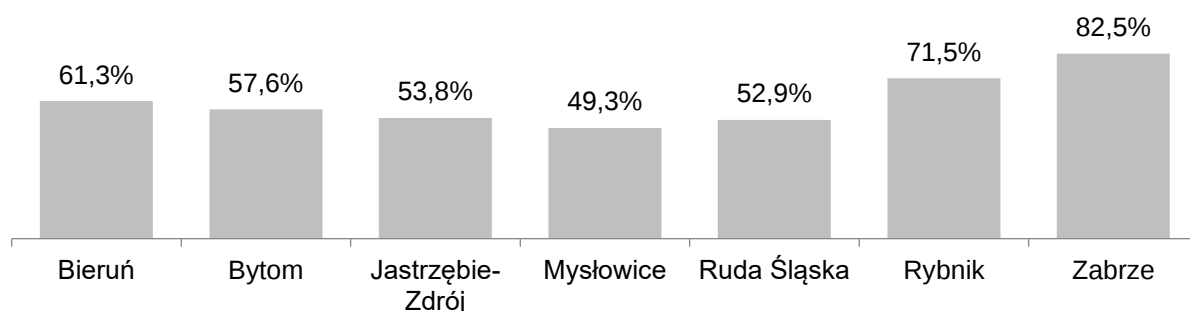
Wykres 33. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Wymiana źródła ciepła w domach na panele słoneczne, pompy ciepła, itp.



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi²: $p < 0,001$)

82,5% mieszkańców Zabrze oraz 71,5% mieszkańców Rybnika zadeklarowało, że w swoim mieście spotkali się ze zjawiskiem nakładania kar na mieszkańców za używanie niskiej klasy kotłów węglowych. Wyniki uzyskane w tych dwóch miastach są istotnie wyższe w porównaniu z pozostałymi miastami objętymi badaniem (49,3-61,3%).

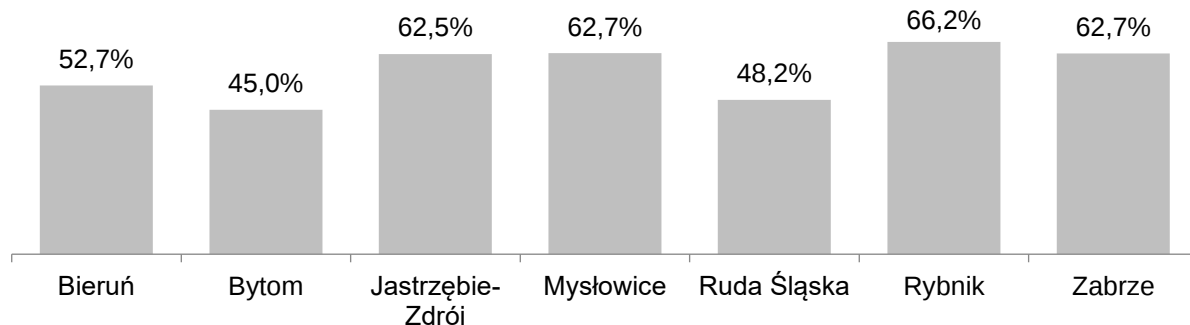
Wykres 34. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Nakładanie kar na mieszkańców używających niskiej klasy kotłów węglowych – kopciuchów (uchwała antysmogowa).



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

Wzrost liczby pojazdów elektrycznych/wodorowych (w transporcie prywatnym i publicznym) oraz budowę ścieżek rowerowych najrzadziej dostrzegają mieszkańcy Bytomia (45,0%) oraz Rudy Śląskiej (48,2%). Różnica ta jest istotna statystycznie.

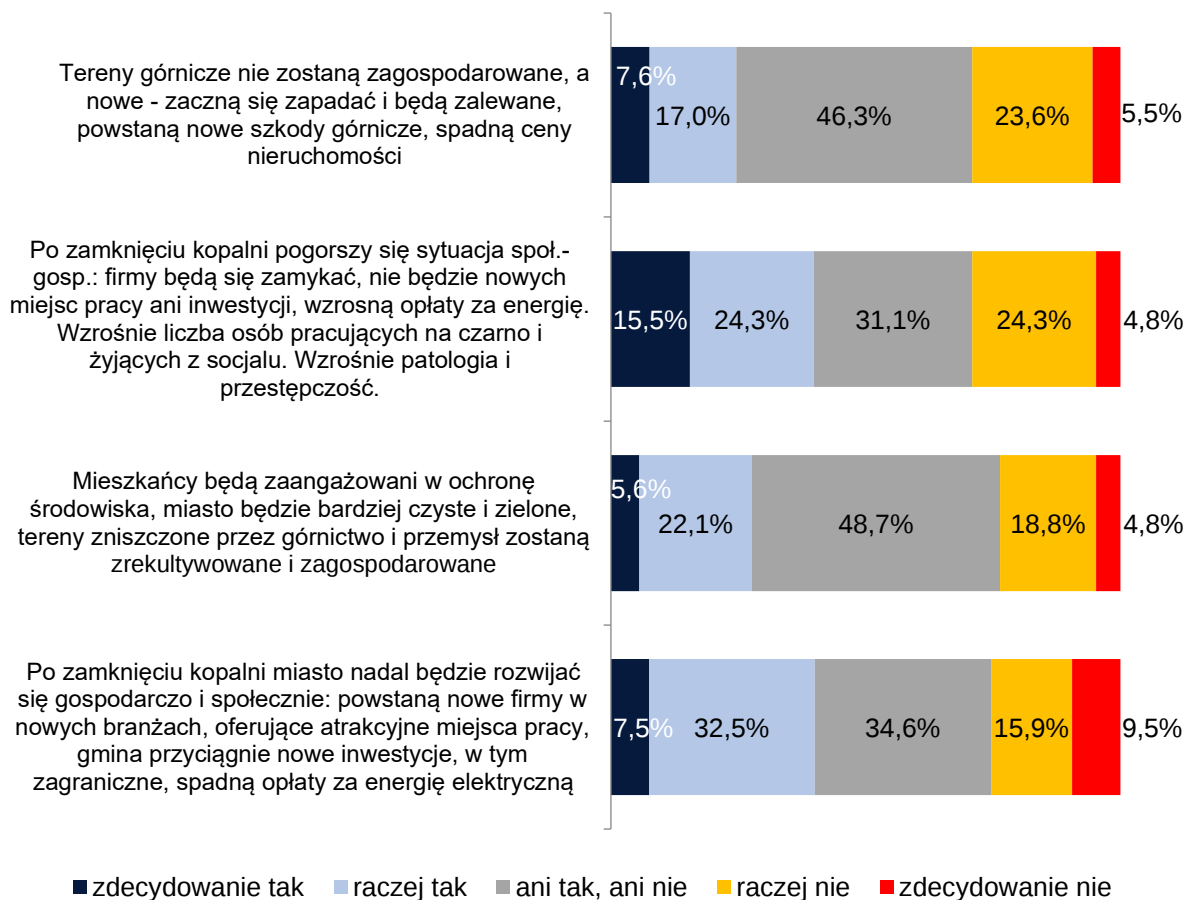
Wykres 35. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Zauważalny wzrost liczby pojazdów elektrycznych/wodorowych, budowa ścieżek rowerowych.



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

Uwzględniając opinie ogółu respondentów – mieszkańców 7 gmin miejskich objętych badaniem, stwierdzić można, że spośród różnych skutków transformacji energetycznej najczęściej spodziewają się oni pogorszenia sytuacji społeczno-gospodarczej (łącznie 39,8%, w tym 15,5% w sposób zdecydowany). Z opinią przeciwną (społeczny i gospodarczy rozwój miasta) zgadza się niemal identyczny odsetek mieszkańców (40%), jednak tylko 7,5% w sposób zdecydowany – liczniejszą są również w tym przypadku opinie, że sytuacja taka jest zdecydowanie nieprawdopodobna (9,5%).

Wykres 36. Jakie Pana/i zdaniem mogą być skutki obecnej transformacji w Pana/i mieście? Na ile prawdopodobne jest, że zdarzą się następujące sytuacje:



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Dla łatwiejszego porównania wyników odpowiedzi uzyskane z wykorzystaniem pięciostopniowej skali przeliczono na średnią ocen. Im wyższa średnia, tym wyższe prawdopodobieństwo wystąpienia danej sytuacji – w ocenie respondentów. Z największą akceptacją spotkał się pogląd, że po zamknięciu kopalń sytuacja społeczno-gospodarcza ulegnie pogorszeniu (3,21), a z najmniejszym, że tereny górnicze nie zostaną zagospodarowane i powstaną nowe szkody górnicze (2,98). Uwzględniając opinie mieszkańców poszczególnych miast uwidacznia się większy optymizm w postrzeganiu przyszłości wśród mieszkańców Rudy Śląskiej i Rybnika, przejawiający się w istotnie wyższej akceptacji poglądu o dalszym rozwoju miasta po zamknięciu kopalni i istotnie niższym poziomie akceptacji twierdzeń, że sytuacja się pogorszy, a tereny górnicze nie będą zagospodarowane.

Tabela 8. Jakiego Pana/i zdaniem mogą być skutki obecnej transformacji w Pana/i mieście? Na ile prawdopodobne jest, że zdarzą się następujące sytuacje?

	OGÓŁEM	Bieruń	Bytom	Jastrzębie-Zdrój	Mysłowice	Ruda Śląska	Rybnik	Zabrze
Po zamknięciu kopalni miasto nadal będzie rozwijać się gospodarczo i społecznie	3,13	2,78	3,04	2,84	2,91	3,29	3,33	3,19
Mieszkańcy będą zaangażowani w ochronę środowiska, miasto będzie bardziej czyste i zielone, tereny zniszczone przez górnictwo i przemysł zostaną zrekultywowane i zagospodarowane	3,05	2,94	3,15	2,90	2,97	3,08	2,99	3,10
Po zamknięciu kopalni pogorszy się sytuacja społeczno-gospodarcza w mieście	3,21	3,56	3,42	3,74	3,79	2,66	2,58	3,42
Tereny górnicze nie zostaną zagospodarowane, a nowe - zaczną się zapadać i będą zalewane, powstaną nowe szkody górnicze, spadną ceny nieruchomości	2,98	3,20	3,15	3,33	3,37	2,70	2,70	2,87

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Średnia ocen na pięciostopniowej skali, gdzie 1 oznacza „zdecydowanie nie”, a 5 oznacza „zdecydowanie tak”. Im wyższa średnia, tym większe prawdopodobieństwo zdarzenia się danej sytuacji w ocenie respondentów. Pogrubieniem oznaczono wartości istotnie wyższe od pozostałych, a kolorem czerwonym – istotnie niższe od pozostałych.

Analizując oczekiwane skutki obecnej transformacji w podziale na poziom wykształcenia uczestników badania, zauważyć można, że osoby z wykształceniem średnim częściej od pozostałych mieszkańców spodziewają się negatywnych konsekwencji transformacji, tj. braku zagospodarowania terenów pogórnich, występowania szkód górniczych oraz pogorszenia sytuacji społeczno-gospodarczej.

Tabela 9. Oczekiwane skutki obecnej transformacji w mieście zamieszkania a wykształcenie uczestników badania

	Wykształcenie			
	Podstawowe lub brak	Zawodowe	Średnie	Wyższe
Po zamknięciu kopalni miasto nadal będzie rozwijać się gospodarczo i społecznie	3,27	3,17	3,09	3,12

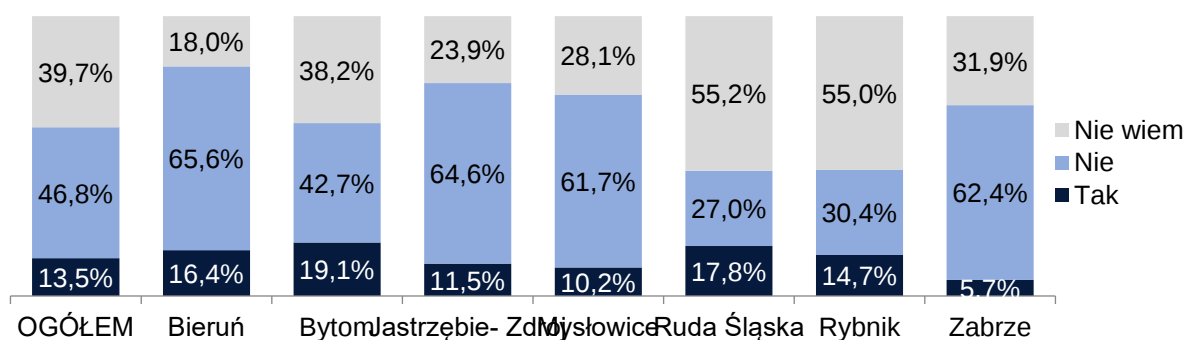
	Wykształcenie			
	Podstawowe lub brak	Zawodowe	Średnie	Wyższe
Mieszkańcy będą zaangażowani w ochronę środowiska, miasto będzie bardziej czyste i zielone, tereny zniszczone przez górnictwo i przemysł zostaną zrekultywowane i zagospodarowane	3,10	3,05	3,01	3,10
Po zamknięciu kopalni pogorszy się sytuacji społeczno-gospodarcza w mieście	2,98	3,14	3,29	3,20
Tereny górnicze nie zostaną zagospodarowane, a nowe - zaczną się zapadać i będą zalewane, powstaną nowe szkody górnicze, spadną ceny nieruchomości	2,90	2,87	3,09	2,92

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Średnia ocen na pięciostopniowej skali, gdzie 1 oznacza „zdecydowanie nie”, a 5 oznacza „zdecydowanie tak”. Im wyższa średnia, tym większe prawdopodobieństwo zdarzenia się danej sytuacji w ocenie respondentów. Pogrubieniem oznaczono wartości istotnie wyższe od pozostałych.

Tylko 13,5% respondentów uważa, że społeczność lokalna i lokalne instytucje są odpowiednio przygotowane do zmian związanych z zamykaniem kopalń na ich terenie, z kolei 46,8% dostrzega brak takiego przygotowania. Pozostałe osoby nie mają jednoznacznej opinii na ten temat (39,7%). W czterech miastach: Bieruń, Jastrzębie-Zdrój, Zabrze i Mysłowice wskaźnik odpowiedzi negatywnych przekracza 60%.

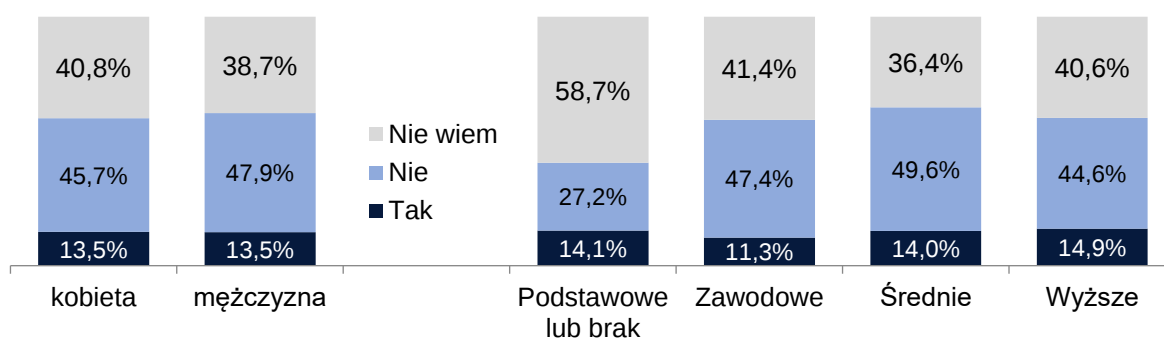
Wykres 37. Czy Pana/i zdaniem gmina, w której Pan/i mieszka - instytucje i mieszkańcy – są odpowiednio przygotowani na zmiany związane z zamknięciem kopalni w mieście i jego okolicach?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

Ocena przygotowania instytucji i mieszkańców na zmiany związane z zamykaniem kopalń nie różnicuje kobiet i mężczyzn, nie jest też istotnie odmienna wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym, średnim i wyższym. Istotna statystycznie różnica dotyczy odpowiedzi osób z wykształceniem podstawowym lub brakiem wykształcenia, które częściej nie mają zdania w tym temacie (58,7% vs 36,4%-41,1% w pozostałych kategoriach), rzadziej natomiast dostrzegają brak takiego przygotowania (27,2% vs 44,6%-49,6%).

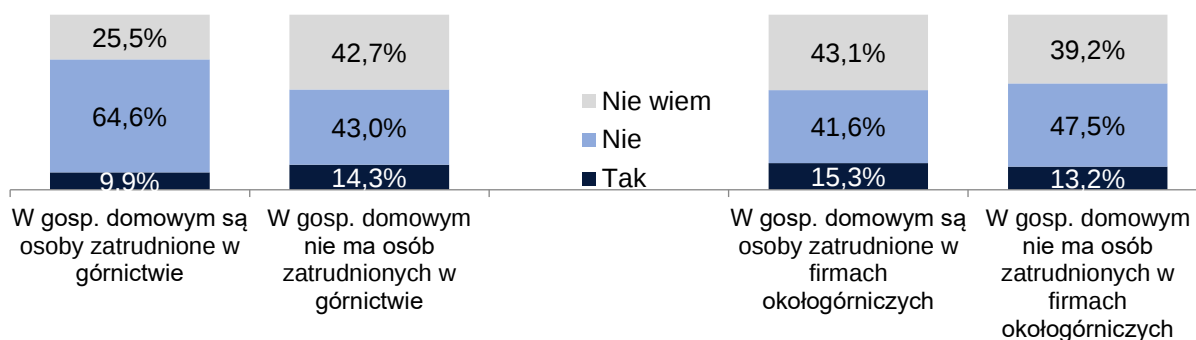
Wykres 38. Ocena przygotowania instytucji i mieszkańców na zmiany związane z zamknięciem kopalni w mieście i jego okolicach a płeć i wykształcenie uczestników badania



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Różnice ze względu na wykształcenie istotne statystycznie (istotność dla testu chi²: p<0,001)

Obecność w gospodarstwie domowym osób zatrudnionych w firmach okولوجniczych nie determinuje poglądu na temat przygotowania instytucji i mieszkańców na zmiany wynikające z zamykania kopalń, jednak obecność w gospodarstwie osób zatrudnionych bezpośrednio w górnictwie w sposób istotny zwiększa wskaźnik odpowiedzi negatywnych (64,6% vs 43,0% wśród pozostałych mieszkańców).

Wykres 39. Ocena przygotowania instytucji i mieszkańców na zmiany związane z zamknięciem kopalni w mieście i jego okolicach a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołogórnicznej

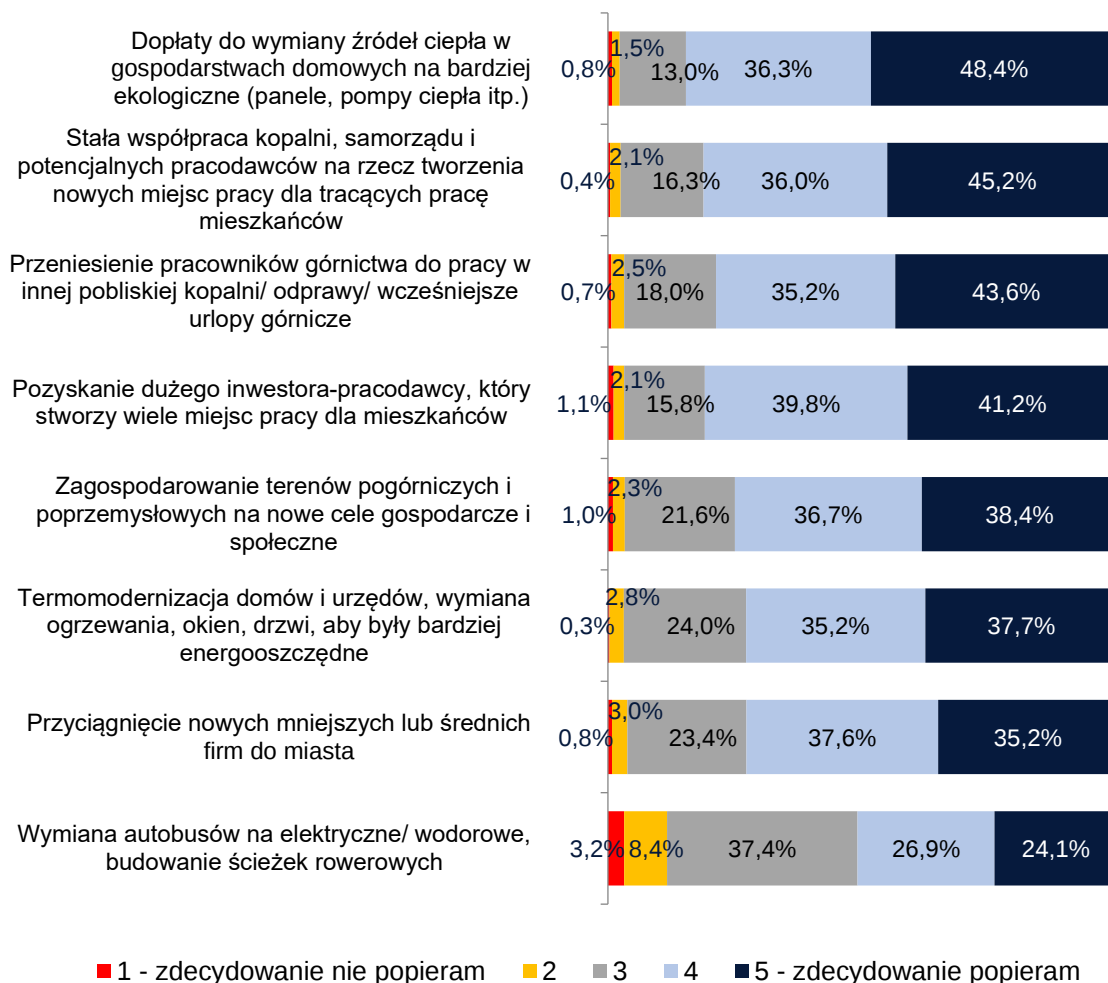


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Różnice istotne statystycznie ze względu na obecność w gospodarstwie domowym osób zatrudnionych w górnictwie (istotność dla testu chi²: $p < 0,001$)

Z największym poparciem mieszkańców gmin miejskich objętych badaniem spotkały się takie rozwiązania przygotowujące do procesu zamykania kopalń, jak: dopłaty do wymiany źródeł ciepła w domach na bardziej ekologiczne (48,4% popiera zdecydowanie) oraz współpraca kopalń, samorządu i inwestorów na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy (45,2% popiera zdecydowanie). Z najmniejszym poparciem spotyka się wprowadzanie elektrycznych/wodorowych środków transportu publicznego oraz budowanie ścieżek rowerowych (24,1% popiera zdecydowanie, a 11,6% nie popiera).

Wykres 40. Jak Pana/ i zdaniem powinno wyglądać to przygotowanie? Proszę o ocenę poniższych działań przygotowawczych w stosunku do Pana/i miasta



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Aby łatwiej porównać ocenę poszczególnych działań i stworzyć ich hierarchię od najbardziej do najmniej popieranych, dokonano obliczenia średniej ocen. Im wyższa średnia, tym większe poparcie respondenta dla danego działania przygotowawczego. Używając tej metody można stwierdzić, że dopłaty do wymiany źródeł ogrzewania szczególnie mocno oczekiwane są przez mieszkańców Rybnika (4,63). Mieszkańcy Rudy Śląskiej istotnie rzadziej niż mieszkańcy pozostałych miast popierają zagospodarowanie terenów pogórnich na nowe cele oraz wymianę środków transportu publicznego na elektryczne/wodorowe. Mieszkańcy Mysłowic istotnie częściej oczekiwali by pozyskania dużego inwestora tworzącego miejsca pracy.

Tabela 10. Jak Pana/ i zdaniem powinno wyglądać to przygotowanie? Proszę o ocenę poniższych działań przygotowawczych w stosunku do Pana/i miasta

	OGÓŁEM	Bieruń	Bytom	Jastrzębie - Zdrój	Mysłowice	Ruda Śląska	Rybnik	Zabrze
Dopłaty do wymiany źródeł ciepła w gospodarstwach domowych na bardziej ekologiczne (panele, pompy ciepła itp.)	4,30	4,31	4,19	4,40	4,32	4,32	4,63	4,04
Stała współpraca kopalni, samorządu i potencjalnych pracodawców na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy dla tracących pracę mieszkańców	4,23	4,34	4,23	4,29	4,36	4,13	4,21	4,25
Przeniesienie pracowników górnictwa do pracy w innej pobliskiej kopalni/ odprawy/ wcześniejsze urlopy górnicze	4,19	4,09	4,22	4,34	4,35	3,93	4,05	4,33
Pozyskanie dużego inwestora-pracodawcy, który stworzy wiele miejsc pracy dla mieszkańców	4,18	4,22	4,15	4,31	4,40	4,06	4,20	4,12
Zagospodarowanie terenów pogórnich i poprzemysłowych na nowe cele gospodarcze i społeczne	4,09	4,11	4,13	4,19	4,21	3,88	4,03	4,19
Termomodernizacja domów i urzędów, wymiana ogrzewania, okien, drzwi, aby były bardziej energooszczędne	4,07	4,03	4,05	4,14	4,02	4,04	4,11	4,08
Przyciągnięcie nowych mniejszych lub średnich firm do miasta	4,03	4,11	3,97	4,18	4,43	3,63	4,07	4,13
Wymiana autobusów na elektryczne/ wodorowe, budowanie ścieżek rowerowych	3,60	3,56	3,70	3,81	3,71	3,13	3,59	3,76

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Średnia ocen na pięciostopniowej skali, gdzie 1 oznacza „zdecydowanie nie popieram”, a 5 oznacza „zdecydowanie popieram”. Im wyższa średnia, tym większe poparcie respondenta dla danego działania przygotowawczego. Pogrubieniem oznaczono wartości istotnie wyższe od pozostałych, a kolorem czerwonym – istotnie niższe od pozostałych.

Uczestnicy badania zostali również zapytani o inne działania, pomysły na to, jak powinno wyglądać przygotowanie na zmiany związane z zamknięciem kopalni w mieście i jego okolicach (pytanie miało formę otwartą). Większość respondentów nie zgłosiła żadnych propozycji (97,8%), pozostali przytaczali najczęściej działania ujęte już w pytaniu zamkniętym (przede wszystkim postulat stworzenia/zagwarantowania

nowego miejsca pracy pracownikom odchodzącym z kopalni). Inne propozycje to: zabezpieczenie energetyczne mieszkańców; budowa elektrowni wiatrowej; budowa elektrowni jądrowej; działania edukacyjne i uświadamiające oraz spotkania i konsultacje z mieszkańcami; zachęcanie ludzi do przebranżowienia/dokształcania i finansowanie tego typu aktywności.

Z analizy wypowiedzi uczestników wywiadów indywidualnych oraz grupowych wyłania się **szeroki katalog zagrożeń społeczno-gospodarczych** dostrzeganych w kontekście transformacji energetycznej. Wymagają one, zdaniem rozmówców, kompleksowego podejścia do procesu transformacji, uwzględniającego zarówno aspekty gospodarcze, jak i społeczne oraz zapewnienia odpowiedniego wsparcia ze strony władz centralnych i funduszy europejskich. Zagrożenia wskazywane przez rozmówców można podzielić na kilka kluczowych obszarów.

1. Utrata miejsc pracy i wzrost bezrobocia:

Respondenci podkreślają, że **zamykanie kopalń prowadzi do utraty miejsc pracy nie tylko bezpośrednio w górnictwie, ale także w powiązanych branżach**. Wskazują na trudności w znalezieniu alternatywnego zatrudnienia, co może prowadzić do wzrostu bezrobocia, zwłaszcza wśród osób o niskich kwalifikacjach: *„Jeżeli my stracimy takie jedno miejsce pracy w przemyśle ciężkim, (...) to jedno miejsce pracy w górnictwie generuje cztery miejsca pracy poza górnictwem. Tu mówimy o firmach okołogórnictwowych, ale i o tych pieniążkach, które wydają ci pracownicy w danym mieście. Czyli jeżeli taka mała kopalnia zatrudnia 2,5 tysiąca osób w danym mieście, te 2,5 tysiąca osób ma swoje rodziny i korzystają z fryzjera, sklepu lokalnego, usług i to jest największe zagrożenie, że cały ten łańcuch zostanie zakłócony. Tu już nawet nie chodzi o te same miejsca pracy, tylko o cały ten łańcuch.”* (IDI_2_Byt); *„Firmy, które żyją z produkcji czy usług dla górnictwa i tych firm tutaj mamy dość sporo, także muszą się przeprofilować, bo stracą swój target.”* (FGI_2_Bie)

Jest to obserwacja szczególnie istotna w tym kontekście, że dużo mówi się o działaniach osłonowych i doradczych dla samych górników, pomijając dalsze ogniwa wspomnianego „łańcucha”: *„W tej chwili ja [właściciel przedsiębiorstwa produkującego dla górnictwa] nie widzę jakiegoś programu*

skierowanego do przedsiębiorców. Nie wiem, no może za mało się tym interesuję, ale grupa małych i średnich przedsiębiorstw nie spotkałabym się z tym, że ktoś chce mi pomóc i powiedzieć, no w ramach tej transformacji możesz to, możesz tamto. (...) A jeżeli są jakieś fundusze, to są fundusze powyżej 500 milionów – dla małych firm jest to odstraszaające, bo nikt nie podejmie się w obecnej sytuacji zmian na rynku górniczym inwestowania w wielkie pieniądze.” (IDI_4_Mys)

Rozmówcy podkreślają również, że szczególnie narażone na ten rodzaj konsekwencji są społeczności, w których tradycje górnicze są silnie zakorzenione, gdzie całe rodziny pracowały w kopalniach oraz wśród osób, dla których praca na kopalni to jedyna praca w życiu, co powoduje, że zmiana profilu zawodowego jest bardzo trudna. *„Na pewno część tych osób, które będą osobami bezrobotnymi, to mogą być właśnie takie osoby, które zaczęły pracę w kopalni i pracowały już wiele, wiele lat, więc nic więcej się nie działo, nie kształciły się i też jakby nie wiedzą jak się poruszać na tym rynku pracy.” (FGI_2_Ryb); „Praca powiedzmy w górnictwie, czy w tym przemyśle ciężkim, ale szczególnie w górnictwie, to jest praca jak w wojsku, dlatego, że charakter tej pracy, bezpieczeństwo i tak dalej, wymaga podporządkowania hierarchicznego i po prostu ci ludzie, jak tracą tą pracę, nie potrafią znaleźć po prostu jakby autonomicznego, indywidualnego rozwiązania na siebie. Bo oni całe życie byli podporządkowani.” (IDI_3_Zb)*

2. Brak alternatywnych miejsc pracy:

Niewystarczająca jest liczba nowych miejsc pracy w innych sektorach gospodarki, które mogłyby zrekompensować utratę etatów w górnictwie. Nie chodzi tu o znalezienie jakiegokolwiek miejsca pracy, ale takiego, które pod względem poziomu dochodów i warunków pracy byłoby zbliżone do dotychczasowego: *„Mówimy tu o zarówno o wynagrodzeniu, jak i warunkach pracy, o tej całej ochronie socjalnej, którą do tej pory pracownik miał na kopalni, a teraz, jeżeli przejdzie bez tej ochrony, no to będzie traktowany jak normalny pracownik, który został zwolniony.” (FGI.2_R2_RSÍ)* Rozmówcy zauważają również, że nowe firmy/branże również mogą być narażone na kryzysy, co zagraża stabilności zatrudnienia, a czego przykładem jest mocne „tąpnięcie” branży automotive

(motoryzacyjnej), która w ostatnich latach przejęła w województwie śląskim wiele osób odchodzących z górnictwa: *„Powstały duże hale produkcji, chociaż ja akurat nie jestem zwolennikiem przejścia z jednego giganta do drugiego, bo znowu, jeśli kończy się na przykład ten Seneco i części samochodowe, które wiemy, że miały problem ze względu na dostawy i pandemię i tak dalej, no to też zwalniają ludzi o podobnej specjalizacji, podobnych kompetencjach, w dużej ilości w jednym momencie.”* (FGI_2_Ryb)

3. Obniżenie standardu życia/jakości życia:

- utrata dochodów z pracy w górnictwie może prowadzić do obniżenia standardu życia mieszkańców i wzrostu ubóstwa, gdyż *„te zarobki po prostu nie są takie atrakcyjne jak w górnictwie i dzisiaj można powiedzieć, że ta średnia w sektorze przedsiębiorstw jest o 40% niższa niż w górnictwie węgla kamiennego.”* (FGI_2_RŚI); *„Przemysł ciężki generuje wysokopłatne miejsca pracy. To są nieporównywalne wypłaty w stosunku do małych przedsiębiorstw.”* (FGI_1_Byt)
- zamykanie kopalń wiąże się często z likwidacją dodatkowych świadczeń oferowanych wcześniej przez zakłady górnicze (np. dofinansowanie kultury, sportu, wypoczynku), co negatywnie wpływa na życie społeczne i kulturalne.
- niepewność przyszłości, oderwanie od dotychczasowej rutyny pracy na kopalni może przyczyniać się do pojawienia się problemów społecznych i zdrowotnych, takich jak alkoholizm, depresja czy przemoc domowa: *„Bo jeżeli jest Jan Kowalski, który załapie się na urlop górniczy, to w wieku 40-41 lat odejdzie na pięcioletni urlop i on będzie, mówiąc brzydko, siedział w domu na czterech literach, a co za tym idzie, (...) pojawia się bardzo poważna choroba, jaką jest alkoholizm, pojawia się wykluczenie społeczne, bo ten człowiek nie wie, co z sobą ma zrobić.”* (IDI_4_Mys)

4. Emigracja ludności (depupulacja) związana z brakiem perspektyw podjęcia atrakcyjnego zatrudnienia na terenie gminy zamieszkania, co dotyczy może przede wszystkim młodych i wykształconych osób, które będą opuszczać miasto w poszukiwaniu lepszych warunków pracy. *„W przemyśle zawsze były większe pieniądze niż w usługach, dlatego jeżeli nie będziemy mieć jakiegoś przemysłu tutaj w Rybniku, czy nie będzie takich miejsc pracy, które będą dobrze płatne, no*

to będą wyjeżdżać.” (FGI_2_Ryb); „Jak nie będzie pracy, nie będzie terenów, to ludzie po prostu będą szukali lepszego. (FGI_1_RŚI)

- 5. Opór społeczny wobec zmian** – transformacja energetyczna może spotkać się z oporem społecznym, zarówno z przyczyn bardzo praktycznych, takich jak obawa przed utratą pracy i statusu społecznego, jak i mniej codziennych – opór wynikać może również z silnej tradycji górniczej: *„Tożsamość ludzi na Śląsku wiąże się też z kopalniami, z całą tradycją i pracą z dziada pradziada w górnictwie i dlatego też dla mieszkańców odchodzenie z górnictwa wiąże się (zwłaszcza dla tych starszych pokoleń z pewną utratą też tożsamości. Bo dla nich kopalnia, etos pracy, to było górnictwo.” (FGI.2_R2_RŚI)* Opór społeczny może prowadzić do poważnych konfliktów i do opóźnienia wdrażania zmian.

- 6. Wzrost kosztów energii i brak pewności dostaw energii** – respondenci zwracają uwagę na rosnące koszty energii, które mogą uderzyć nie tylko w indywidualnych mieszkańców, ale obniżać konkurencyjność istniejących zakładów przemysłowych i zniechęcać nowych inwestorów do rozpoczynania działalności (wybierać będą inne państwa o niższych kosztach energii). *„Takim również zagrożeniem, wynikającym z transformacji energetycznej są przede wszystkim skokowe wzrosty cen energii. (...) Również w ostatnim okresie zauważyliśmy braki dostawy energii, oczywiście spowodowane tym, że OZE po prostu nie funkcjonuje w okresie takiej flauty, czyli gdy nie świeci i nie wieje.” (FGI_2_RŚI); „Mi się wydaje, że to nie jest sentyment po prostu do palenia w piecu, tylko to wynika z ekonomii. Ludzie się też chyba obawiają, jakie będą koszty ogrzewania w przyszłości.” (FGI_2_Ryb).* Pojawia się zagrożenie, że transformacja doprowadzi do wzrostu skali ubóstwa energetycznego, nie tylko w kontekście rosnących kosztów energii, ale i konieczności poniesienia kosztów dostosowania się do nowych standardów np. ogrzewania domów. Na skutek rosnących w ostatnich latach cen prądu i gazu, ubóstwo energetyczne zaczyna dotyczyć również klasę średnią. Problem cen energii dotyczy również osoby, które poczyniły inwestycje w odnawialne źródła energii, przede wszystkim w panele fotowoltaiczne. Pogarszające się zasady rozliczania wyprodukowanej i wykorzystywanej energii zniechęcają prywatne osoby i przedsiębiorstwa do inwestycji w OZE, pomimo silnego promowania tych rozwiązań. *„Mogę powiedzieć z punktu takiego własnego, ja zainwestowałem w panele, w pompę,*

jestem w netbillingu i przyznam się, że za to, że produkuję prąd, czuję się karany. Za to, że wyprodukuję prąd, na poziomie powiedzmy przykładowo 1 kW, który sprzedam do sieci za 30 groszy, w nocy taki sam 1 kW muszę kupić za 1,20 zł. Czyli za to, że zrobiłem inwestycję muszę zapłacić jeszcze za 1 kW odbieranego prądu 90 groszy dodatkowo.” (IDI_21_RŚI)

7. Nieprzemyślane i zbyt szerokie podejście do likwidowania zakładów, które spowodować może braki surowców niezbędnych do produkcji innych dóbr,

co szczególnie wybrzmiewa w przypadku Jastrzębia-Zdroju: „Takim dużym problemem jest to, że gospodarka emisyjna nie odnosi się tylko do samej produkcji energii, (...) ale jesteśmy producentem węgla koksowego, czyli węgla służącego do produkcji stali, czyli surowca, który znalazł się na liście surowców krytycznych.” (FGI_1_JZ); „To zamykanie wszystkich zakładów górniczych w jednym worku, to w tym wypadku jest troszeczkę nietrafione i ta sprawiedliwa transformacja [...] powinna rozróżniać te paliwa kopalne na paliwo i węgiel do procesu wytwórczego stali, która jest niezbędna.” (FGI_2_JZ).

8. Problemy z zagospodarowaniem terenów poprzemysłowych/ pogórnich

– tereny pokopalniane często pozostają nieużytkami, a ich rekultywacja i adaptacja do nowych funkcji jest kosztowna i czasochłonna, co z jednej strony wynika z samego charakteru tych obszarów (zapadliska, osiadanie terenu, hałdy), z drugiej - z problemów w uregulowaniu kwestii własności tych obszarów.

9. Problemy finansowe gmin – wynikają one z jednej strony z utraty części

wpływów do budżetu miasta (brak płacenia podatków przez zamykane podmioty, takie jak duże kopalnie/zakłady): *„Tu też jest duże takie zagrożenie pod kątem utraty wpływów do budżetu miasta, bo zamykamy zakłady górnicze, ale tym samym niestety likwidujemy też takie finansowanie, chociażby w zakresie podatku od nieruchomości.” (FGI_1_RŚI).* Z drugiej natomiast strony problemy finansowe gmin wynikać mogą z wysokich kosztów usuwania szkód górniczych, które są często przerzucane na gminy, co stanowi dodatkowe obciążenie dla lokalnych budżetów: *„To będzie ten bagaż, który zostanie po tej transformacji, bo (...) brakuje tego gospodarza, który jest odpowiedzialny za te szkody.”*

(FGI_1_RŚI). Pogorszenie sytuacji finansowej rzutować może na możliwości skutecznego realizowania procesów transformacyjnych, ale również na

możliwość realizowania wszystkich innych zadań własnych gminy, co wpływać będzie negatywnie na jakość życia mieszkańców, a co za tym idzie napędzać może wspomniany już proces depopulacji.

10. Brak koordynacji działań i rzeczywistej współpracy między różnymi podmiotami, co może opóźnić wdrażanie zmian i zwiększyć koszty, generując ryzyko nieefektywnego zarządzania i złego wykorzystania środków na transformację (marnotrawienie środków publicznych).

Uwzględniając specyfikę poszczególnych gmin objętych badaniem warto dodać, że omówione szeroko zagrożenia związane z trudnościami na rynku pracy oraz obniżeniem wpływów do budżetu gminy znacznie słabiej dostrzegają przedstawiciele **gminy Bieruń**, która cechuje się bardzo niskim bezrobociem i dywersyfikacją zakładów pracy (ze względu na wielkość i na branżę). *„Bieruń ma bardzo dużo zakładów, więc jakiś tam nagły problem z tym, że nie ma dochodów do budżetu gminy raczej się tutaj nie wydarzy. Jest na tyle dużo alternatywnych zakładów, że te dochody są.”* (FGI_2_Bie). Przedstawiciele Bierunia podkreślają, że miasto dużo wcześniej podjęło działania na rzecz tworzenia wielu zróżnicowanych miejsc pracy, dzięki czemu odejście od przemysłu górniczego nie spowodowało napięć społecznych czy problemów na rynku pracy.

W **gminie Bytom** istotnym problemem jest układ przestrzenny oraz specyficzne uwarunkowania infrastrukturalne związane z dostarczaniem wody i odprowadzaniem ścieków. Po pierwsze, gmina jest otoczona miastami i ma bardzo mało terenów inwestycyjnych, co ogranicza możliwości przyciągania inwestorów i tworzenia miejsc pracy: *„My jesteśmy przyklejeni do każdego jednego miasta wkoło. My nie mamy w ogóle wolnych terenów.”* (FGI_1_Byt). Po drugie, miasto zмага się z trudnościami technicznymi w procesie dostarczania wody, ciepła i odprowadzania ścieków, ze względu na skutki działalności górniczej, co w efekcie generuje wyższe niż w innych gminach koszty tych usług, odczuwane przez docelowych odbiorców, czyli mieszkańców i przedsiębiorców. Jak opisuje to przedstawiciel Bytomia: *„U nas koszty dostarczenia ciepła, zaopatrzenia wody, odprowadzenia ścieków, ze względu na eksploatację górniczą są droższe niż w miastach, które mają systemy przede wszystkim oparte o rozwiązania grawitacyjne. U nas te rozwiązania są przede wszystkim oparte o systemy wymuszone – system pompowni. (...) Ze względu na*

szkodę górniczą trzeba w niektórych miejscach pompować wodę na wysokości 40-50 metrów wysokości, bo u nas takie były obniżenia. (...) I jeśli chodzi o zagospodarowanie ścieków, to oczywiście jest to kwota wielokrotnie większa, jakby droższa.” (FGI_1_Byt).

W przypadku **gminy Jastrzębie-Zdrój** mocno wybrzmiewa zagrożenie wynikające z bardzo wysokich oczekiwań płacowych, gdyż zniechęcają one potencjalnych inwestorów: „To też podkreślają przedsiębiorcy w różnych rozmowach, że (...) jednym z argumentów, dla których nie chcą przychodzić i inwestować w tym mieście są koszty zatrudnienia pracownika. Jastrzębie ma atut, że jest położone blisko granicy z Czechami, ale to położenie blisko granicy jest jednocześnie takim trochę przekleństwem z punktu widzenia rozwijania innych branż gospodarczych, alternatywnych dla górnictwa, ponieważ w pobliskiej Ostrawie i wokół Ostrawy jest bardzo dużo potworzonych fabryk, gdzie wynagrodzenia dla osób pracujących [...] są dwukrotnej wartości.” (FGI_2_JZ). Wspominano również kilkakrotnie o dużym uzależnieniu kondycji finansowej gminy Jastrzębie-Zdrój od funkcjonowania jednego zakładu, co również stanowi zagrożenie dla stabilności rozwoju miasta: „Słabą stroną jest na pewno dominacja Jastrzębskiej Spółki Węglowej, jako głównego pracodawcy, dostarczyciela podatku od nieruchomości w mieście. W konsekwencji oczywiście duże uzależnienie budżetu miasta od sukcesu i dalszego trwania JSW.” (IDI_13_JZ)

Zdaniem respondentów, **transformacja energetyczna, mimo poważnych wyzwań, niesie ze sobą szereg szans dla gminy**, które mogą przyczynić się do jej rozwoju społeczno-gospodarczego. Większość z tych szans dostrzegana jest w wielu gminach objętych badaniem, dodatkowo wskazano szanse dostrzegane przez przedstawicieli pojedynczych gmin. Warto zauważyć, że respondenci postrzegają te szanse w sposób realistyczny, zdając sobie sprawę z wyzwań i trudności związanych z ich wykorzystaniem. Podkreślają przy tym, że kluczowe jest odpowiednie przygotowanie i zaplanowanie działań, aby w pełni wykorzystać pojawiające się możliwości.

- **Poprawa jakości powietrza i związane z tym korzyści zdrowotne:** „Nawet na przestrzeni tych kilku lat, kiedy żeśmy zaczęli ograniczać tę emisję jakość powietrza się poprawiła.” (FGI_2_Ryb) Rozmówcy dostrzegają, że poprawa

jakości powietrza rzutuje na komfort życia w gminach, na stan zdrowia mieszkańców oraz na mniejszą skłonność do emigracji poza teren gminy.

- **Zmiana sposobu myślenia o produkowaniu, magazynowaniu i wykorzystywaniu różnych źródeł energii**, związana z dążeniem do jak najmniejszego zużycia oraz do odzyskiwania jak największej ilości energii/ciepła na wszystkich etapach procesu, czemu służy między innymi wzajemne powiązanie wielu procesów (np. pracy przepompowni, biogazowni, spalarni odpadów, oczyszczalni ścieków itp.). W praktyce zadania te realizowane są poprzez klastry energii (np. w Bytomiu czy Zabrzu). *„W tym myśleniu każdy produkt, który został wytworzony z użyciem surowca, jakiejs energii, która jest wydatkowana na rzecz wytworzenia produktu, finalnie po zamknięciu czasu życia tego produktu, powinien posłużyć do stworzenia produktu, ale i odtworzenia energii, która została włożona w jego produkcję. To zmienia sposób myślenia o otoczeniu, a szczególnie o aspekcie energetycznym, więc w transformacji energetycznej dla mnie bardzo istotnym elementem jest cyrkularna ekonomia.”* (IDI_8_Byt)
- **Możliwość wykorzystania dużych środków unijnych** na dokonywane przeobrażenia, zarówno w odniesieniu do infrastruktury gminnej, jak i prywatnej, indywidualnej: *„Na pewno jako ten region jesteście uprzywilejowani, że (...) mogę pozyskać środki na właśnie odnawialne źródła energii, czy są całe gminne programy, gdzie mieszkańcy wykupują pompy ciepła, montują OZE, magazyny energii i dostają na to dofinansowanie właśnie z tych środków dedykowanych transformacji. [...] To też jest ważne, a z innych regionów tego nie mogą, muszą z budżetu własnego na to wydać.”* (FGI_2_Bie). Jest to szczególnie ważne, że jak zauważają niektórzy rozmówcy wydobywanie węgla i tak przestaje być w wielu miejscach bezpieczne i opłacalne: *„Nas na węgiel też nie będzie stać. Nas nie będzie stać na schodzenie jeszcze głębiej do tych pokładów. Nas nie będzie stać na efekty środowiskowe, na szkody górnicze, na to wszystko. Nas na to nie będzie stać też. Więc my musimy zmienić sposoby tego, jak żyjemy.”* (FGI_2_Ryb)
- **Zwiększenie niezależności energetycznej oraz obniżenie cen energii** – poprzez inwestycje we własne, odnawialne źródła energii możliwe jest

zmniejszenie zależności gmin od zewnętrznych dostawców paliw, a co za tym idzie, wzrasta bezpieczeństwo energetyczne, a dywersyfikacja źródeł pozwoli w pewnej perspektywie czasowej na obniżenie cen energii. *„Ja rozumiem to jako oszczędność finansową, na przykład w kwestiach utrzymania budynków miejskich, czyli poszukiwania alternatywnych, zdrowych źródeł energii, które będą tańsze w eksploatacji dla miasta. [...] Jest szansa na realną oszczędność, na przykład na prądzie.”* (FGI_2_JZ). W tym kontekście przedstawiciele gmin objętych badaniem wymieniają wiele możliwości, które są na różnych etapach wdrażania – od już funkcjonujących rozwiązań (np. energetyka wodorowa w Rybniku, biogazownia w Bytomiu), przez będące na zaawansowanym etapie przygotowań, po rozważane i weryfikowane (geotermia w Jastrzębiu-Zdroju).

- **Przyciągnięciu inwestorów i rozwój nowych, ekologicznych gałęzi gospodarki** – dysponując infrastrukturą, terenami oraz doświadczonymi kadrami gminy górnicze mają możliwość pozyskiwania inwestorów i rozwoju nowych branż, w tym opartych na recyklingu i ponownym wykorzystaniu odpadów, czy na serwisowaniu nowoczesnych urządzeń wykorzystywanych do pozyskiwania energii z odnawialnych źródeł. *„Z przetopieniem plastiku są pewne technologie i one są znane i można robić rzeczy fajne, ciekawe, drogie, designerskie (...) tylko trzeba tę mentalność taką zmienić, że no my tylko z tym węglem.”* (FGI_2_Ryb); *„Ktoś będzie musiał te pompy ciepła, fotowoltaiki, [...] wiatraki, cokolwiek powstanie serwisować, nadzorować, ale też zabudowywać i potem naprawiać, bo nic nie jest wieczne i każde takie urządzenie, które powstanie, będzie podlegało zużyciu i kontroli, czy jest sprawne.”* (FGI_2_JZ)
- **Wykorzystanie infrastruktury pokopalnianej do produkcji zielonej energii i ciepła** – zamiast doprowadzać do całkowitej ich likwidacji. Pewne procesy związane z utrzymaniem infrastruktury pokopalnianej będą się utrzymywać latami (zasypywanie, zalewanie, przepompownie) i generować koszty, jednak można je przekształcić w zysk poprzez odzyskiwanie ciepła i energii, które obecnie są marnowane. *„Ja liczę, że jest potencjał w tych zakładach pracy, w takiej kopalni likwidowanej, żeby z produkcji paliwa, które dzisiaj nie spełnia tych wymogów emisyjnych (...) w miejscu tym mogą powstać geotermalne*

źródła ciepła i magazyny energii.” (IDI_2_Byt); „My możemy na przykład wykorzystać te zasoby wody, które są tutaj pod ziemią, a kopalnie są tu budowane przecież po tysiąc metrów, po osiemset metrów głębokości. Tam temperatury skały są na przykład po czterdzieści parę stopni. Te stopnie można przy pomocy pomp ciepła wydobyć na powierzchnię i ogrzać praktycznie zieloną energią cieplną Zabrze czy Bytom czy Radzionków i tak dalej.” (IDI_3_Zb); „Jest szyb, który cały czas wydobywa wodę o temperaturze 21 stopni. Tego jest bardzo dużo, jest 20 tysięcy metrów sześciennych na godzinę i to jest 18 megawat ciepła, a 100 metrów od tego szybu jest rurociąg ciepłowniczy.” (IDI_3_Zb); „My w tej chwili jesteśmy w procesie współpracy z kopalnią Bobrek, która jako pierwsza kopalnia w Polsce ma zostać zlikwidowana przez wykorzystanie jej potencjałów wytwórczych w kontekście energii, to znaczy potencjału energii ciepłej, która jest w skałach, w wodach, które znajdują się w kopalni i przestrzeni produkcji energii elektrycznej na terenach kopalni. (...) Zresztą temu miała służyć od początku spółka, która była powołana do tego, żeby proces likwidacyjny przeprowadzać z możliwością wykorzystania zasobów. Ta spółka ma to do siebie, że żadnej kopalni nie zrestrukturyzowała. Ona tylko i wyłącznie likwidowała.” (IDI_8_Byt). Istotnym wymiarem działań nakierowanych na wykorzystanie infrastruktury kopalni do celów energetycznych jest fakt, że polskie kopalnie zamykane są znacznie później niż kopalnie w Niemczech, Francji czy Wielkiej Brytanii, dzięki czemu możemy skorzystać z wypracowanych tam, przetestowanych i stale usprawnianych rozwiązań technologicznych bez ponoszenia kosztów, które ponieść musiały te państwa po restrukturyzacji. „Właśnie tak to wygląda, że za granicą wszystko było robione tak pilotażowo. Kosztowało to dużo pieniędzy. (...) Te technologie się niesamowicie szybko rozwijają i w momencie, kiedy my je chcemy zastosować, one są już dopracowane, są dużo większej wydajności i to ma swoje spore zalety.” (FGI_1_Zb)

- **Wykorzystanie zasobów wody gruntowej, do której dostęp daje infrastruktura pokopalniana** – w stopniu zapewniającym mieszkańcom dostęp do bardzo taniej zimnej wody w wyniku procesu odsalania i wypompowywania. „Odsalanie wody gruntowej – ja twierdzę i jestem święcie

przekonanym w Zabrze żaden mieszkaniec nie powinien zapłacić za wodę, a bynajmniej za zimną. Mamy tyle wody niewykorzystanej.” (FGI_2_Zb)

- **Rozwój nowych kierunków kształcenia** – dopasowanych do potrzeb rynku pracy i zwiększających chęć młodego pokolenia do pozostania we własnej gminie po zakończeniu edukacji, zarówno na poziomie szkół średnich, jak i uczelni wyższych np.: *„otwieramy kierunek w Rybniku wodorowy, czy kierunek zrównoważona konsumpcja i produkcja na Politechnice Śląskiej.”* (FGI_1_Ryb)
- **Transformacja może pobudzić przedsiębiorczość i przyczynić się do rozwoju małych firm:** *„Ja uważam, że np. wzrost poziomu przedsiębiorczości (...) na pewno postrzegam to po stronie szans, bo jeśli pracownicy, ludzie, mieszkańcy zostaną niejako zmuszeni przez sytuację, że muszą te umiejętności, te kompetencje w sobie wykształcić, a jeszcze jest przecież dużo projektów, że staramy się im w tym pomóc, czy różne podmioty się starają, to ja to widzę po stronie szans, czyli jakby wzrosną kompetencje przedsiębiorcze, więcej małych mikrofirm, bo tutaj jakby są te miejsca pracy.”* (FGI_2_Ryb)

W przypadku Bytomia, uczestnicy wywiadów grupowych wśród szans transformacji wymieniali również możliwość pozyskania środków na odnowienie historycznej, unikatowej zabudowy centrum miasta, co z kolei zwiększa atrakcyjność gminy i przyciąga do niej nowych mieszkańców.

Jak zauważył jeden z rozmówców, transformacja, nawet jeśli wymuszona odgórnie, może być impulsem do skokowego rozwoju, a nie tylko stopniowych zmian. *„Bo jak mówimy o transformacji, o pewnych zmianach, to jest szansa na to, że dokonamy pewnego skoku, nie zrobimy małego kroku, tylko przy wprowadzaniu pewnych zmian w organizacji czy jakiejś nowej infrastruktury, to dokonamy skoku.”* (FGI_1_Ryb)

6.4. Ocena przygotowania gmin górniczych do procesu transformacji energetycznej, rodzaje podejmowanych działań wyprzedzających i zapobiegających wystąpieniu napięć społecznych oraz łagodzących społeczno-gospodarcze konsekwencje transformacji

Na podstawie analizy wypowiedzi respondentów można stwierdzić, że według nich mieszkańcy nie mają pełnej świadomości nadchodzących zmian

związanych z wygaszaniem kopalń, a wielu wciąż nie wierzy w realność tego procesu. Miasto i jego instytucje dostrzegają potrzebę intensyfikacji działań edukacyjnych i informacyjnych w tym zakresie.

Respondenci wskazują na potrzebę budowania świadomości dotyczącej nadchodzących zmian wśród mieszkańców, szczególnie wśród młodych pracowników kopalni. Obrazuje to kluczowa wypowiedź: *„Mieszkańcy muszą mieć świadomość i przede wszystkim osoby, które pracują na kopalni, te młode, te, które może nie dorobią do tej emerytury. Bo to, u nas ta tradycja jest bardzo mocno zakorzeniona, bo to z dziada, pradziada wszyscy na tej kopalni pracują i ci młodzi muszą tą świadomość mieć, że to, no niestety już przychodzi taka linia cienka, że to się skończy.”* (FGI_1_Ryb) Zarówno silnie zakorzeniona tradycja górnicza w regionie i międzypokoleniowe przekazywanie wzorców, jak i zmiany w harmonogramie likwidacji kopalń (załącznik do Umowy Społecznej dotyczącej transformacji sektora górnictwa węgla kamiennego oraz wybranych procesów transformacji województwa śląskiego, zawartej w dniu 28 maja 2021 r. przez stronę rządową, związkową, przedstawiciela gmin górniczych i zarządy spółek górniczych) powodują, że ludzie nie mają pewności co do tempa, w jakim te zmiany będą zachodzić. Niektórzy wierzą, że nastąpi to w niedalekiej przyszłości, zwłaszcza w kontekście szybszego zamykania elektrowni węglowych. Inni mogą być bardziej sceptyczni, biorąc pod uwagę zapisy Umowy Społecznej, która jednak zakłada dłuższą perspektywę czasową. Brak jednoznacznej informacji powoduje, że wiele osób ma przekonanie (przynajmniej na terenie Jastrzębia), *„że do tej emerytury przysłowiowej dorobią”* i *„nie patrzą na to, że będzie trzeba szukać pracy, albo że będzie jakaś alternatywa”*. Mieszkańcy *„chcieliby też gotowych rozwiązań, co nie jest na pewno łatwe, bo nikt im gotowych rozwiązań na tacy nie poda”*. Zaakceptowaniu zmian i przygotowaniu się do nich nie sprzyja również fakt, że o zamykaniu kopalń mówi się ciągle od lat 90. i mieszkańcy mają podejście typu: *„zawsze nas straszili, a kopalnie są, stoją i nie ma o czym gadać.”* (FGI_2_JZ)

Uczestnicy wywiadów obszernie omawiali kwestie przygotowania do transformacji energetycznej, podkreślając, że jest to proces złożony i wymagający aktywnego planowania oraz współpracy różnych podmiotów. Uważają, że odpowiednie działania mogą zminimalizować negatywne skutki tego procesu: *„Do takiej transformacji się*

trzeba dobrze przygotować i nie robić ją na siłę, bo ona musi przebiegać w sposób naturalny i taki, powiedzmy, bardzo systematyczny i włączający.” (FGI_2_Ryb)

Respondenci podkreślają, że punktem wyjścia do efektywnego przygotowania się gmin do przeprowadzania transformacji energetycznej musi być stworzenie jasnych ram prawnych oraz wyznaczenie kierunków na poziomie krajowym. Gmina działać musi w oparciu o określone przepisy prawa i powinna wpisywać swoje działania w ogólny plan energetyczny dla kraju, a niestety zarówno plan, jak i przepisy nie są ani dopracowane, ani stabilne.

Konkretne rozwiązania/działania potrzebne w celu uniknięcia negatywnych skutków procesu transformacji:

- 1. Długofalowe planowanie** – opracowanie i wdrażanie długofalowych planów transformacji, z uwzględnieniem aspektów gospodarczych, społecznych i środowiskowych – samorząd powinien być liderem i inicjatorem zmian, aktywnie planując i wdrażając działania związane z transformacją. Do tego trzeba jednak stabilnej polityki energetycznej na szczeblu krajowym i stabilnych, jednoznacznych przepisów prawnych. *„Musi być mądry przywódca i wszystko musi iść w jedną stronę” (FGI_1_JZ); „Czy można się do tego przygotować? Moim zdaniem w długim czasie i za pomocą stabilnych strategii, programów (...) przewidywalnych czy też konsekwentnych. Nie może być tak, że przez kilka lat robimy, inwestujemy w coś, co się rozwija, następnie jest to stopowane i takie gwałtowne zmiany temu planowaniu tych procesów i przygotowania się do nich nie służą” (FGI_1_JZ), „Dla nich [górników] jest to niezrozumiałe, że ci, którzy podejmują decyzję nie wiedzą tego, a to jest kluczowa informacja, która powinna zacząć ten łańcuch zmian.” (FGI_2_JZ); „Wszystkie programy, które w Polsce robimy na różnym szczeblu, samorządowym, rządowym, a nawet europejskim, one, oprócz tego, że powinny być zaplanowane przez ekspertów, a nie polityków, to powinny być konsekwentnie realizowane, a nie mamy co kilka lat nowe programy. (...) Transformacja energetyczna, tak jak zresztą wygaszanie górnictwa, jest wieloletnim procesem, kilkudziesięcioletnim, jeśli nawet nie dłuższym. (...) Najważniejsza jest stabilność decyzji. Jeśli coś zaplanujemy, pozwólmy realizować to ekspertom i nie przerywajmy programu w połowie.” (IDI_1_Zb)*

2. Dialog i konsultacje społeczne – prowadzenie dialogu i konsultacji z mieszkańcami, w celu z jednej strony budowania świadomości zachodzących zmian i zwiększania akceptacji tych zmian, a z drugiej strony - poznawania oczekiwań i możliwości społeczności lokalnej, by w maksymalnym stopniu dostosować do nich planowane procesy. *„Dla mnie to jest tak naprawdę ten proces sprawiedliwej transformacji, czyli przygotowanie tych ludzi, że i tak i tak nas to czeka.”* (FGI_2_Ryb); *„Trzeba właśnie w tym procesie sprawiedliwej transformacji jak najwięcej zapewnić informacji dotyczących wszystkiego tego, z czym się to wiąże i żeby ci ludzie do tego przywykli, przyzwyczaili się, a po jakimś czasie przekonali.”* (FGI_2_Ryb); *„Ja myślę, że dalej musimy się wsłuchiwać w to, co się dzieje w społeczności. [...] Od pewnego czasu już podejmujemy pewne działania, żeby nie zatracić tego, nie zatrzymać się i nie utwierdzić w jakimś przekonaniu, że to już jest koniec albo że takie rozwiązanie jest najlepsze, bo widzimy właśnie, że na początku nawet nie wiedzieliśmy, co robimy, a dzisiaj możemy to nazwać, że to były już działania związane z transformacją, więc myślę, że kluczowe tutaj jest, żeby jednak słuchać tych różnych grup społecznych, mieszkańców, ale też mieć taką odwagę w podejmowaniu decyzji i mieć taki cel, co nam ma to przynieść i podejmować takie trudne na pewno decyzje. Nie zawsze spotykające się z takim pełnym zadowoleniem społecznym”* (FGI_2_Bie) W tym aspekcie ważne jest również, zdaniem rozmówców uświadamianie i zmienianie podejścia liderów związkowych: *„My uczestniczymy we wszystkich tych badaniach czytelnych, to znaczy sami robimy też badania fokusowe, my cały czas uczestniczymy po to, żeby najpierw tych naszych, powiedzmy się w cudzysłowie, liderów związkowych, ich nauczyć, bo ich też jest trudno przekonać, to nie jest takie oczywiste, zresztą chyba najgorzej ich jest przekonać, ale ich jak się przekona, to im będzie łatwiej to przekazywać potem w dół.”* (FGI_2_Ryb) Dialog i konsultacje społeczne to również kluczowe zadanie w kontekście zwiększania akceptacji mieszkańców dla lokowania nowych inwestycji, które często budzą strach i protesty, wynikające z braku rzetelnych informacji. *„Cała aglomeracja już jest dość intensywnie zabudowana i mieszkańcy boją się na przykład nowych zakładów. Jeśli zakłady są likwidowane, no to się cieszą, a jeśli ma powstać coś nowego, no przecież mieliśmy gniew. (...) Tu jest właśnie kluczowe słowo edukacja, żeby*

tym ludziom wytłumaczyć, że na przykład ten zakład, który powstanie, nie będzie dla nich szkodliwy i dodatkowo za nim pójdą miejsca [pracy].”

(FGI_1_RŚI)

3. Sprawne, proste, spójne i zgodne z prawdą komunikowanie

mieszkańcom i biznesowi informacji o procesie – zdaniem rozmówców

mieszkańcy często nie przyjmują informacji i nie przygotowują się do zaplanowanej zmiany, ponieważ terminy są ciągle zmieniane, ustalenia odwoływane i ludzie w pewnym momencie przestają już w nie wierzyć, a potem są zaskoczeni, że tym razem zmiana faktycznie nastąpiła. Brak jasnego harmonogramu rodzi chaos, niepewność, strach i demobilizuje mieszkańców. *„Sam przebieg tej transformacji i sterowanie nim poprzez nadawanie priorytetów, jakieś (...) też działania informacyjne, promocyjne przez władze centralne, to jest niezwykle ważne, żeby w tej świadomości społecznej nie budzić grozy na ten temat, żeby ten temat oswajać, żeby się z nim oswajać i żeby mieć czas na to, żeby się dostosowywać do tego.”*

(FGI_1_JZ); *„Ta transparentność jest ważna, ciągłość, informacja, to wtedy możemy się przygotować nawet do najgorszej, jeżeli wiemy co nas czeka.”*

(FGI_2_Zb); *„Kopalnia Makoszowy do ostatnich pięciu dni była przez ówczesny zarząd miasta przekonywana, że nic się wielkiego nie stanie; przez polityków przekonywana, że nic się wielkiego nie stanie. Po czym 7 dni później uchwala: koniec, likwidacja. Jak pracownik, mieszkaniowiec mógł odebrać tego typu działanie? Konsekwencją tego było to, że pracownik stanął okoniem do wszystkiego, co można było zaproponować.”* (FGI_1_Zb). Jak zauważył

jeden z uczestników, nawet oficjalne dokumenty i terminy podlegają zmianom:

„Rok poprzedni pokazał, że te terminy, które zostały zapisane w umowie społecznej, one niekoniecznie mogą być takie aktualne.” (FGI_1_Ryb) Co

ważne przekaz ten musi być realizowany możliwie prostym językiem:

„Transformacja, to dla nich jest bardzo niezrozumiałe słownictwo. [Potrzebna jest] edukacja, dotarcie do tych osób w prosty sposób, prostym językiem, przełożenie tych zmian na korzyści.” (FGI_1_Bie)

4. Inwestycje w edukację w nowych, przyszłościowych zawodach, w tym w

zawodach związanych z transformacją energetyczną. Ważne jest tworzenie nowych kierunków kształcenia na poziomie średnim, a we współpracy z

uczelniami również na poziomie wyższym. Co ważne te kierunki muszą być ściśle powiązane z sytuacją na rynku pracy i przyszłymi perspektywami zatrudnienia, które szkoły i samorządy powinny jasno komunikować, a to niestety stanowi ciągle duże wyzwanie, gdyż rozpoczęcie edukacji na takich kierunkach często wyprzedza w czasie tworzenie miejsc pracy w danych zawodach, a to sprawia, że wybór tych kierunków jest dla młodego pokolenia postrzegany jako ryzykowny. *„Jeżeli chodzi o teren Jastrzębia-Zdroju, to na pewno jest problem. Widzimy to z punktu widzenia oświaty, kiedy chcielibyśmy i wychodzimy z inicjatywą otwierania, bądź próby otwierania nowych kierunków, jeżeli chodzi o szkoły ponadpodstawowe, nawet kierunków dotyczących źródeł odnawialnych [...], to niestety nie mamy tutaj naboru i ciężko otworzyć taki kierunek w związku z tym, że młodzi ludzie będą patrzyli na to, gdzie będą mieć zatrudnienie i czy mają tu choćby w mieście perspektywę do tego, żeby pracować w danej dziedzinie, czy u danego przedsiębiorcy, czy w danym biznesie i w chwili obecnej nie mają tych perspektyw.”* (FGI_2_JZ)

- 5. Objęcie osób odchodzących z górnictwa i sektora okołogórniczego programami przekwalifikowania, powiązanymi ze wsparciem psychologicznym i doradczym.** Realizowanie działań szkoleniowych dla pracowników odchodzących z górnictwa jest jak dotąd zadaniem bardzo trudnym, gdyż pojawia się problem związany z brakiem jasnej informacji, kiedy kopalnie będą likwidowane, ile osób zatrudnionych skorzysta z osłon, urlopów, emerytur, a ile trafi na rynek pracy. Brak też informacji, jakie są kwalifikacje tych osób, które będą poszukiwać nowego zatrudnienia, stąd nie jest możliwe skuteczne i adekwatne przygotowanie się urzędów pracy, placówek edukacyjnych czy organizacji pozarządowych do udzielania wsparcia: *„Na przykład mogłabym sięgać po środki unijne, ale wszystko to jest w oparciu o konkretne już zadania, o określenie grupy beneficjentów do których ja swoje wsparcie kieruję, a ja tego nie mam.”* (FGI_2_RŚI).

Bardzo istotne jest to, by szkolenia powiązane były w maksymalnym stopniu z realnymi potrzebami rynku pracy, by w miarę możliwości już na etapie podejmowania szkolenia osoba wiedziała, że uzyska zatrudnienie u konkretnego pracodawcy. Wiąże się to również z koniecznością

wyeliminowania obserwowanych w przeszłości sposobów wykorzystywania przez różne podmioty środków unijnych na szkolenia zawodowe, które wypaczały tę ideę, szkoląc wiele osób w określonej dziedzinie bez weryfikacji późniejszych szans na zatrudnienie – głównie po to, by wykorzystać dostępne środki. *„Rynek bardzo dynamicznie się zmienia. Kompetencje, o których mówimy w danym roku już za 2, 3 lata mogą nie być aktualne, tak więc to już się wszystko musi dziać na bieżąco. (...) W dzisiejszych czasach, przeszkolenie musi się opierać o stricte zapotrzebowanie pracodawców przedsiębiorstw – to oni powinni określić, czy mają zapotrzebowanie, kogo chcą i jakie stworzyć programy szkoleniowe, czyli jak tak sobie górnolotnie zawsze mówimy o szkoleniach szytych na miarę.”* (FGI_2_RŚI); *„Dochodzimy do paradoksu. Powstawały firmy szkoleniowe, które szkoliły tych pracowników w zakresie fryzjerstwa, wózków widłowych, paru jeszcze innych dziedzin, ale ci pracownicy nigdy nie znaleźli pracy. Problem polegał na tym, że wykorzystano środki na przeszkolenie tych pracowników, ale nikt nie zagwarantował wcześniej rozmowy na temat tego, że ci pracownicy mogą znaleźć miejsca pracy.”* (FGI_2_Zb).

Rozmówcy podkreślają również, że poziom kwalifikacji zawodowych i kompetencji miękkich u osób odchodzących z górnictwa jest mocno zróżnicowany, dlatego nie można ograniczyć się do doszkalania/przekwalifikowania, ale w przypadku wielu osób niezbędne jest połączenie tego procesu z doradztwem, mentoringiem, wsparciem psychologicznym. *„Chłop rezygnuje z pracy i dobrze byłoby mieć możliwość w momencie zanim wejdą te propozycje, żeby ten człowiek miał możliwość takiej konsultacji, rozmowy z człowiekiem, który mu doradzi co do przyszłości, możliwości rynkowych, bo często górnik ma klapki na oczach i widzi tylko kopalnię, bo z tego żyli w rodzinie dziadki, pradziadki, ojcowie i teraz on pracuje. Tylko, że on stoi teraz nad przepaścią, w rozkroku.”* (IDI_4_Mys); *„Czasami ta wiedza teoretyczna, praktyczna, kwalifikacje – one muszą być poprzedzone jednak pracą inną, taką bardziej psychologiczną, wsparciem, ukierunkowaniem, pracą z doradcą zawodowym, z psychologiem, bo to są właśnie często osoby, które całe życie spędziły w jakimś miejscu pracy i zmiana nastawienia to jest*

pierwszy punkt (...) to musi być wielopłaszczyznowe i powiązane ze sobą.”
(FGI_2_Zb)

6. Szeroka i rzeczywista (a nie tylko pozorna) współpraca władz lokalnych z sektorem biznesu, organizacjami pozarządowymi i podmiotami odpowiedzialnymi za infrastrukturę energetyczną, ciepłowniczą itp. –

rozmówcy dostrzegają problem często bardzo luźnych i okazjonalnych form takiej współpracy, często sprowadzających się do debatowania, analizowania, tworzenia dokumentów, bez przejścia do etapu wdrażania i realizacji, co niestety jest odbiciem tego typu procesów na szczeblu krajowym. *„U nas się rzeczy komplikuje w Polsce, a w innych krajach przede wszystkim się ułatwia. Mamy cokolwiek do zrobienia, to zaczynamy od 100-stronicowej ustawy, która mówi to możesz, tamtego nie może, tak dalej to dalej powołuje się je spółki jednostki do robienia tego i tylko się debatuje, a trzeba przede wszystkim działa i działać wspólnie z mieszkańcami też mocno.”* (FGI_1_RŚI) Jako dobrą formę efektywnej współpracy wielu lokalnych podmiotów wskazano klastry energii.

7. Inwestycje w infrastrukturę – rozbudowa infrastruktury, w tym sieci ciepłowniczej, energetycznej i transportowej, dostosowanej do nowych źródeł energii i potrzeb lokalnych. Chodzi tu z jednej strony o zapewnienie możliwości wytwarzania, magazynowania i przesyłu energii od i do prywatnych odbiorców, z drugiej strony o przygotowanie odpowiednio „uzbrojonej” przestrzeni dla rozwoju nowych inwestycji biznesowych. *„Czasami wygląda w ten sposób, że słyszę od znajomych, że chcą nowy budynek wybudowany podłączyć do sieci i czekają pół roku albo dłużej, bo nie ma takiej możliwości. Infrastruktura nie jest przygotowana do tej transformacji. Co z tego, że będziemy mieli energię z fotowoltaiki, jak my nie potrafimy jej przesłać dalej, przetworzyć?”* (IDI_5_Mys); *„Tauron, jako dystrybutor energetyczny odmawia przyłączenia instalacji do sieci, bo sieć jest przeciążona. [...] Sieć jest nieprzystosowana do tego, żeby tę fotowoltaikę mieć. To jest chore, bo z jednej strony nas się zachęca, a tak na dobrą sprawę, dzisiaj trzeba mieć taką fotowoltaikę tylko na własne potrzeby.”* (FGI_2_Mys); *„Przygotowane przestrzeni do rozwoju biznesu – celowo nie mówię zakładów produkcyjnych, bo to już nie muszą być produkcyjne, ale*

szeroko rozumianego biznesu – tu wchodzi w grę kwestie planistyki, kwestie budowy infrastruktury, dróg, uzbrojenia terenu.” (FGI_1_Ryb)

8. Systemowe rozwiązywanie kwestii źródeł ogrzewania w budynkach

indywidualnych oraz termomodernizacji tych budynków: *„Możliwość wsparcia większego finansowego dla tych domów, możliwości dotyczące ucieplowania, wymiany stolarki, to te działania, żeby były bardziej nasilone. (...) Tu bym upatrywał większej informacji, większej reklamy, bo bardzo często zdarza się tak, że jakaś osoba mieszkająca w domu jednorodzinnym, wielopokoleniowym została sama na domu. Oczywiście 150-180 metrów domu, 20 okien, wszystkie stare, nieocieplony dom.” (IDI_4_Mys).* Szczególną uwagę trzeba tu zwrócić właśnie na osoby starsze, samotne i ubogie, w przypadku których zdolność dostosowania się do nowych metod ogrzewania jest ograniczana zarówno brakiem środków finansowych, jak i brakiem świadomości ekologicznej, brakiem odczuwania potrzeby zmian, czy brakiem kompetencji do samodzielnego pozyskiwania dotacji.

9. Przyciąganie i wspieranie rozwoju firm o profilu niezwiązanym z

górnictwem. *„Cały czas się przygotowujemy do tej transformacji, robiąc, tworząc strategię rozwoju miasta, szukając nowych gałęzi alternatywnych dla górnictwa, dbając o rozwój przedsiębiorstw i innych branż na terenie miasta, tereny inwestycyjne i poszukiwanie tych terenów, tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi i przedsiębiorczości. To są jedne z tych elementów, które są procesem transformacji i one się dzieją.” (FGI_2_JZ).* Zagadnienia te zostały szerzej omówione w kolejnych rozdziałach niniejszego raportu.

10. Zagospodarowanie terenów przemysłowych – rekultywacja i adaptacja terenów pogórnich i przemysłowych do nowych funkcji np. rekreacyjnych, inwestycyjnych. Zagadnienia te zostały szerzej omówione w kolejnych rozdziałach niniejszego raportu.

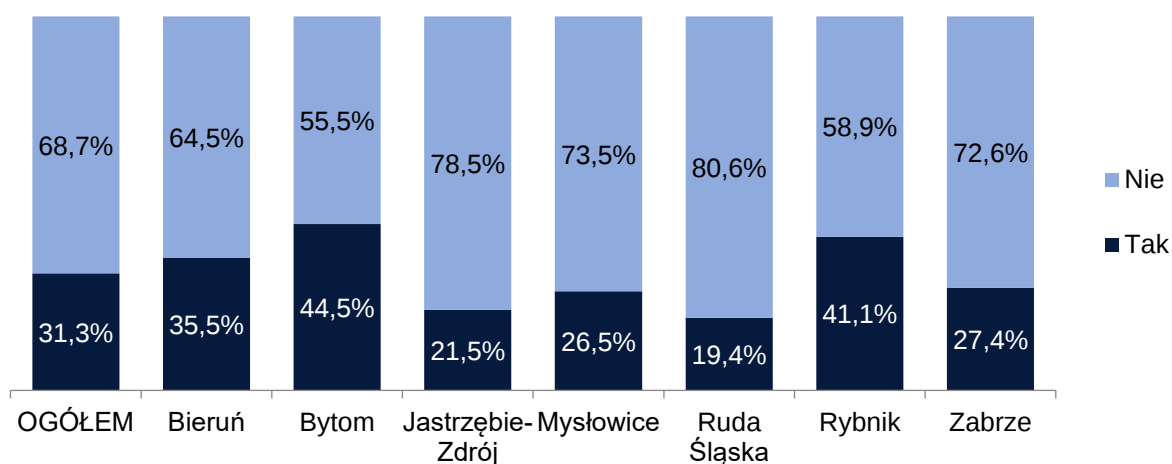
11. Wsparcie finansowe – możliwość pozyskiwania środków finansowych z różnych źródeł, w tym z funduszy unijnych na realizację projektów związanych z szeroko pojmowaną transformacją. Większość rozmówców podkreśla, że budżety gminy nie udźwigną ciężaru przeobrażeń i zapewnienie finansowania zewnętrznego jest warunkiem koniecznym dla większości prowadzonych

działań, począwszy od rekultywacji terenów, tworzenia infrastruktury, tworzenia alternatywnych źródeł pozyskiwania energii, a skończywszy na miękkich programach wsparcia doradczego, psychologicznego i edukacyjnego dla osób dotkniętych przemianami transformacyjnymi.

6.5. Komunikowanie i informowanie mieszkańców gmin górniczych o sprawiedliwej transformacji

Tylko co trzeci mieszkaniec regionu zna przybliżony termin likwidacji kopalni w swoim mieście lub najbliższej okolicy (31,3%)¹. Najślabiej pod tym względem własną wiedzę oceniają mieszkańcy Rudy Śląskiej (19,4%) i Jastrzębia-Zdroju (21,5%), a najlepiej mieszkańcy Bytomia (44,5%) oraz Rybnika (41,1%).

Wykres 41. Czy zna Pan/i przybliżony termin zamknięcia kopalni w Pana/i mieście lub w okolicach?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

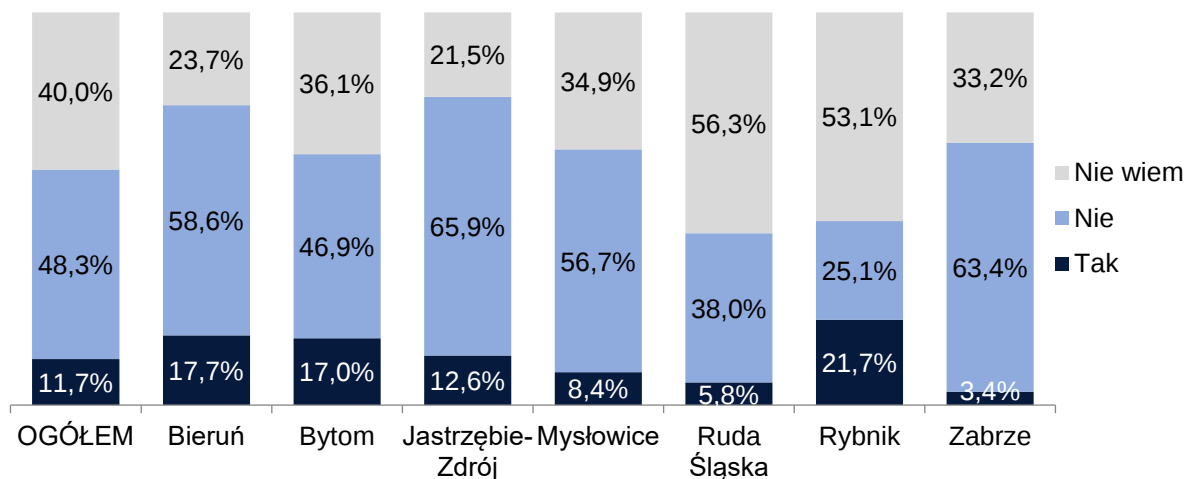
Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

Niespełna 12% mieszkańców deklaruje, że Urząd Miasta, na terenie którego mieszkają przekazywał im jako mieszkańcom informacje na temat sytuacji kopalń i skutków ich zamykania. Wskaźnik odpowiedzi negatywnych jest czterokrotnie wyższy (48,3%). Informacje przekazywane przez Urząd Miasta

¹ Kopalnie działające na terenie lub w okolicach badanych miast: Bieruń - KWK Piast-Ziemowit, Bytom - KWK Bobrek-Piekary /Węgłokoks Kraj/, Zakład Górniczy EKO-PLUS Sp. z o.o., Mysłowice - KWK Mysłowice-Wesoła, Ruda Śląska - KWK Ruda Ruch Halemba, Ruch Bielszowice, Rybnik - KWK ROW Ruch Chwałowice, Jastrzębie-Zdrój - KWK Borynia-Zofiówka-Bzie, Zakład Wsparcia Produkcji, Zabrze - SRK S.A. Oddział KWK Makoszowy, KWK Sośnica w Gliwicach

najczęściej potwierdzają mieszkańcy Rybnika (21,7%), gdy tymczasem w Zabrzu jedynie 3,4% mieszkańców twierdzi, że takie informacje były im udostępniane.

Wykres 42. Czy tutejszy Urząd Miasta przekazywał kiedykolwiek mieszkańcom informacje na temat sytuacji kopalń i/ lub skutków ich zamykania dla gminy?

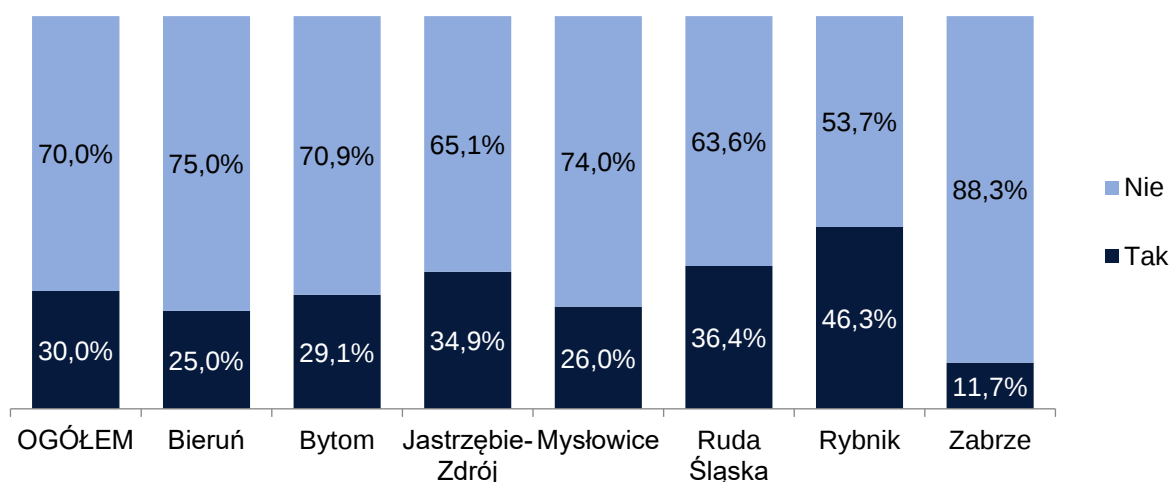


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

Mniej niż jedna trzecia mieszkańców wyraża zainteresowanie pozyskaniem informacji na temat planowanych zmian transformacyjnych w swoim mieście.

Istotnie częściej informacji takich oczekują mieszkańcy Rybnika (46,3%) niż pozostałych miast, a zdecydowanie najmniejsze zainteresowanie takimi informacjami deklarują mieszkańcy Zabrze (11,7%).

Wykres 43. Czy chciałby Pan/i dowiedzieć się więcej na temat planowanych zmian transformacyjnych w Pana/i mieście i okolicach?

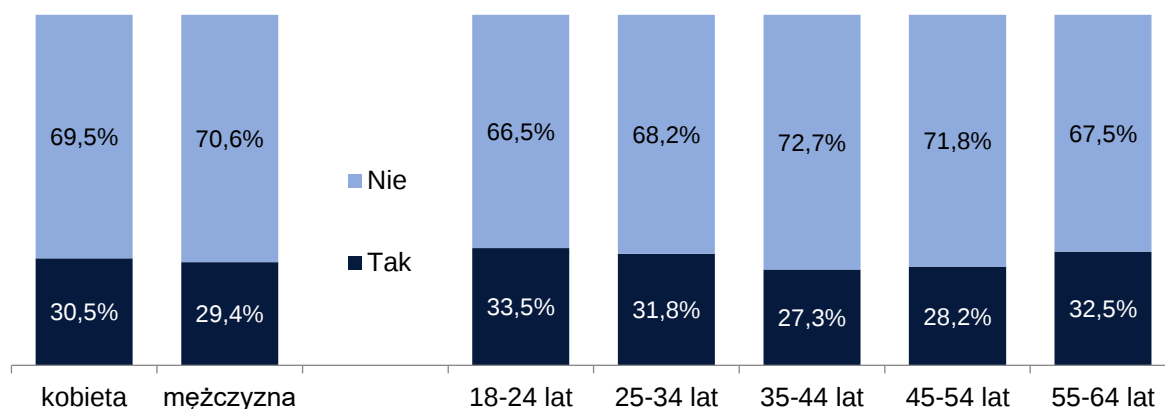


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)

Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

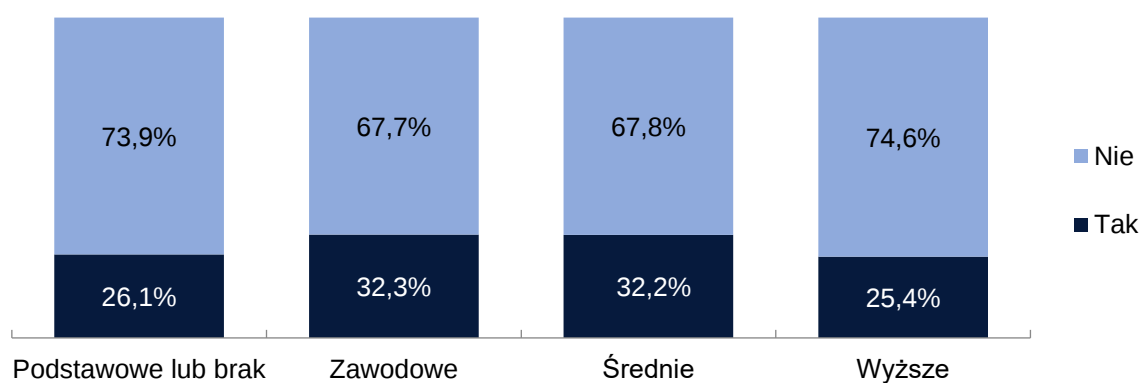
Chęć uzyskania dodatkowych informacji na temat zmian transformacyjnych planowanych w mieście i okolicach nie jest powiązana z płcią, wiekiem ani poziomem wykształcenia mieszkańców.

Wykres 44. Chęć dowiedzenia się więcej na temat planowanych zmian transformacyjnych w mieście i okolicach a płeć i wiek uczestników badania



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Brak różnic istotnych statystycznie.

Wykres 45. Chęć dowiedzenia się więcej na temat planowanych zmian transformacyjnych w mieście i okolicach a poziom wykształcenia uczestników badania



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Brak różnic istotnych statystycznie.

Za najbardziej korzystny dla siebie kanał przekazywania informacji na temat zmian transformacyjnych, mieszkańcy uznali zamieszczanie informacji na

stronie internetowej urzędu (27,6%) oraz umieszczanie gazetek informacyjnych w skrzynkach pocztowych (27,2%).

Wykres 46. W jaki sposób Urząd Miasta miałby przekazywać Panu/i te informacje?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=797, osoby chcące dowiedzieć się więcej), wielokrotny wybór, maksymalnie 2 odpowiedzi

Przekazywanie informacji podczas spotkań konsultacyjnych oraz sesji rad osiedlowych spotyka się z bardzo małym zainteresowaniem mieszkańców, na poziomie 6,4-7,2%. Podkreślić należy, że opinie na temat metody przekazywania informacji zbierano wyłącznie wśród osób deklarujących zainteresowanie ich uzyskaniem.

Analizując opinie mieszkańców poszczególnych miast można wskazać na kilka istotnych statystycznie różnic w preferowanych kanałach przekazywania informacji na temat zmian transformacyjnych. Mieszkańcy Bierunia i Bytomia istotnie częściej byliby zainteresowani udziałem w spotkaniach konsultacyjnych (ponad 23% w stosunku do nie więcej jak 6% w pozostałych miastach). Mieszkańcy Mysłowic i Jastrzębia-Zdroju istotnie częściej postulują zamieszczanie informacji w miejskich tablicach informacyjnych, z kolei mieszkańcy Zabrze częściej niż przedstawiciele innych miast postulują komunikaty w mediach społecznościowych oraz poprzez wiadomości email lub sms.

Tabela 11. W jaki sposób Urząd Miasta miałby przekazywać Panu/i te informacje?

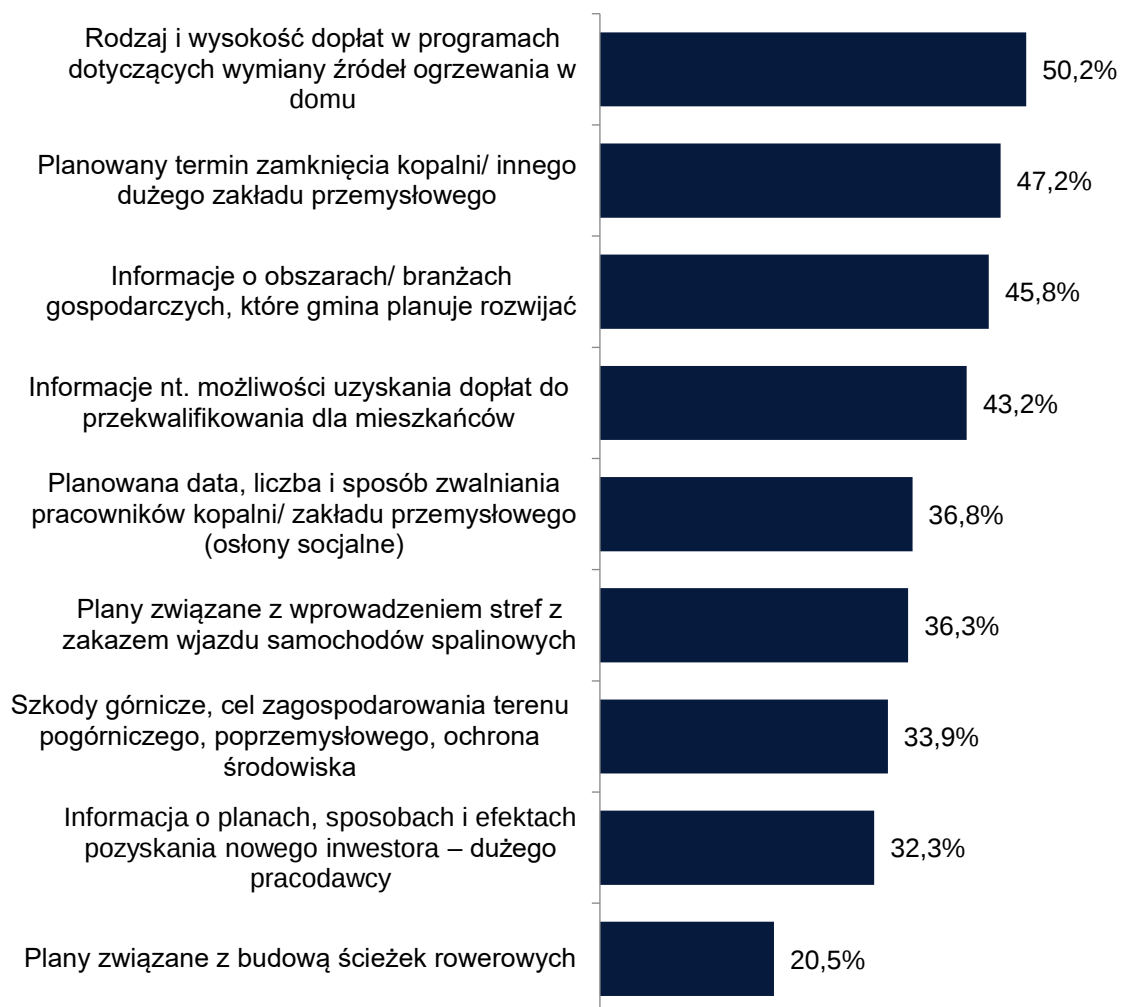
	Bieruń	Bytom	Jastrzębie - Zdrój	Mysłowice	Ruda Śląska	Rybnik	Zabrze
Poprzez zaproszenia do urzędu na spotkania konsultacyjne z mieszkańcami, sesje rady miasta	23,7%	23,4%	6,0%	4,0%	4,3%	0,0%	0,0%
Poprzez zaproszenia na sesje rad osiedlowych	2,2%	16,2%	4,5%	5,1%	1,4%	6,8%	0,0%
Poprzez wywieszanie ogłoszeń na miejskich tablicach informacyjnych	22,6%	13,5%	60,2%	76,8%	10,8%	22,0%	4,4%
Poprzez gazetki umieszczane w skrzynkach pocztowych	36,6%	18,9%	18,0%	14,1%	49,6%	28,8%	8,9%
Poprzez umieszczanie informacji na stronie internetowej urzędu	30,1%	32,4%	60,2%	47,5%	25,9%	10,7%	4,4%
Poprzez media społecznościowe np. Fb	8,6%	22,5%	2,3%	18,2%	20,9%	30,5%	60,0%
Poprzez email / sms wysyłany do mieszkańców	23,7%	23,4%	18,8%	6,1%	8,6%	15,3%	73,3%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=797, osoby chcące dowiedzieć się więcej). Wielokrotny wybór, maksymalnie 2 odpowiedzi.

Pogrubieniem oznaczono wartości istotnie wyższe od pozostałych, a kolorem czerwonym – istotnie niższe od pozostałych, istotność dla testu χ^2 : $p < 0,001$

Mieszkańcy oczekują od Urzędu Miasta przede wszystkim informacji o dopłatach do wymiany źródeł ciepła w budynkach prywatnych (50,2%), a następnie o planowanym terminie zamykania dużych zakładów, o branżach gospodarczych, które gmina chce rozwijać oraz o dopłatach do przekwalifikowania się. Najrzadziej oczekiwane informacje dotyczą planów tworzenia ścieżek rowerowych (20,5%).

Wykres 47. Jakie informacje chciałby Pan/i uzyskać?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=797, osoby chcące dowiedzieć się więcej)

Wielokrotny wybór, maksymalnie 2 odpowiedzi

Pod względem rodzaju informacji, jakich mieszkańcy oczekiwaliby od swoich lokalnych władz wyróżniają się opinie mieszkańców Rudy Śląskiej i Rybnika, którzy wyrazili istotnie mniejsze zainteresowanie większością analizowanych informacji w stosunku do mieszkańców pozostałych gmin objętych badaniem. Warto dodać, że zainteresowanie informacjami o strefach zakazu dla aut spalinowych istotnie częściej zgłaszają mieszkańcy Jastrzębia-Zdroju.

Tabela 12. Jakie informacje chciałby Pan/i uzyskać?

	Bieruń	Bytom	Jastrzębie - Zdrój	Mysłowice	Ruda Śląska	Rybnik	Zabrze
Planowany termin zamknięcia kopalni/ innego dużego zakładu przemysłowego	76,3%	81,1%	91,0%	96,0%	20,1%	6,8%	44,4%
Planowana data, liczba i sposób zwalniania pracowników kopalni/ zakładu przemysłowego (osłony socjalne)	49,5%	55,9%	74,4%	65,7%	20,1%	6,8%	42,2%
Informacje o obszarach/ branżach gospodarczych, które gmina planuje rozwijać	77,4%	72,1%	91,0%	85,9%	10,1%	19,8%	42,2%
Informacja o planach, sposobach i efektach pozyskania nowego inwestora – dużego pracodawcy	50,5%	54,1%	75,9%	64,6%	3,6%	9,0%	25,0%
Informacje nt. możliwości uzyskania dopłat do przekwalifikowania dla mieszkańców	67,7%	58,6%	75,9%	57,6%	25,2%	22,6%	48,9%
Rodzaj i wysokość dopłat w programach dotyczących wymiany źródeł ogrzewania w domu	69,9%	58,6%	74,4%	66,7%	33,8%	41,2%	42,2%
Szkody górnicze (wygaszanie hałd, obniżanie, zalewanie terenów) w mieście/ okolicach, cel zagospodarowania terenu pogórniczego, poprzemysłowego, ochrona środowiska	61,3%	52,3%	82,0%	85,9%	3,6%	8,5%	17,8%
Plany związane z wprowadzeniem stref z zakazem wjazdu samochodów spalinowych	31,2%	24,3%	60,9%	49,5%	28,8%	39,0%	24,4%
Plany związane z budową ścieżek rowerowych	23,7%	21,6%	59,4%	47,5%	7,2%	6,8%	8,9%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=797, osoby chcące dowiedzieć się więcej). Wielokrotny wybór, maksymalnie 2 odpowiedzi.

Pogrubieniem oznaczono wartości istotnie wyższe od pozostałych, a kolorem czerwonym – istotnie niższe od pozostałych, istotność dla testu chi²: $p < 0,001$

6.6. Doświadczenia, plany i uwarunkowania w gminach górniczych związane z zagospodarowaniem terenów pogórniczych

Na podstawie analizy wypowiedzi respondentów można wyróżnić kilka głównych sposobów dotychczasowego i planowanego zagospodarowania terenów pogórniczych w gminie, przy czym uczestnicy wskazują zarówno na pozytywne przykłady, jak i na obszary problemowe.

Główne kierunki zagospodarowania terenów pogórniczych:

- 1. Przekształcanie otwartych terenów w przestrzenie rekreacyjne dostępne dla mieszkańców. Tworzenie terenów rekreacyjnych, parków i ścieżek rowerowych.** Jak zauważył jeden z uczestników: *„My mamy takie tereny pokopalniane, typu hałdy i nawet patrząc na to, że one mają być zagospodarowane, zrehabilitowane przez kopalnie, o tyle miasto czy państwo może również wchodzić w przeobrażenie tych terenów na takie obszary odpoczynku dla miasta albo takie tereny rekreacyjne, do których my po prostu, jako mieszkańcy będziemy dopuszczeni.”* (FGI_1_Ryb)
- 2. Przygotowanie terenów i infrastruktury pod nowe inwestycje, strefy przemysłowe, inkubatory przedsiębiorczości,** co wiąże się z zapewnieniem niezbędnej infrastruktury drogowej, elektrycznej, wodno-kanalizacyjnej, ciepłowniczej, telekomunikacyjnej itd. *„Oczywiście też, a mimo to, że rekultywacja terenu hałdy górniczej, gdzie mamy, no cały czas ten proces przygotowania terenu to jest 10 hektarów. Natomiast my w tym roku budujemy drogę wewnętrzną, dozbrajamy teren i w 2026 roku powinien być przygotowany teren już pod inwestorów. No więc to jest jakby taki konkretny przykład rozwiązania, które zostało kilka lat temu wdrożone i kontynuowane cały czas.”* (FGI_1_Ryb)
- 3. Wykorzystanie terenów i infrastruktury do wytwarzania zielonej energii (elektrycznej i ciepłej).** Na terenach zrehabilitowanych hałd lokowane/planowane są farmy fotowoltaiczne, budowane magazyny energii,

elektrownie wodorowe, biogazownie, możliwy jest również odzysk ciepła z wód kopalnianych, czy inne formy geotermii. *„Mieszkańcy mieliby tańszą energię ciepłą z takich źródeł jak głębiny kopalni, prawie kilometr pod ziemią przy zastosowaniu jakichś pomp ciepła.”* (IDI_2_Byt). Jak podkreślają niektórzy rozmówcy zasypywanie szybów to marnotrawienie potencjału gmin górniczych, który mógłby zostać wykorzystany do produkcji lub magazynowania energii: *„Zasypaliśmy w Polsce już ponad 300 szybów (...) gdzie jest ciepło geotermalne, gdzie są wody, gdzie są różne rzeczy.”* (FGI_1_Byt); *„Czopowanie szybu jest bardziej korzystne niż zasypanie, tak jak w przypadku kopalni Makoszowy. Tam ponad 3 miliardy złożeń zostało bezpowrotnie zlikwidowane, ale elektrownie szczytowo-pompowe, które dzisiaj Niemcy budują już w trzeciej kopalni to kwestia magazynu energii, jak i również produkcji energii. Nie wspomnę o nowych miejscach pracy.”* (FGI_1_Zb)

- 4. Przekształcanie budynków kopalni w obiekty kulturalne, muzealne, edukacyjne, a nawet handlowe i usługowe z zachowaniem ich zabytkowego charakteru.** Takim przykładem jest zagospodarowanie dawnej kopalni Ignacy. *„Kopalnia Ignacy, która jest też m.in. na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego pełni takie funkcje kulturalne i społeczne dla mieszkańców dookoła.”* (FGI_1_Ryb). Innym przytoczonym przykładem jest dawna łaźnia górnicza w Jastrzębiu-Zdroju, gdzie stworzono centrum kulturalno-historyczne (Łaźnia Moszczenica: Instytut Dziedzictwa i Dialogu), czy Muzeum Górnictwa Węglowego z Zabrze (kopalnia Guido i Sztolnia Królowa Luiza). *„Jeżeli mówimy o takich przypadkach jak Muzeum Górnictwa Węglowego, to zdecydowanie to jest obciążenie, ale niekoniecznie wartość dodana w budżecie miasta, czy w ogóle w jakimś tam rozwoju miasta. Nawet dla mieszkańców to nie jest, bo ten mieszkaniec był raz, może dwa razy i już nie pójdzie. (...) Oczywiście mieszkańcy są z tego dumni, ale niekoniecznie jest tak, żeby z tego korzystali namiętnie.”* (FGI_1_Zb)

Respondenci podkreślają, że zagospodarowanie terenów pogórnich jest procesem złożonym i długotrwałym, wymagającym znacznych nakładów finansowych oraz współpracy różnych podmiotów. Zwracają też uwagę, że nie wszystkie tereny

można w prosty sposób adaptować do nowych funkcji, a każda lokalizacja wymaga indywidualnego podejścia i uwzględnienia specyficznych uwarunkowań technicznych oraz środowiskowych. Respondenci wskazują na szereg wyzwań i problemów związanych z zagospodarowaniem terenów pogórnich:

1. Nieuregulowany status prawny nieruchomości i długotrwały proces

przekazywania własności. Sytuacja ta powoduje, że tereny zlokalizowane na obszarze gminy nie mogą być objęte działaniami władz gminy. *„Tereny mają nieuregulowane stany prawne, bo jeszcze w księgach wieczystych widnieje Nadwiślańska Spółka Węglowa, ruska spółka węglowa, Kopalnia Paweł, która nie istnieje od pięćdziesięciu lat i SRK. Nawet nie ma kim tego uregulować, powinno to być wyczyszczone.”* (FGI_1_RŚI); *„Gro tych terenów ma na dzień dzisiejszy nieuregulowany stan prawny, ale na tyle skomplikowany, że jeżeli jednostki samorządowe zostaną postawione przed problemem wzięcia ich, to będą musiały wziąć z różnymi rodzajami obciążeń.”* (FGI_1_Bie); *„Podobno coś jest w hipotece, część tych rzeczy.”* (FGI_2_Bie); *„Nie możemy myśleć, że miasto czy prezydent? [...] Nie wiemy, co z tym będzie, bo to dalej jest w rękach Skarbu Państwa. No tutaj nie widać pracy w rozwiązaniu tego problemu.”* (FGI_1_RŚI); *„Była kiedyś taka ustawa o przekazywaniu zakładowych budynków mieszkalnych gminie i tam było jasno powiedziane, że gmina nabywa własność, czyli już nie ma tego użytkowania wieczystego i nie ma obowiązku opłacenia opłat za użytkowanie wieczyste. Ale przy hektarowych powierzchniach [po kopalniach] tych opłat będzie naprawdę wiele.”* (FGI_1_RŚI). Konsekwencją długotrwałego procesu regulowania własności i sprzedaży/przekazywania terenów i obiektów pogórnich jest znaczące pogorszenie się ich stanu. *„Pogłębiają się te procesy, bo wiadomo, że budynki są narażone na działanie różnych warunków atmosferycznych i jeśli coś się dzieje, przecieka po kropli, to za 10 lat już mamy po prostu morze i wszystko mamy w zasadzie do zmiany. I brak jakby tej decyzji, co zrobić z tym, przez tak długi czas daje negatywne skutki.”* (FGI_1_Zb)

2. Problem barier prawnych ograniczających możliwości wykorzystania

przejmowanego przez gminy mienia pogórnego. Chodzi o próbę znalezienia rozwiązania prawnego, które umożliwiłoby „uwolnienie” majątku

pokopalnianego spod ograniczeń pomocy publicznej poprzez uzyskanie notyfikacji, która pozwoliłaby na wykorzystanie tego majątku w celach gospodarczych. Jest to związane z szerszym problemem – obecne przepisy o pomocy publicznej uniemożliwiają gospodarcze wykorzystanie terenów i infrastruktury pokopalnianej, która była wcześniej dotowana przez państwo. Taki majątek może być obecnie przekazywany tylko na cele społeczne (np. muzeum, ścieżki rowerowe, parki), ale nie może służyć celom biznesowym.

„Musimy pamiętać, że jak była likwidowana kopalnia Walenty-Wawel i to były lata 90., to miasto dostało tereny tak naprawdę bez żadnych obostrzeń jeśli chodzi o możliwość ich wykorzystania i my dopiero po 30 latach tak naprawdę możemy powiedzieć dzisiaj, że te tereny są zagospodarowane. (...) Dzisiaj my, jeżeli dostajemy nieruchomości w darowiźnie, to jest obostrzenie, że nie możemy jej sprzedać przez 10 lat, bo będziemy płacić spółce górniczej za różnicę wartości. Tak więc możemy te tereny zagospodarować tak naprawdę na cele własne.” (FGI_1_RŚI); „Wymagania formalnoprawne nakładają na nas łańcuch, którego my nie potrafimy zrzucić, a cała nasza para, która idzie chociażby w zmianę sposobu użytkowania tego terenu, czy jakieś nowe pomysły na zagospodarowanie, nie ma tutaj racji bytu, bo są ograniczenia.” (FGI_1_RŚI); „Tereny mogą służyć tylko kwestiom społecznym, czyli miasto może dostać ten teren za zero złotych, ale może na tym wybudować muzeum, ścieżkę rowerową, parki i inne rzeczy. I teraz wyobraźcie sobie, że zlikwidujemy teraz w ostatnich 5-10 latach tyle tych kopalń, tych terenów będzie masę i biznesu na tym nie można robić, bo one nie mogą służyć po dotacji Skarbu Państwa w celach biznesowych, zarobkowych.” (FGI_1_Byt); „Bytom dostał bardzo dużo pieniędzy na rekultywację tego całego centrum, ale przegrali z jedną rzeczą: z pomocą publiczną, ponieważ jak gmina chce włożyć pieniądze w budynek, to ten budynek nie może zarabiać. Czyli to jest jakiś horror, bo to się wyklucza. No jak wyremontujemy budynek, to on będzie stał pusty, bo nie można w nim działalności prowadzić, bo nie może generować przychodu. To jest po prostu jakieś niezrozumienie tematu.” (FGI_1_RŚI);

3. Wykorzystanie terenów pogórnich na cele kulturalne i rekreacyjne, choć jest dobrze odbierane przez społeczność lokalną, to generuje dla

budżetu gminy duże koszty związane z późniejszym utrzymaniem tej infrastruktury. „Tu wszystko jest związane z utrzymaniem i kosztami.

Naprawdę to są tak duże pieniądze. Gmina tego nie uciągnie, (...) to nie są przedsięwzięcia, które się same finansują.” (FGI_1_RŚI); „Mówiło się o stokach narciarskich, (...) to są zbyt kosztowne rzeczy i tego się nie utrzyma, później to samo się nie obroni, nawet jak już by wybudować, to ten teren na siebie nie zarobi.” (FGI_1_JZ)

- 4. Ograniczone możliwości wykorzystania wielu terenów ze względu na aktualne i potencjalne szkody górnicze oraz ruchy gruntu.** Ze względu na skutki prowadzonej eksploatacji duże powierzchnie wielu gmin są wyłączone z możliwości lokowania tam zaawansowanego przemysłu i drogich precyzyjnych maszyn, ze względu na ich rozkalibrowanie w wyniku aktywnych procesów geologicznych oraz na ryzyko uszkodzeń podczas obniżania się terenu. „My mówimy o powierzchni, natomiast kopalnia fedruje pod i to jest pewne zagrożenie [...] może się okazać, że po pewnym czasie jest jakieś potencjalne zagrożenie szkodami górniczymi, które się objawiają między innymi tąpnięciami, obniżeniami, nieciągłościami terenu.” (FGI_1_Ryb) Włodarze gmin w rozmowach z biznesem obserwują „świadomość poważnych inwestorów, że jest to trudny teren, że jest pełen niespodzianek, zagadek.” (FGI_1_JZ) Z tego względu wielu inwestorów woli lokować firmy produkcyjne w bezpieczniejszych obszarach, nieobjętych nigdy działaniami eksploatacyjnymi, a terenami pogórnictwa interesują się raczej firmy logistyczno-spedycyjne, a nie przemysł. „To są dodatkowe koszty dla gminy, która musi to zrobić, a finalnie również dla inwestora, który mimo wszystko w tym momencie będzie musiał podjąć koszty większe nad opanowaniem tego terenu. I to też stanowi istotny element jakby trudności w pozyskaniu inwestora, bo inwestor w gminie sąsiedniej, na przykład tego nie musi robić na terenie.” (FGI_1_Ryb)

- 5. Występowanie hałd, z których część jest wciąż aktywna termicznie albo skażona** – co uniemożliwia lub znacząco utrudnia ich zagospodarowanie. „W zeszłym roku SRK przekazało miastu Rybnik, tam chyba kilkanaście hektarów terenów (...), przy czym tam jest zasadniczy problem, bo ta hałda w środku jest zapożarzona” (FGI_1_Ryb); „Najlepszym przykładem są hałdy albo

miejsca, gdzie były koksownie czy huty, gdzie teren jest skażony często kilka metrów w głąb. Tak naprawdę trzeba by wykopać najpierw ogromną dziurę i zasypać to zdrową ziemią, tylko pytanie, co z tymi substancjami skażonymi – jest to problem.” (IDI_1_Zb)

- 6. Wysokie koszty i długi czas rekultywacji terenów pogórnich –** ze względu na złożoność obciążeń powodowanych przez prowadzoną na danym obszarze eksploatację doprowadzenie terenów do stanu pozwalającego na jego efektywne wykorzystanie do nowych celów jest czasochłonne i często wymaga kilku lat. Co więcej koszty tych działań stanowią obciążenie dla budżetów gmin, a zdaniem wielu rozmówców nie powinny obciążać samorządu, a raczej podmioty odpowiedzialne za działalność górnictwa, które przez lata czerpały zyski z tej działalności. Jak wspomina przedstawiciel Jastrzębia-Zdroju: *„są to działania czasochłonne: około 300 hektarów chyba mogłoby się na mieście znaleźć. (...) O docelowym zagospodarowaniu to jeszcze myślimy, że kilkadziesiąt lat.” (FGI_1_JZ); „Tak naprawdę polityka państwa tylko i wyłącznie sprowadza się do tego, żeby się tych terenów pozbyć, a nie dać im nowe życie. A z drugiej strony, nawet jeżeli samorząd to przejmie, to też nie dostaje pieniędzy na to, żeby można było te tereny po prostu uzbroić.” (FGI_1_Zb)*

- 7. Utrudniona i bardzo czasochłonna współpraca z różnymi stronami procesu transformacyjnego, a szczególnie z przedsiębiorstwami energetycznymi.** Respondenci wskazują na brak odpowiedniej koordynacji między różnymi podmiotami oraz instytucjami i często absurdalne wydłużanie procedur, co utrudnia skuteczne zagospodarowanie terenów pogórnich. *„My, jako miasto zdążymy, ale czy przedsiębiorstwa energetyczne, spółki Skarbu Państwa, czy one zdążą? Bo to jest problem. Naprawdę one nie dostosowują swojej infrastruktury pod nas, a kontakty z nimi są naprawdę utrudnione. No cokolwiek z nimi załatwić to naprawdę jest utrudnione. Choćby nawet jakiejś przyłączy głupie, czy nawet punkty oświetleniowe, które mamy w mieście.” (FGI_1_Ryb); „Przyłączy stacji wodorowej, która miała być taką naprawdę perełką tutaj w województwie śląskim, to załatwienie 100 metrów kabla by położył Tauron to była orka. Myśmy to przez Warszawę załatwiali, jakiejś znajomości żeśmy uruchamiali, nie wiadomo jakie. Bo oni musieli*

przetarg zrobić i powiedzieli, że przetarg zrobimy za dwa lata. Do mnie miały autobusy za cztery miesiące przyjść, stacja miała być za miesiąc otwarta, a mi powiedzieli, że za 2 lata mi prąd podciągną”. (FGI_1_Ryb); „Trzeba było wodociąg doprowadzić, to kolejna droga przez mękę, żeby [spółka] Wodociągi zrobiły wodociąg. W końcu musieliśmy zrobić sami ten wodociąg i łaskawie go za 30% odsprzedać.” (FGI_1_JZ)

- 8. Zmiany w regulacjach prawnych dotyczących energetyki, OZE i zagospodarowania przestrzennego,** które utrudniają planowanie długoterminowe, a często podważają sensowność wcześniej podjętych działań. Dodatkowo obowiązywanie przepisów, które utrudniają rozwój odnawialnych źródeł energii, zamiast go przyspieszać. *„Wszędzie promowane są magazyny energii. No teraz prawo się trochę dostosowuje, że magazyn energii może być dwa razy większy niż moc instalacji. Ale dotychczas, do końca 2024 roku była taka sytuacja, że my jak przekraczaliśmy moc magazynu energii, (...) to musimy przebudowywać układ pomiarowy. Teraz się zwiększyło, że moc magazynów ma być (...) dwukrotnie większa. Ale to nadal jest jakby hamowanie rozwoju instalacji fotowoltaicznych i magazynów energii. Nie na tym to chyba miało polegać.” (FGI_1_Ryb); „Tauron odmawia przyłączenia nowych instalacji, choćby farm fotowoltaicznych. W gminach wiejsko-miejskich jest możliwość powstania spółdzielni energetycznej, ale w gminach jak miasto, nie jesteśmy w stanie stworzyć spółdzielni, czyli jakby pozyskiwać tę energię z fotowoltaiki, z farmy fotowoltaicznej bezpośrednio na obiekty nasze. To jest jakby ta bariera.” (FGI_1_Ryb)*

Bardzo trafnie podsumował kwestie związane z zagospodarowaniem terenów i infrastruktury górniczej jeden z rozmówców, stwierdzając, że: *„likwidacja górnictwa, nie powinna równać się likwidacji przedsiębiorstwa górniczego (...). U nas likwiduje się z kopalnią również to przedsiębiorstwo, a to jest największy błąd, jaki może być. Ci ludzie, którzy tam dzisiaj pracują, najlepiej wiedzą, co mogliby wykorzystać w inny sposób, kogo mogliby zachęcić do inwestycji i jak tę inwestycję przeprowadzić na tym majątku. A dzisiaj likwidujemy w pełni te przedsiębiorstwa, likwidujemy te składy osobowe i zostajemy z gruntem (...) i potem się zastanawiamy, jaką nową funkcję nadać tym obszarom”. (IDI_2_Byt)*

6.7. Doświadczenia, plany i czynniki warunkujące pozyskiwanie nowych inwestorów, zapewniających wysokiej jakości miejsca pracy

Uczestnicy wywiadów zwracali uwagę, że kluczowym czynnikiem przyciągającym inwestorów są korzystne warunki podatkowe (ulgi) oraz dobra infrastruktura transportowa, a to są czynniki leżące zwykle poza możliwościami samorządów lokalnych – wymagają działań na wyższych szczeblach. Potrzebne są rozwiązania systemowe, ulgi w podatkach dla inwestorów, wsparcie długofalowe, bo nie buduje się dużego zakładu pracy na chwilę. *„Jeśli [transformacja] się potoczy w ten sposób, że kopalnie przestaną działać, te szkody górnicze tu zostaną, to trzeba w jakiś sposób wesprzeć przedsiębiorcę, który musi dostać jakiś bonus za to, że tu założy fabrykę i tych ludzi tutaj zatrudni. I to wsparcie powinno być z najwyższego szczebla, bo tego samorząd nie jest w stanie wykonać.”* (FGI_2_JZ) Zwrócono również uwagę, że wieloletnia działalność wydobywcza tworzy niekorzystne warunki do pozyskiwania inwestorów, gdyż wiele branż nie jest w stanie działać na takim terenie, co omówiono bardziej szczegółowo w poprzednim rozdziale. *„Dodatkowym jeszcze zagrożeniem jest to, że nie każda branża jest w stanie, poprzez to że mamy środowisko zdegradowane przez górnictwo, tutaj zainwestować. Mieliśmy już tutaj przykłady takich firm czy inwestorów dużych, którzy chcieli rozpocząć działalność na terenie miasta, niestety z powodu drgań, mikrodrgań terenów, szybów pod ziemią – to wszystko wpływa na brak atrakcyjności tego terenu dla inwestorów. To górnictwo nam też ogranicza branże, które mogłyby się rozwijać na terenie miasta.”* (FGI_2_JZ)

Mocne strony badanych gmin, sprzyjające pozyskiwanie inwestorów:

- **lokalizacja na mocno zurbanizowanym obszarze (konurbacja górnośląska) o dużym rynku pracy** (potencjał kadrowy nie jest ograniczony tylko do jednego miasta), szczególnie odczuwalna w przypadku Rudy Śląskiej, Zabrza, Mysłowic i Bytomia. Region oferuje dostęp do dużej liczby potencjalnych pracowników o zróżnicowanych kwalifikacjach. *„Rynek jest mocny o tyle, że jesteśmy w stolicy takiej większej aglomeracji, bo to sam rynek jest 130 tysięcy mieszkańców, ale nasz region to jest ponad pół miliona takich osób, które mogą dojechać do pracy. To jest na pewno pierwszy mocny punkt.”* (FGI_1_Ryb); *„Inwestorzy w ogóle nie patrzą na Rudę Śląską jako na*

miasto. Patrzą po prostu jako na Śląsk. My jesteśmy takim zlepkiem, że my jadąc jedną ulicą, nawet nie orientujemy się, że to już inne miasto.”

(FGI_1_RŚI)

- **bardzo dobre położenie i rozbudowana infrastruktura komunikacyjna** – położenie na skrzyżowaniu dwóch autostrad, rozbudowana sieć dróg regionalnych, a także sieć kolejowa i lotniska, to elementy znacząco podnoszące atrakcyjność badanych gmin dla potencjalnych inwestorów. *„Mamy drogę średnicową, mamy autostradę A4, w niedalekiej odległości mamy autostradę A1 i przy takim węźle komunikacyjnym, przy drogach jakie już powstały i powstają, to w takich miejscach przedsiębiorcy chcą przychodzić.”* (FGI_1_RŚI); *„To, co mamy przy kopalniach, czyli te bocznice kolejowe, to również jest to atrakcyjna infrastruktura, która powinna być argumentem, żeby ściągnąć tych inwestorów.”* (FGI_2_RŚI); *„Ja zawsze uważałem, że ten, ten obszar Śląska ma ogromną przewagę (...) ze względu na drogę A1 i A4, czyli na jedno z głównych skrzyżowań w Europie. Zakładając, że ziemia jest od powiedzmy set lat podziurawiona znacznie (...) i tutaj bardzo trudno będzie wybudować bardzo duże powiedzmy fabryki, dlatego że ta ziemia ona zawsze się będzie w jakiś sposób osuwać itd. A w związku z tym to powinno być bardzo duże centrum logistyczne po prostu do przerzucania towarów.”* (IDI_3_Zb)

W przypadku Jastrzębia-Zdroju zwracano dodatkowo uwagę na szanse w postaci potencjału do rozwoju branży IT w związku z bardzo wysoką jakością kształcenia w szkołach technicznych.

Słabe strony badanych gmin, utrudniające pozyskiwanie inwestorów:

- **ograniczona dostępność terenów inwestycyjnych**, wynikająca częściowo ze szkód górniczych i problemów z rekultywacją terenów przemysłowych, a częściowo ze zwartej zabudowy konurbacji górnośląskiej. *„Nie łudźmy się, że powstanie tutaj jakiś zakład produkcyjny, który wymaga znacznych powierzchni, my powierzchniami nie dysponujemy jako miasto, żeby wybudować zakłady na 25 hektarów.”* (FGI_1_RŚI)

- duża liczba terenów trudnych do lokowania inwestycji:** *„Potencjalny inwestor, który ma możliwość wyboru pola praktycznie nigdy nie zagospodarowanego (...) z dogodnym dojazdem, a terenu w Rudzie Śląskiej, kiedy jeszcze przez najbliższe 20 lat mogą wystąpić jakieś wpływy eksploatacji górniczej, gdzie musi zagospodarować w ten sposób, aby ominąć wszelkie pozostałości po szybach, gdzie musi część terenu zrehabilitować, no to nie wiem czy mu się to opłaca.” (FGI_1_RŚI).* Problem ten został szczegółowo omówiony w poprzednim rozdziale, jednak warto zauważyć, że nawet jeśli dany teren nie jest bezpośrednio narażony na istotne szkody górnicze, wystarczy już sama obawa inwestorów, *„takie okołogórnicze, bo tych szkód wcale nie musi być, ale samo świadomość, że jesteśmy na terenie górniczym u niektórych inwestorów powoduje taką (...) awersję do zainteresowania się tym obszarem, bo to jest temat, który trzeba zrozumieć.”* (FGI_1_JZ)
- niedostateczna współpraca z przedsiębiorstwami infrastrukturalnymi i długie terminy oczekiwania na przyłącza** – co stanowi poważną barierę w przygotowaniu terenów inwestycyjnych i może zniechęcać potencjalnych inwestorów. Gmina, nawet jeśli posiada profesjonalną obsługę inwestora, nie jest w stanie samodzielnie przezwyciężyć tych ograniczeń infrastrukturalnych, które leżą w gestii dużych spółek Skarbu Państwa. To rozróżnienie jest istotne dla zrozumienia realnych możliwości samorządu w przyciąganiu inwestorów – sama dobra obsługa i przygotowanie terenów może nie wystarczyć, jeśli nie uda się zapewnić podstawowej infrastruktury technicznej niezbędnej do prowadzenia działalności gospodarczej. Co więcej, utrudnienia w uzbrajaniu terenów są czynnikiem zniechęcającym gminy do pozyskiwania środków zewnętrznych z obawy, że gmina nie będzie miała wpływu na dotrzymanie terminu projektu i nie będzie mogła go rozliczyć. *„Te wszystkie działania środowiskowe trwają długi czas, miesiące, może nawet lata, a potem się jeszcze okazuje, że nie przyłączy mi nikt tego do sieci, mija czas. Jeśli dostają na to pieniądze z programu, to te pieniądze muszę zwrócić, bo nie mogę ich zainwestować dopóki nie mam wszystkich zezwoleń.”* (IDI_1_Zb)

Działania na rzecz zwiększenia atrakcyjności gminy dla inwestorów:

- Gminy powinny inwestować w rozwój infrastruktury technicznej i energetycznej, by zapewniać dobrej jakości tereny pod lokowanie inwestycji.
- Należy poprawić współpracę z państwowymi przedsiębiorstwami infrastrukturalnymi (wodociągi, energetyka, gazownictwo itp.), co wymagałoby działania na szczeblu centralnym/ministerialnym, gdyż wykracza poza możliwości samorządów lokalnych.
- Konieczne jest monitorowanie potrzeb i modyfikowanie oferty edukacyjnej (głównie szkół średnich) zgodnie z trendami na rynku pracy z uwzględnieniem lokalnej specyfiki tego rynku. *„Edukacja też jest istotna na poziomie zawodowym, średnim, ponieważ firmy nie będą inwestować na terenach, gdzie nie ma wykształconych ludzi i gdzie nie ma szkół, które pozwolą im pozyskać nowych wykształconych pracowników.”* (IDI_12_Mys)
- Należy stawiać na dywersyfikację firm/inwestorów ze względu na wielkość firm: przyciągać nowych, dużych inwestorów, ale jednocześnie wspierać rozwój małych i średnich przedsiębiorstw poprzez różnego rodzaju programy i inicjatywy, w tym tworzenie atrakcyjnych stref ekonomicznych i inkubatorów przedsiębiorczości. Warto pamiętać, że jeśli mniejszych firm jest dużo, to *„oferują tyle samo pracy, co duży przedsiębiorca, a mamy zapewnione pewne bezpieczeństwo i dywersyfikację, gdyż wszyscy naraz się nie wyniosą.”* (IDI_1_Zb) Jednocześnie małe i średnie firmy są bardziej elastyczne, a więc łatwiej dostosowują się do zmieniających się warunków rynkowych i są bardziej odporne na duże kryzysy gospodarcze.
- Należy stawiać na dywersyfikację firm/inwestorów ze względu na branżę, z jednej strony celując w nowoczesne technologie i sektor IT, a jednocześnie rozwijając przemysł lekki, gdyż złym pomysłem jest *„stawianie wszystkiego na nowoczesne technologie na terenach, na których od lat pracowali górnicy, gdzie w dużej części utratą pracy są zagrożone osoby niewykształcone w takich dziedzinach technologicznych. Postawmy tutaj kompleks inkubatorów technologicznych i wsadzimy ich teraz do tych inkubatorów technologicznych. Chyba nie tędy droga. To musi być właśnie produkcja.”* (FGI_1_RŚI); *„Natomiast trzeba byłoby się zastanowić nad pozyskaniem inwestorów, którzy byliby w stanie dać sporo miejsc pracy dla ludzi, którzy robią rękami. Bo*

wszyscy mówią, że te miejsca powinny być centrami myśli intelektualnej (...). Nie tędy droga, bo po pierwsze tu jest wielka szansa, bo są tereny, które są przystosowane do przemysłu, szczególnie jakiegoś przemysłu mechanicznego i inwestorzy, którzy tu przyjdą, zainwestują, zrobią park maszynowy, oni nie odejdą, a proszę zauważyć, że branża informatyczna to jest taka branża nomadyczna.” (IDI_20_RŚI)

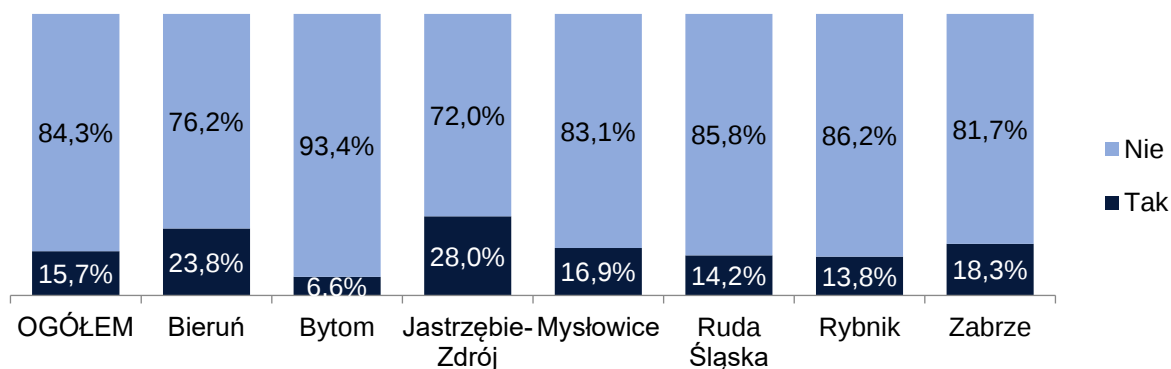
- Potrzebne są ulgi i inne zachęty finansowe przyciągające nowych inwestorów, co powinno zostać zagwarantowane na poziomie krajowym, tak by preferencyjne warunki dla biznesu nie uderzały w budżety gmin. Co więcej, wyrażono przekonanie, że obszary przechodzące tak głęboką transformację, jak wiele gmin województwa śląskiego, powinny być priorytetowo traktowane przez władze państwowe podczas podejmowania decyzji o lokowaniu inwestycji.

Zwrócono również uwagę, że zdolność do przyciągania inwestorów zależy również od bardzo ważnego czynnika, na który samorządy lokalne nie mają większego wpływu, gdyż jest efektem polityki państwa i przedsiębiorstw energetycznych. Mowa tu o kosztach energii, które obecnie są czynnikiem odstrasającym wielu inwestorów. *„Podchodzę do tego jako przedsiębiorca, który doskonale zdaje sobie sprawę z tego, że źródło taniej i stabilnej energii to jest podstawa funkcjonowania przemysłu. I my nie ściągniemy tu żadnych nowych inwestycji, a wreszcie mamy teraz dużo takich przykładów, że te inwestycje jednak się nie rozpoczynają; miały się rozpocząć różne fabryki zachodnie w Polsce, jednak znaleźli tańsze źródła energii u naszych sąsiadów.” [FGI_2_Zab]*

6.8. Obawy mieszkańców gminy o przyszłość zawodową i utratę pracy w wyniku transformacji

Obawy o przyszłość zawodową i utratę pracy w związku z zamykaniem kopalń nie są powszechne, ale nie są też marginalne – zgłosiło je 15,7% mieszkańców. Istotnie rzadziej obawy o sytuację zawodową odczuwają mieszkańcy Bytomia niż pozostałych miast objętych badaniem. Najczęściej obawy deklarują mieszkańcy Jastrzębia-Zdroju (28,0%) oraz Bierunia (23,8%).

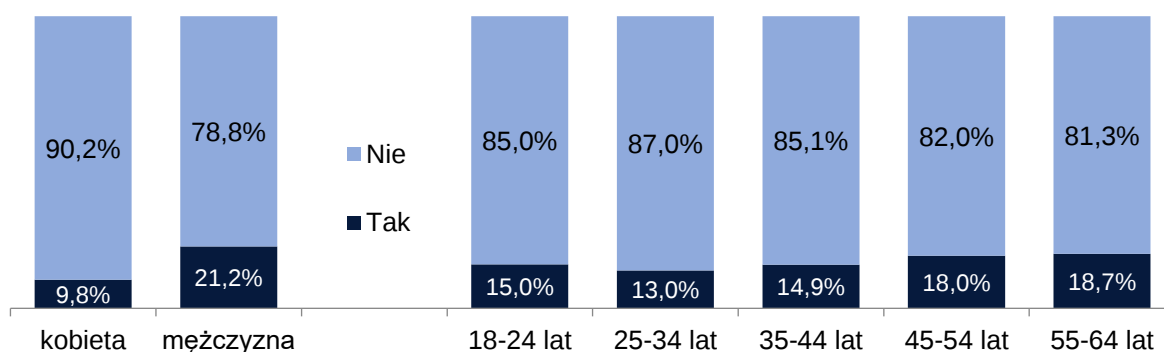
Wykres 48. Czy obawia się Pan/i, że po zamknięciu pobliskiej kopalni może Pan/i stracić pracę? (dotyczy zarówno pracujących w górnictwie, jak i poza nim)?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące). Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu χ^2 : $p < 0,001$)

Obawy o utratę posiadanej obecnie pracy w wyniku zamknięcia pobliskiej kopalni wyrażają częściej mężczyźni (21,2%) niż kobiety (9,8%). Wiek nie wpływa w sposób istotny na odczuwanie obaw o utratę zatrudnienia.

Wykres 49. Obawy o utratę pracy po zamknięciu pobliskiej kopalni a płeć i wiek uczestników badania

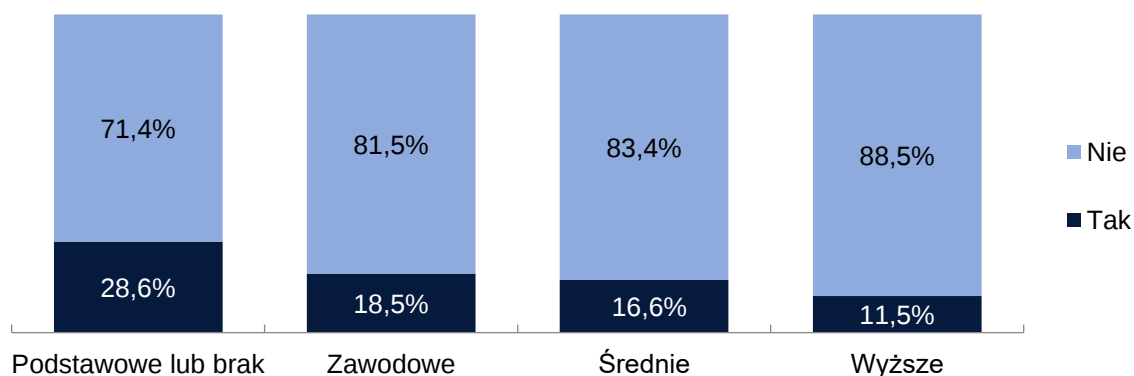


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące).

Różnice ze względu na płeć istotne statystycznie (istotność dla testu χ^2 $< p = 0,001$)

Utraty zatrudnienia na skutek likwidacji pobliskiej kopalni najczęściej obawiają się osoby z wykształceniem podstawowym lub brakiem wykształcenia (28,6%). Wśród pozostałych mieszkańców obawy występują znacznie rzadziej (11,5%-18,5%) i słabną wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia.

Wykres 50. Obawy o utratę pracy po zamknięciu pobliskiej kopalni a poziom wykształcenia uczestników badania

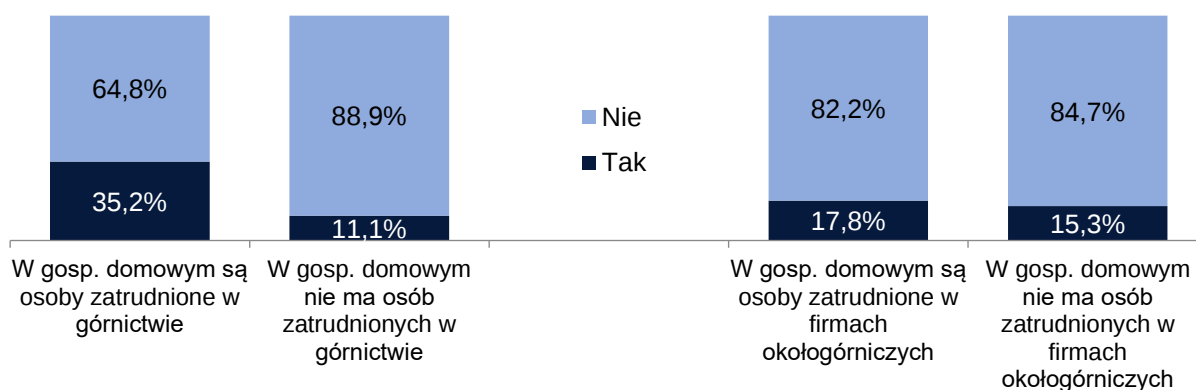


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące).

Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi²: p=0,019)

Obawy o utratę zatrudnienia wyraża co trzeci uczestnik badania, w którego gospodarstwie domowym jest osoba zatrudniona w górnictwie (35,2%), gdy wśród pozostałych mieszkańców wskaźnik ten jest trzykrotnie niższy (11,1%). W przypadku zatrudnienia w firmach okołogórnicznych zależność taka nie występuje.

Wykres 51. Obawy o utratę pracy po zamknięciu pobliskiej kopalni a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołogórnicznej

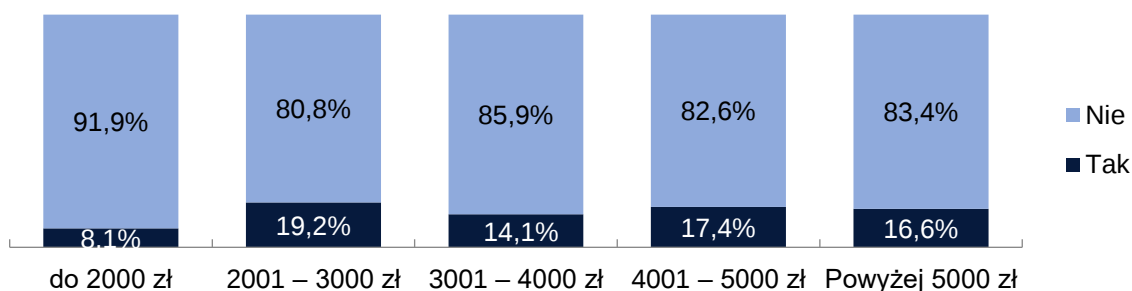


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące).

Różnice istotne statystycznie ze względu na obecność w gospodarstwie domowym osób zatrudnionych w górnictwie (istotność dla testu chi²: p<0,001)

Nie stwierdzono, by obawy o utratę zatrudnienia były w statystycznie istotny sposób powiązane z wysokością dochodów osiąganych na członka gospodarstwa domowego.

Wykres 52. Obawy o utratę pracy po zamknięciu pobliskiej kopalni a dochód gospodarstwa domowego w przeliczeniu na 1 osobę

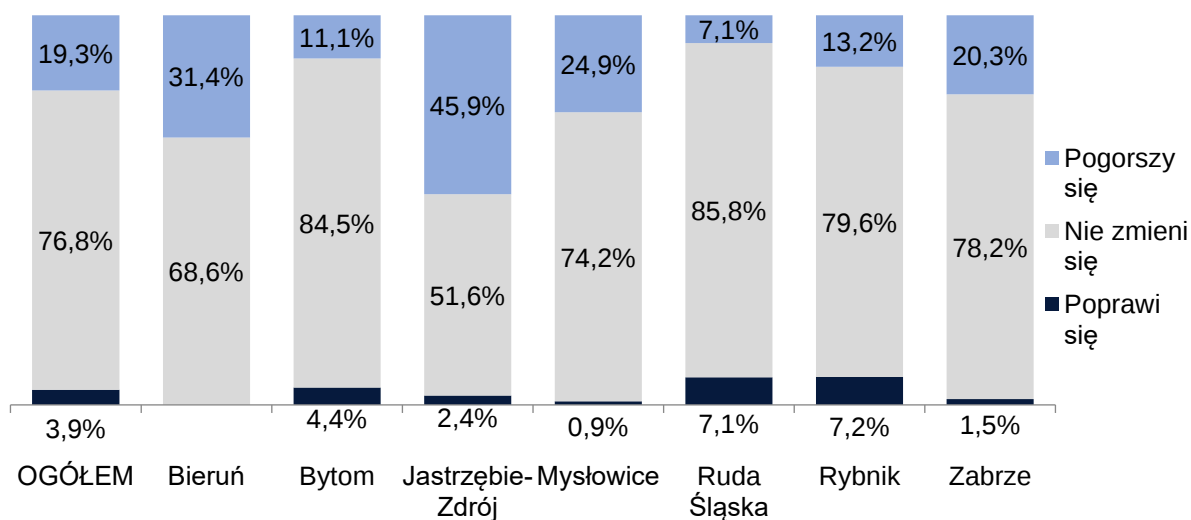


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące).

Brak różnic istotnych statystycznie

Ponad trzy czwarte respondentów uważa, że po zamknięciu kopalń ich sytuacja materialna nie ulegnie zmianie (76,8%), jednak wśród pozostałych mieszkańców przeważają osoby, które spodziewają się pogorszenia sytuacji (19,3%) niż jej poprawy (3,9%). Nikt z badanych, pracujących mieszkańców Bierunia nie wskazał, że jego sytuacja mogłaby ulec poprawie, a w przypadku Mysłowic takie osoby stanowiły jedynie 0,9% respondentów. Pogorszenia się sytuacji materialnej istotnie częściej względem innych miast spodziewają się mieszkańcy Jastrzębia-Zdroju (45,9%), a następnie mieszkańcy Bierunia (31,4%). Najmniej obaw tego typu zgłosili respondenci zamieszkujący na obszarze Rudy Śląskiej (7,1%).

Wykres 53. Czy Pan/i uważa, że po zamknięciu kopalni Pana/i sytuacja materialna poprawi się, pogorszy się czy nie ulegnie zmianie?

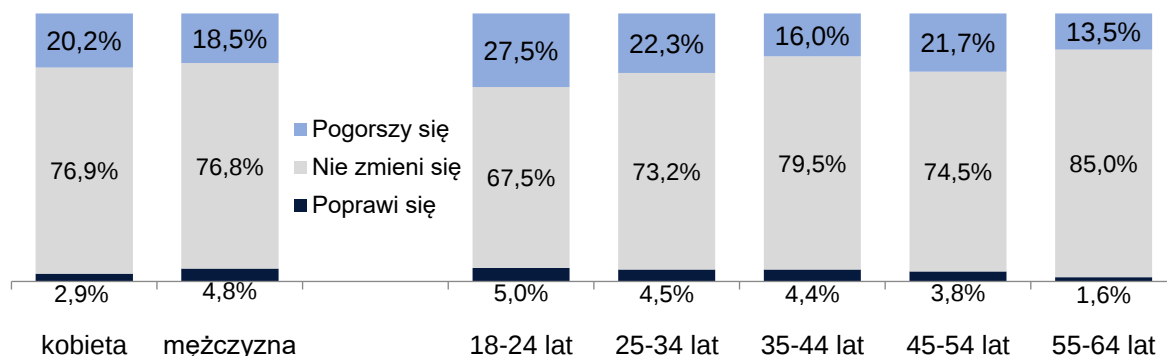


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące).

Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

Opinie na temat wpływu zamykania kopalń na sytuację materialną są podobne w przypadku kobiet i mężczyzn, nie różnią się też mocno w poszczególnych kategoriach wiekowych za wyjątkiem osób 55+, które istotnie częściej deklarują, że ich sytuacja się nie zmieni (85% vs 67,5-79,5%).

Wykres 54. Oczekiwany wpływ zamknięcia kopalni na własną sytuację materialną a płeć i wiek uczestników badania

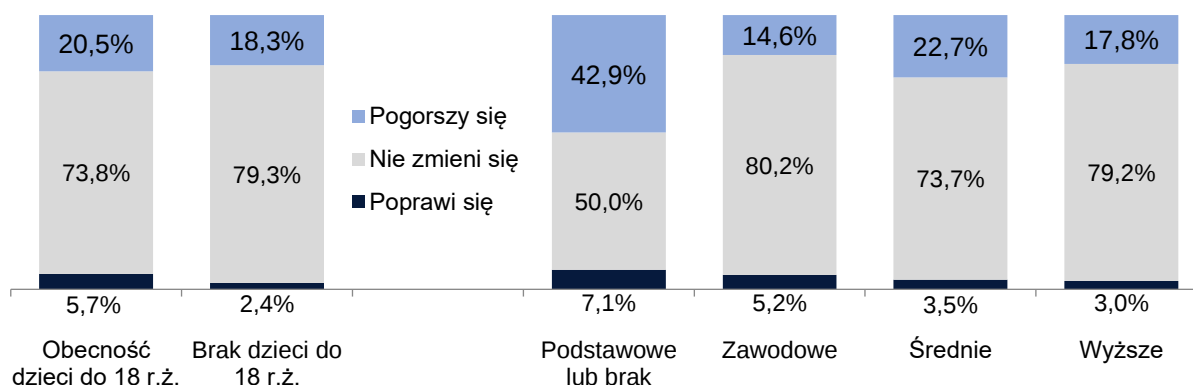


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące).

Różnice ze względu na płeć nie są istotne statystycznie, a różnice ze względu na wiek są istotne w przypadku najstarszej grupy wiekowej (istotność dla testu chi2 $p=0,017$).

Osoby, w których gospodarstwie domowym zamieszkują dzieci do 18 r.ż. istotnie częściej spodziewają się poprawy sytuacji materialnej niż pozostali uczestnicy badania (5,7% vs 2,4%). Pogorszenia sytuacji materialnej istotnie częściej obawiają się osoby z wykształceniem podstawowym lub brakiem wykształcenia (42,9%), a najrzadziej osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (14,6%).

Wykres 55. Oczekiwany wpływ zamknięcia kopalni na własną sytuację materialną a poziom wykształcenia oraz obecność w gospodarstwie domowym dzieci do 18 r.ż.

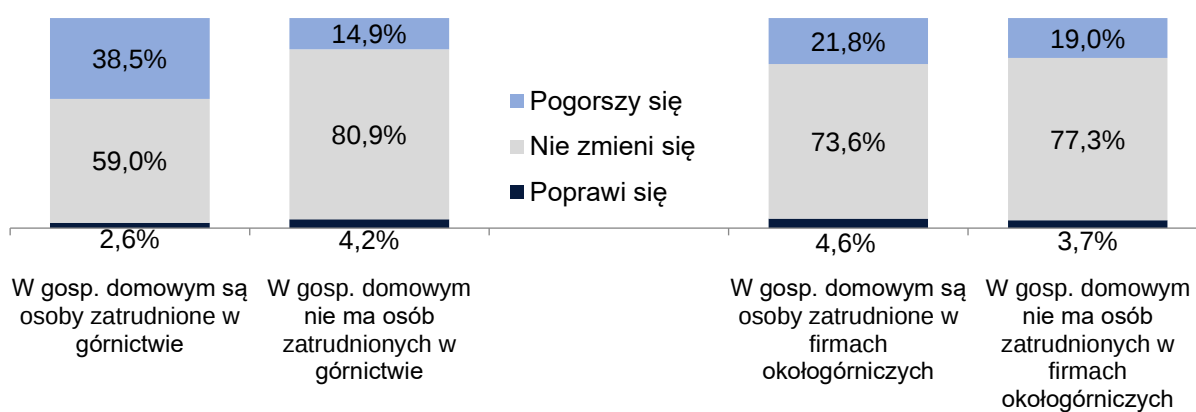


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące).

Różnice istotne statystycznie w przypadku obecności w gospodarstwie domowym niepełnoletnich dzieci (istotność dla testu chi2: $p=0,002$) oraz wykształcenia (istotność dla testu chi2: $p=0,005$)

Mieszkańcy, w których gospodarstwach domowych jest co najmniej jedna osoba zatrudniona w górnictwie, istotnie częściej spodziewają się pogorszenia sytuacji materialnej na skutek zamykania kopalń (38,5%) niż pozostali mieszkańcy badanych gmin (14,9%).

Wykres 56. Oczekiwany wpływ zamknięcia kopalni na własną sytuację materialną a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołogórnicznej

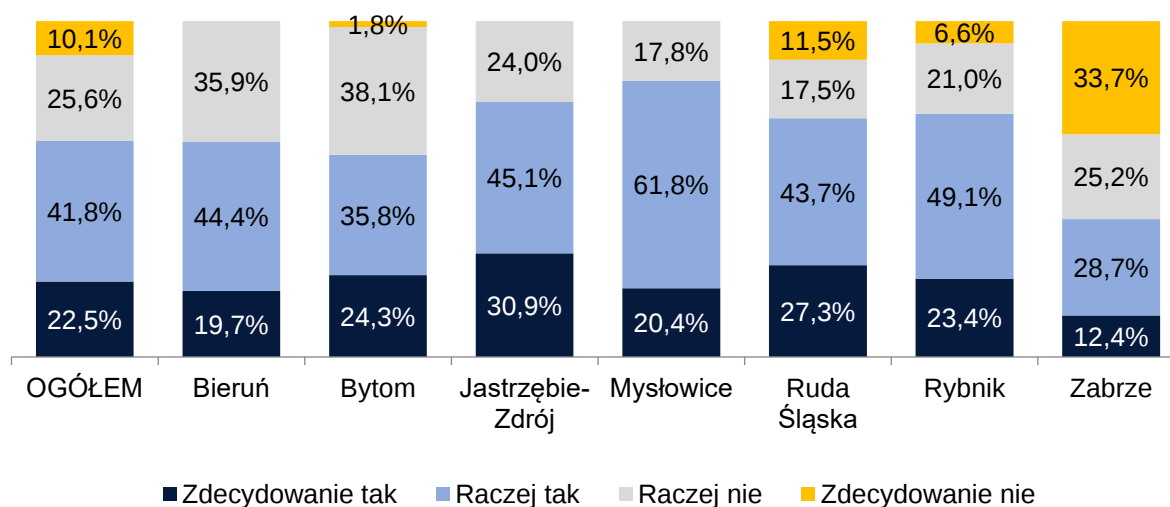


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące).

Różnice istotne statystycznie ze względu na obecność w gospodarstwie domowym osób zatrudnionych w górnictwie (istotność dla testu chi2: $p<0,001$)

Niemal dwie trzecie mieszkańców gmin objętych badaniem zmianę pracy lub zawodu postrzega jako problem, w tym 22,5% deklaruje, że sytuacja taka zdecydowanie byłaby problemem. Na tle innych miast wyróżniają się mocno opinie mieszkańców Zabrze (w którym tylko 12,4% zdecydowanie widzi problem w zmianie pracy/zawodu, a aż 33,7% zdecydowanie nie postrzega tej sytuacji jako problem) oraz Mysłowic, w którym aż 82,2% mieszkańców uważa zmianę pracy/zawodu za problem.

Wykres 57. Czy ewentualna zmiana zawodu/ pracy byłaby dla Pana/i problemem?

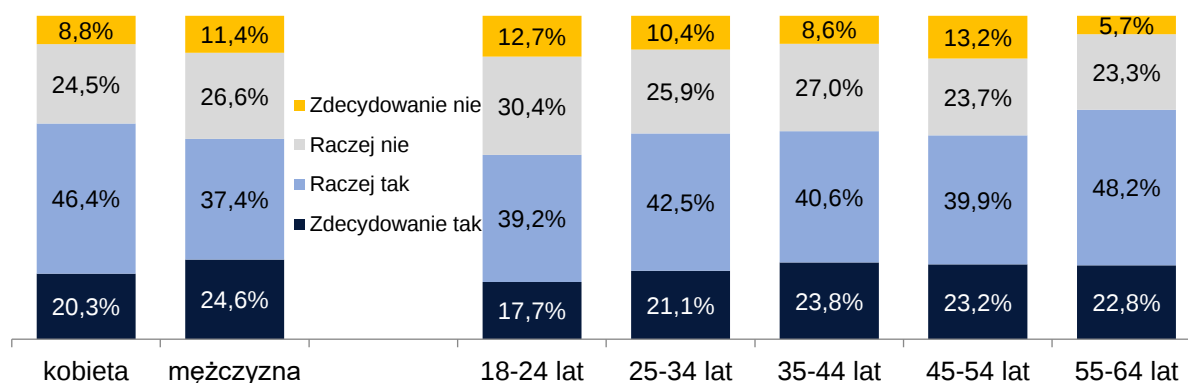


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące).

Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

Zależność między płcią uczestników badania a stosunkiem do ewentualnej zmiany pracy lub zawodu jest istotna statystycznie, ale nie jest silna. Kobiety częściej uznają zmianę pracy/zawodu za problem, ale rzadziej niż mężczyźni wyrażają to w sposób zdecydowany. Wiek nie różnicuje w sposób istotny opinii na ten temat.

Wykres 58. Uznawanie zmiany zawodu/pracy za problem a płeć i wiek uczestników badania



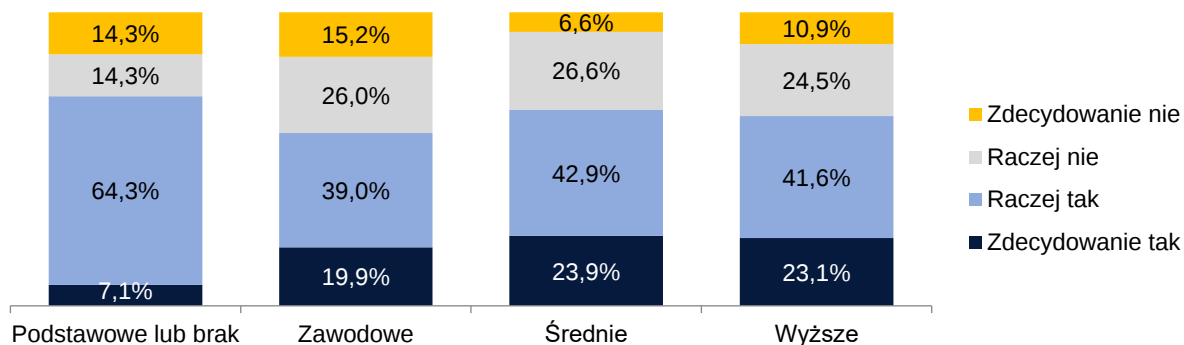
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące).

Różnice ze względu na płeć są istotne statystycznie (istotność dla testu chi2 $p = 0,005$)

Osoby z wykształceniem podstawowym lub bez wykształcenia znacznie rzadziej od pozostałych grupach postrzegają zmianę pracy/zawodu jako zdecydowany problem

(7,1% vs 19,9%-23,9%). Brak problemu ze zmianą pracy/zawodu deklarują najczęściej osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym – łącznie 41,2%, w tym 15,2% w sposób zdecydowany.

Wykres 59. Uznawanie zmiany zawodu/pracy za problem a poziom wykształcenia uczestników badania

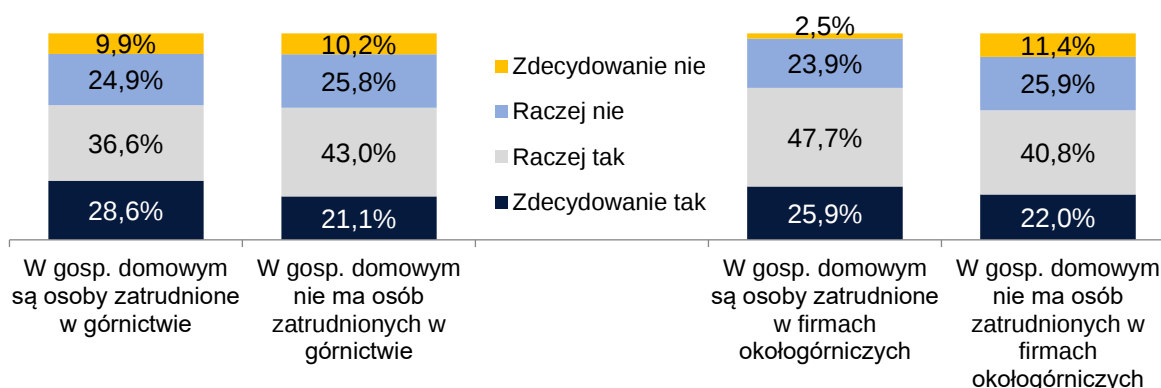


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące).

Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p=0,004$)

Osoby, w których gospodarstwie domowym są pracownicy firm okołogórnictwowych są istotnie mniej otwarte na zmianę pracy lub zawodu (26,4%) niż pozostali mieszkańcy badanych gmin (37,2%). W przypadku osób zatrudnionych bezpośrednio w górnictwie nie stwierdzono tego typu różnic.

Wykres 60. Uznawanie zmiany zawodu/pracy za problem a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołogórnictwowej



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=1472, osoby pracujące).

Różnice istotne statystycznie ze względu na obecność w gospodarstwie domowym osób zatrudnionych w firmach okołogórnictwowych (istotność dla testu chi2: $p<0,001$)

6.9. Poziom i ocena współpracy samorządów gmin górniczych z lokalnym sektorem biznesu, samorządem gospodarczym i instytucjami otoczenia biznesu z zakładami górniczymi, SRK i sektorem energetycznym

Pierwszym wymiarem współpracy samorządu gmin górniczych z innymi podmiotami zaangażowanymi w proces transformacji (lub tym procesem dotkniętymi) jest współpraca w zakresie wytyczenia celów i tworzenia planu działań transformacyjnych. Już na tym wyjściowym etapie wielu rozmówców widzi zdecydowanie za słabą współpracę poszczególnych podmiotów. *„Jeżeli to będzie tak jak teraz, że strony nie do końca wiedzą, kto ma na jakim etapie uczestniczyć, co mają robić. Czyli jeżeli to będzie w sposób niezaplanowany, chaotyczny, nie będzie przepływu informacji, nie będzie odpowiedzialności zapewne poczynszy od strony rządowej, poprzez samorządową, kończąc na instytucjach, które są odpowiedzialne za różne elementy tej układanki.”* (FGI_2_RŚI) Uczestnicy wywiadów podkreślali, że potrzebna jest w tym zakresie stała, regularna, ścisła współpraca, nieograniczająca się tylko do konsultowania pomysłów i ogólnego debatowania nad problemami: *„Nie tylko, że prezydent zaprosi kogoś raz na pół roku, powoła jakąś tam, że tak powiem komisję do spraw biznesu czy coś, tylko to, by musiała być taka praca organiczna, stała.”* (IDI_3_Zb) W wielu gminach zaawansowanej współpracy brakuje, co niekoniecznie wynika ze złej woli czy zaniedbań poszczególnych stron, ale często z braku tradycji i wypracowanych mechanizmów takiej współpracy, szczególnie w wymiarze współpracy władzy z biznesem. Jak podsumował to jeden z rozmówców: *„Na pewno w większym stopniu powinna być współpraca w tym zakresie tworzenia jakiejś wizji czy koncepcji. Powinna być większa współpraca pomiędzy władzą regionu, miasta i biznesem. A to jest niemiłe widziane, bo to zaraz za tym biega CBA, czy ktoś inny: a co oni tam razem robią i tak dalej. Politycy boją się po prostu współpracy z biznesem. Taka jest prawda. (...) No nie mamy po prostu takiej tradycji.”* (IDI_3_Zb) Jako pozytywną formę współpracy wskazano klastry energii i społeczności energetyczne.

Z rozmów z przedstawicielami samorządów gmin górniczych wyłania się wielokrotnie bardzo negatywny obraz współpracy władz lokalnych ze spółkami infrastrukturalnymi (energia, gazownictwo, wodociągi, ciepłownictwo itp.), o czym wspomniano szerzej w poprzednich rozdziałach niniejszego raportu. Co więcej negatywnie opisywana jest również współpraca ze Spółką Restrukturyzacji Kopalń oraz Polską Grupą Górniczą. Samorządy lokalne czują, że stoją na straconej pozycji w relacjach z tego typu

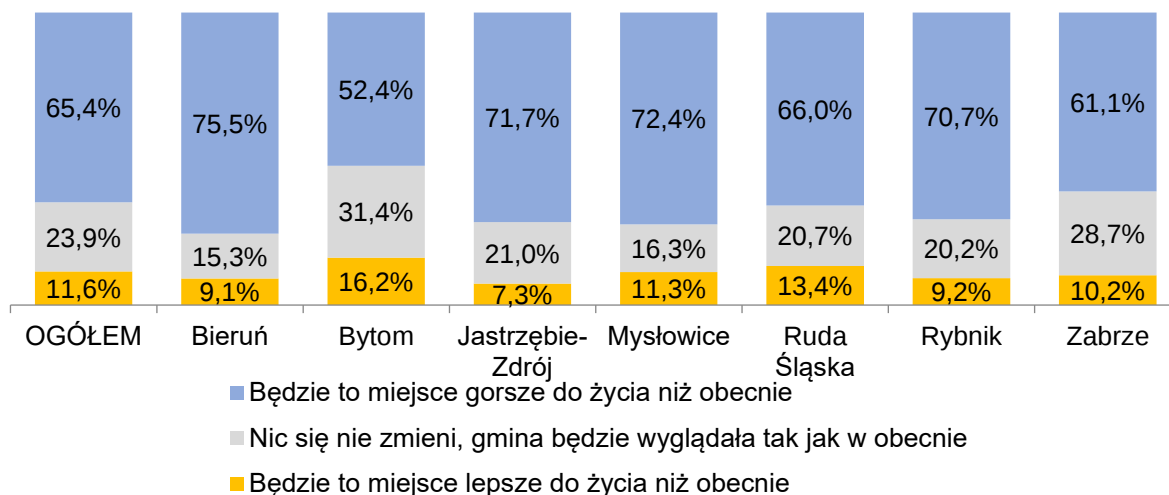
„gigantami” – nie mają siły przebicia, by zabezpieczać swoje interesy, a wszelkie uzgodnienia z tymi podmiotami są bardzo czasochłonne (potrzeba wielu miesięcy na załatwienie jakiegokolwiek sprawy). Co więcej podmioty te mają w zwyczaju traktować samorządy jako sposób na rozwiązywanie niewygodnych dla siebie kwestii i jak to określił jeden z rozmówców podrzucają gminie „kukułcze jaja”, a więc przekazują miastu tereny najbardziej zdegradowane, których nie udaje im się sprzedać komercyjnie. W kontekście współpracy z SRK, PGG czy przedsiębiorstwami infrastrukturalnymi, samorządy oczekiwałyby interwencyjnego wsparcia ze strony państwa, by wymuszać przyspieszenie i skuteczne załatwienie spraw ważnych dla lokalnych społeczności.

Na marginesie zagadnień związanych ze współpracą samorządu gminy z różnymi podmiotami funkcjonującymi na jej obszarze, warto wspomnieć również o artykułowanej przez część rozmówców potrzebie ścisłej współpracy pomiędzy poszczególnymi gminami, szczególnie w przypadku konurbacji, w której granice administracyjne poszczególnych gmin nie są dostrzegane w codziennym życiu mieszkańców. Chodzi więc o to, by poszczególne gminy nie traktowały się wzajemnie jak konkurencję, lecz dzieliły dobrymi praktykami i uzupełniały swoją ofertę dla mieszkańców i inwestorów. *„Powinna być jakaś mądra polityka ponadlokalna, żeby te miasta między sobą nie konkurowały (...). O to chodzi, żeby te miasta sąsiednie (...) tę ofertę uzupełniały, tak żebyśmy nie powielali scenariuszy, które już są gdzieś po sąsiedzku”.* (FGI_1_JZ)

6.10. Wizja gminy górniczej w przyszłości, po wygaszeniu działalności górniczej

Dwie trzecie mieszkańców uważa, że ich miasto po zamknięciu kopalni będzie gorszym miejscem do życia niż obecnie (65,4%), a tylko 11,6% uważa, że stanie się wtedy lepszym miejscem do życia. Na tle pozostałych miast wyróżniają się bardziej pozytywne opinie mieszkańców Bytomia, w którym niewiele ponad połowa uważa, że miasto będzie miejscem gorszym, a 16,2%, że będzie lepszym miejscem do życia.

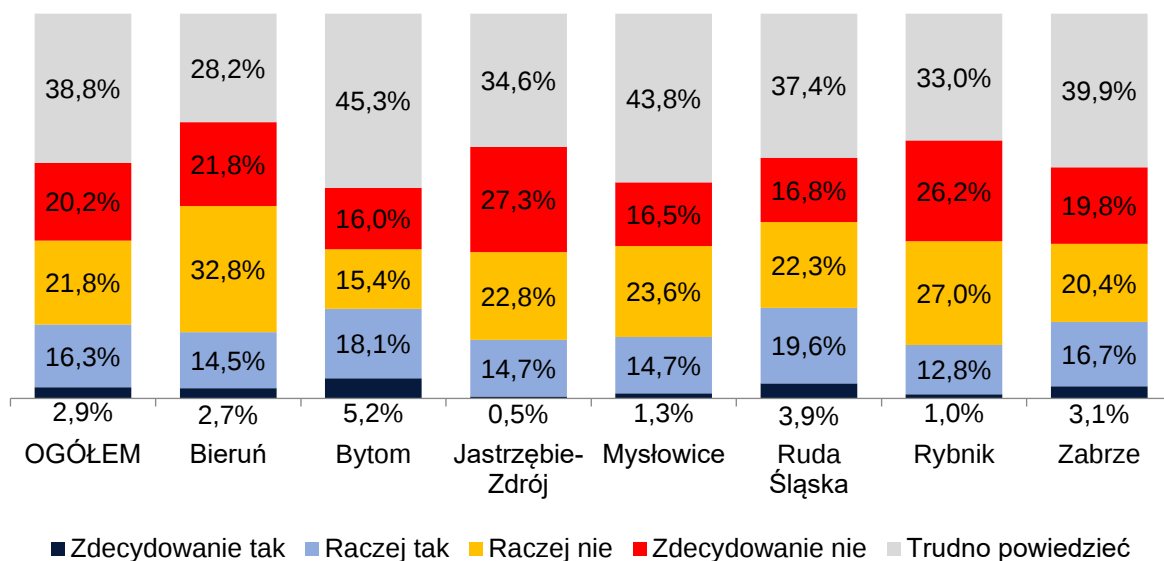
Wykres 61. Jak Pana/i zdaniem będzie wyglądała Pana/i miasto po likwidacji pobliskiej kopalni?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663, pytanie otwarte). Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu χ^2 : $p < 0,001$)

Zaledwie 19,2% (suma odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”) respondentów uważa, że sprawiedliwa transformacja może się udać w ich mieście, natomiast 42,0% (suma odpowiedzi „zdecydowanie nie” i „raczej nie”) uważa, że tak się nie stanie, w tym 20,2% wyraża ten pogląd w sposób zdecydowany. Najwyższy wskaźnik mieszkańców niewierzących w sprawiedliwą transformację w ich mieście stwierdzono w Bieruniu (54,6%) oraz w Rybniku (53,2%).

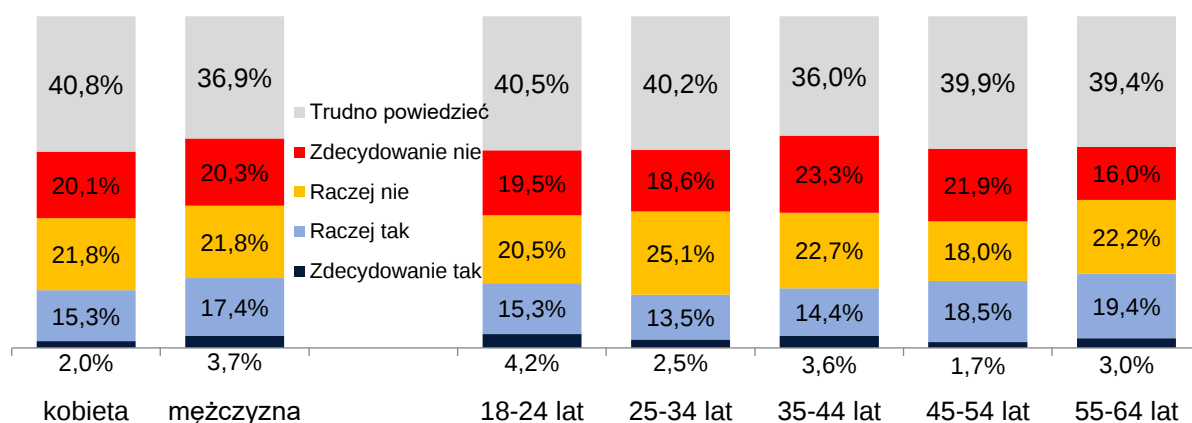
Wykres 62. Proszę powiedzieć, czy Pan/i wierzy, że sprawiedliwa transformacja w Pana/i mieście może się udać?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Różnice istotne statystycznie (istotność dla testu χ^2 : $p < 0,001$)

Pogląd na to, czy transformacja w mieście zamieszkania może się udać nie zależy od płci ani wieku uczestnika badania.

Wykres 63. Wiara, że sprawiedliwa transformacja w mieście zamieszkania może się udać a płeć i wiek uczestników badania

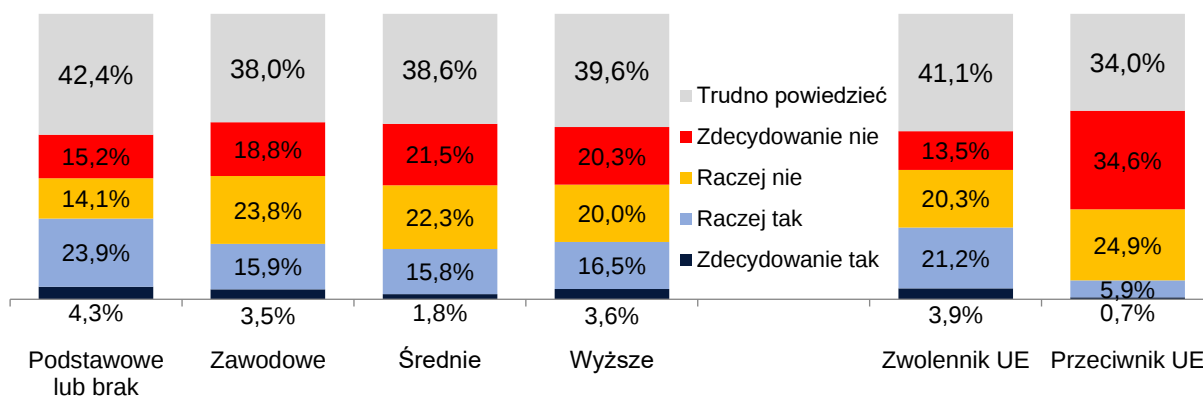


Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Brak różnic istotnych statystycznie

Podobnie jak płeć i wiek, również poziom wykształcenia nie różnicuje wiary w sukces transformacji. Istotne różnice w tym zakresie odnotowano natomiast wśród zwolenników i przeciwników Unii Europejskiej. Euroentuzjaści istotnie częściej niż

eurosceptycy wyrażają wiarę w to, że transformacja w ich miejscu zamieszkania może się udać (25,1% vs 6,6%).

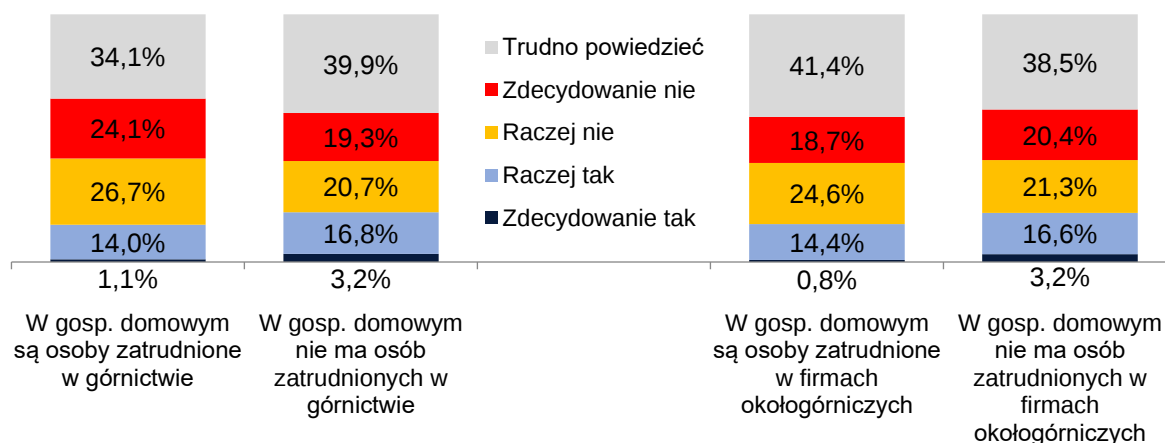
Wykres 64. Wiara, że sprawiedliwa transformacja w mieście zamieszkania może się udać a poziom wykształcenia uczestników badania i ich stosunek do Unii Europejskiej



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Różnice dla stosunku do UE istotne statystycznie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

Osoby, w których gospodarstwie domowym są osoby zatrudnione w górnictwie, częściej wyrażają sceptycyzm wobec sukcesu transformacji w ich mieście (50,9%) niż pozostali uczestnicy badania (40,1%).

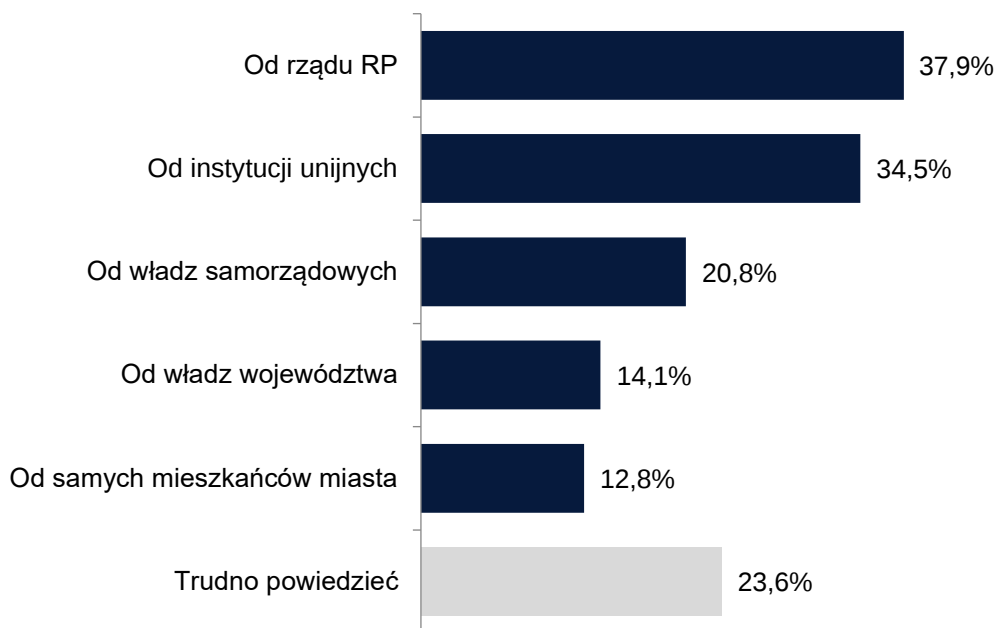
Wykres 65. Wiara, że sprawiedliwa transformacja w mieście zamieszkania może się udać a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołogórnicznej



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663)
Różnice istotne statystycznie ze względu na obecność w gospodarstwie domowym osób zatrudnionych w górnictwie (istotność dla testu chi2: $p < 0,001$)

Źródło ewentualnego sukcesu transformacji mieszkańcy nie upatrują na poziomie lokalnym, lecz przede wszystkim w działaniach polskiego rządu (37,9%) oraz instytucji unijnych (34,5%). Tylko 12,8% respondentów uważa, że sukces transformacji zależy również od nich jako członków lokalnej społeczności.

Wykres 66. Od kogo, od czego zależy powodzenie sprawiedliwej transformacji?



Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663, wielokrotny wybór)

Mieszkańcy Rudy Śląskiej istotnie rzadziej niż inni respondenci przypisują wpływ na powodzenie transformacji czynnikom lokalnym, tj. mieszkańcom oraz władzom samorządowym. Z kolei przekonanie o mocy sprawczej władz państwowych (rządu) wyrażają częściej mieszkańcy Mysłowic, Bierunia i Bytomia niż pozostałych czterech gmin.

Tabela 13. Od kogo, od czego zależy powodzenie sprawiedliwej transformacji?

	Bieruń	Bytom	Jastrzębie - Zdrój	Mysłowice	Ruda Śląska	Rybnik	Zabrze
Od samych mieszkańców miasta	15,9%	17,0%	20,2%	17,8%	6,5%	8,9%	10,4%
Od władz samorządowych	33,3%	31,2%	30,2%	26,2%	11,0%	17,8%	12,8%

	Bieruń	Bytom	Jastrzębie - Zdrój	Mysłowice	Ruda Śląska	Rybnik	Zabrze
Od władz województwa	19,9%	16,5%	18,6%	21,5%	12,8%	9,7%	10,2%
Od rządu RP	52,7%	41,4%	51,2%	59,3%	34,6%	28,8%	26,4%
Od instytucji unijnych	37,1%	37,2%	42,3%	40,9%	28,5%	27,7%	35,2%
Trudno powiedzieć	16,7%	28,5%	20,5%	16,3%	23,6%	28,3%	20,9%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663, wielokrotny wybór). Pogrubieniem oznaczono wartości istotnie wyższe od pozostałych, a kolorem czerwonym – istotnie niższe od pozostałych, istotność dla testu χ^2 : $p < 0,001$

Analiza uwzględniająca poziom wykształcenia mieszkańców pozwala stwierdzić, że osoby z wykształceniem wyższym istotnie częściej wskazują na rolę działań samych mieszkańców, a także władz wojewódzkich i strony rządowej. Z kolei osoby z wykształceniem podstawowym istotnie rzadziej niż pozostali badani wyrażają przekonanie o możliwości wpływu mieszkańców miasta na powodzenie transformacji. Rzadko przypisują też taką rolę rządowi RP (17,4% vs 32,6-45,8%).

Tabela 14. Opinia o tym, od kogo/od czego zależy powodzenie sprawiedliwej transformacji a wykształcenie respondentów

	Wykształcenie			
	Podstawowe lub brak	Zawodowe	Średnie	Wyższe
Od samych mieszkańców miasta	5,4%	10,4%	12,2%	16,5%
Od władz samorządowych	16,3%	17,7%	22,1%	22,5%
Od władz województwa	8,7%	11,3%	13,6%	18,1%
Od rządu RP	17,4%	32,6%	37,3%	45,8%
Od instytucji unijnych	22,8%	33,7%	33,9%	37,5%
Trudno powiedzieć	21,7%	25,2%	22,8%	23,6%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania (N=2663, wielokrotny wybór). Pogrubieniem oznaczono wartości istotnie wyższe od pozostałych, a kolorem czerwonym – istotnie niższe od pozostałych, istotność dla testu χ^2 : $p < 0,001$

Respondenci uczestniczący w wywiadach przedstawiają zróżnicowane, ale generalnie ostrożne opinie na temat przyszłości własnej gminy po wygaszeniu działalności górniczej. Z dyskusji wyłania się obraz przyszłości, który jest równie często zbiorem obaw i wyzwań, co wizją rozwoju. Towarzyszy temu trudność w określeniu konkretnych kierunków zmian i działań, które należałoby podjąć już teraz. Uczestnicy wywiadów podkreślają, że gmina musi zaoferować mieszkańcom alternatywę dla górnictwa, nie tylko utrzymując, ale podnosząc dotychczasowy standard życia. Oznacza to potrzebę zagospodarowania terenów pogórnich w sposób innowacyjny, tworząc z jednej strony przestrzenie rekreacyjne, a z drugiej strony – atrakcyjne miejsca pracy. Optymistyczna wizja przyszłości gmin zakłada, że młode pokolenie nie będzie odczuwało potrzeby ucieczki do innych ośrodków miejskich, że osiągnięta zostanie przynajmniej częściowa samowystarczalność gmin w zakresie dostaw energii, a pochodzić będzie ona z lokalnych odnawialnych źródeł, że miasta będą bardziej zielone, czyste i zrewitalizowane, a nowo powstające przedsiębiorstwa zapewnią korzystne miejsca pracy dla osób, które odejdą z górnictwa oraz dla pokolenia wkraczającego po raz pierwszy na rynek pracy. Dostępna będzie dobrej jakości infrastruktura społeczna: szkoły, przedszkola, żłobki, opieka zdrowotna, miejsca wypoczynku, rekreacji i kontaktu z kulturą.

To, jaka będzie przyszłość gmin, rozmówcy uzależniają od tego, czy działania zostaną podjęte wystarczająco szybko, czy będą odpowiednio zaplanowane i skoordynowane oraz czy uda się pozyskać wystarczające wsparcie, szczególnie w zakresie finansowania tych działań. Tak więc osiągnięcie pozytywnego scenariusza, czyli rozwoju gminy w wymiarze społecznym i gospodarczym, zależy od podjęcia omówionych już działań – eliminacji zagrożeń i wykorzystania szans.

Rozmówcy w większości wyrażają przekonanie, że społeczność lokalna i lokalny biznes poradzi sobie z wyzwaniami i gminy będą się rozwijać, jednak wymaga to na starcie spełnienia dwóch kluczowych warunków na poziomie krajowym: stworzenia jasnej i spójnej strategii energetycznej (planu realizacji transformacji energetycznej), powiązanej z odpowiednimi przepisami prawnymi oraz zapewnienia środków finansowych na realizację tych działań. *„Wydaje mi się, że są pewne zapisy w tych programach, powiedzmy wojewódzkich, i tak dalej, ale to wszystko nie jest skonkretyzowane. To tak jak nasze Ministerstwo Przemysłu, które jest w Katowicach,*

które też, że tak powiem, nie ma jakby pomysłu na specjalizację tego regionu.” (IDI_3_Zb). Jak zauważają respondenci brakuje „*polityki informacyjnej, komunikowania, jakie to mają być zmiany i stabilności – stabilności przepisów.*” (FGI_2_Ryb). Wiąże się to również z koniecznością odpolitycznienia tych kwestii, by wizja zmian i program działań nie zmieniały się każdorazowo wraz z końcem kadencji danej władzy: „*Od tego są politycy, posłowie, senatorowie, ministrowie, na których głosujemy cyklicznie w wyborach, że powinni znaleźć rozwiązanie. A jaki jest problem dzisiaj? Brak ciągłości władzy. Bo jeżeli się coś zmieni, to wiadomo, że później każdy próbuje wprowadzić swoje innowacje, propozycje, trendy. I problem jest tego typu, że mimo wszystko nie potrafimy zbudować takiej narracji i takiej polityki energetycznej kraju, która pozwoli jasno w przyszłość popatrzeć, że musimy się zmierzyć z tym czy innym problemem, ale zastępcze programy, sposoby będą prowadzone przez jedną, drugą czy trzecią władzę po wyborach.*” (IDI_4_Mys); „*W naszym kraju nie ma ciągłości podejmowania decyzji, co rząd, co premier, co minister, co urzędnik, to jest nowa koncepcja i wymyślenie wszystkiego od nowa.*” (IDI_10_Bie); „*Bez dofinansowań i bez wsparcia dodatkowego, mając pod uwagę taki budżet, jaki aktualnie mamy, to będzie ciężko, tak nam się wydaje. [...] Musi być wsparcie.*” (FGI_2_JZ).

Dopiero po spełnieniu tych wymogów możliwe jest na poziomie lokalnym określenie szczegółowych planów działania, które uwzględniać muszą politykę państwa i odbywać się w ramach wyznaczonych przez obowiązujące prawo. Gminy powinny dysponować precyzyjnymi planami dotyczącymi kierunku, w jakim chcą się rozwijać i plany te przekładać na bardzo konkretne działania. Z rozmów wynika, że w wielu gminach obowiązują raczej ogólnikowe strategie rozwoju, niemające przełożenia na konkretne inicjatywy. „*Na pewno miasto musi wypracować sobie jakiś pomysł. Jakiś jeden, dwa cele, do którego dążyć. No bo ja się zawsze ten potykałem o strategię miasta – „miasto wszystkomające” to jest miasto bez pomysłu. My powinniśmy iść w jakimś jednym kierunku, albo chcemy być usługowi, albo my chcemy być sypialnią, albo chcemy być miastem przemysłowym, ale to idzie na całość. (...) Bo ja nie wiem, jakim my jesteśmy miastem, czy mieszkalnym, czy przemysłowym. No jasne, poprzemysłowe jesteśmy na pewno, ale dokąd my zmierzamy?*” (FGI_2_RŚI); „*Plany to mają charakter dokumentu, natomiast nie są to plany, które są wdrażane, realizowane, nie widać, żeby coś się działo (...) Czemu nie ruszyło dotychczas? No*

właśnie dlatego, że do tej pory nie ma na to pomysłu. Przynajmniej ja takiego pomysłu nie znam i nie znam takiej osoby, która mogą być za to odpowiedzialna wskazana przez osoby władne. I tu jest problem. Brak stanowczych, cyklicznych, realnych działań w sprawie.” (IDI_4_Mys)

Jedną z opcji, która wcale nie wydaje się rozmówcom najgorsza jest tworzenie warunków do rozwoju miasta – sypialni, bazującego głównie na wysokim poziomie rozwoju budownictwa mieszkaniowego, usług i infrastruktury społecznej oraz usług komercyjnych. Zdaniem uczestników nie każde miasto musi mieć rozwinięty przemysł, a przy bliskości innych ośrodków i bardzo dobrym skomunikowaniu szansą dla miasta może być przyciąganie nowych mieszkańców i zatrzymywanie dotychczasowych właśnie dobrymi warunkami życia. *„Są takie tendencje też rozważane bardzo poważnie, żeby uatrakcyjnić gminę jakąś ofertą taką mieszkaniową. (...) można zawsze zapewnić takie dobre, spokojne warunki do mieszkania. Komunikacja ma się poprawić i to radykalnie (...) ma być połączenie kolejowe, które też być może spowoduje, (...) że tu będzie się dobrze mieszkało, że może ktoś będzie tutaj dojeżdżał do mieszkania, które nie będzie stosunkowo drogie, a pracował w zasięgu ręki.” (FGI_2_JZ); „Widzę, że się rozwijają Mysłowice w kierunku tak zwanej sypialni (...). Nie ma łąk, pól, tylko są, że tak powiem, podzielone działki i pobudowane domy. To jest dobre. Drogi przez miasto zrobione i tak dalej, jest jakaś komunikacja. Ale my jesteśmy, w moim odczuciu, sypialnią dla Katowic.” (IDI_5_Mys)*

Bardzo konkretną wizję rozwoju miasta opisano w przypadku Rybnika, który poprzez swoje działania w obszarze wykorzystania wodoru i wymiany źródeł ciepła rozwija innowacyjne technologie, a to może przyciągnąć firmy z sektora nowoczesnych technologii i stworzyć nowe miejsca pracy. Jastrzębie-Zdrój z kolei próbuje wracać do swoich tradycji uzdrowiskowych, zwracając się w stronę usług turystycznych, medycznych i rekreacyjnych: *„Zanim przyszło górnictwo, przez wiek cały byliśmy uzdrowiskiem, to jest taki kapitał (...) i myślę, że to w takim kierunku powinno się miasto rozwijać w jakieś usługi medyczne, rehabilitacyjne, tego rodzaju.” (FGI_2_JZ)*

Na uwagę zasługuje wypowiedź przedstawiciela Zabrze, w której podkreślono znaczenie oddolnej aktywności społecznej jako czynnika niezbędnego dla przeprowadzenia transformacji w sposób skuteczny i zapewniający warunki do

rozwoju miasta. *„Świetność miasta Zabrze minęła. Będzie teraz tylko trudniej. Nie wystarczy mieć pomysły i rację, nawet jeżeli będą pieniądze. Proszę mi wierzyć, jeżeli nie zaangażuje się społeczeństwo, (...) jeżeli nie będzie społecznej jakiegś aktywności, to proszę mi wierzyć, naprawdę nie widzę dla tego miasta w najbliższych latach jakiegoś takiego rozwoju.”* (FGI_1_Zb)

Dużej szansy na realizację pozytywnej wizji rozwoju gmin górniczych województwa śląskiego niektórzy rozmówcy dopatrują się w mentalności młodego pokolenia, które nie jest „ograniczone” przywiązaniem do tradycji górniczej, za naturalne zjawisko uznaje mobilność przestrzenną i częste zmiany miejsca, a nawet branży zatrudnienia. *„Najprawdopodobniej to młode pokolenie to wszystko pociągnie za sobą tą sprawiedliwą transformację pod tym kątem, że oni nie będą się oglądać na to, co było. Oni patrzą teraz w przyszłość. (...) Nawet pracujący w branży górniczej mówią, no cóż, no zamkną to zamkną, to nie ma żadnego problemu - później będziemy myśleć. Oni są bardziej elastyczni. Inaczej myślą po prostu pod tym kątem.”* (IDI_19_Bie)

6.11. Skala i rodzaje potrzeb samorządów gmin górniczych i pozostałych interesariuszy związanych z procesem transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej

Na podstawie analizy wypowiedzi uczestników wywiadów można wyodrębnić kilka kluczowych potrzeb samorządów w kontekście przeprowadzenia skutecznej transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej.

Przede wszystkim, respondenci wskazują na **fundamentalne znaczenie wsparcia finansowego**. Jak podkreślił jeden z uczestników: *„My musimy mieć dużo pieniędzy, żeby zaoferować mieszkańcom, nie mówię, że takie utrzymanie tak jak było na dzień dzisiejszy, bo każdy patrzy jak jest na Zachodzie, jak jest gdzieś indziej. My musimy już w tym momencie zagospodarować teren na wyższym poziomie.”* (FGI_1_Ryb)

Aspekt ten szczególnie mocno wybrzmiewał wśród rozmówców z Zabrze, którzy wyrażali przekonanie, że miasto ma pomysły, ma fachowców do realizacji tych pomysłów, ale przy bardzo znaczącym spadku dochodów podatkowych na skutek zamknięcia wszystkich kopalń w mieście, miasto nie jest w stanie sfinansować tych działań, gdyż brakuje ich nawet na realizację podstawowych zadań gminy. *„W Zabrzu zostały zlikwidowane zakłady pracy, kopalnie, koksownie i wiele innych*

zakładów przemysłowych związanych z tym przemysłem. Nastąpił ubytek liczby pracujących. (...) Dodatkowo są to pracujący o niższych zarobkach. Liczba mieszkańców zmniejszała się o 24%, o jedną czwartą. Jak to wpływa na budżet, to chyba wszyscy wiemy doskonale.” (FGI_1_Zb)

W kontekście terenów poprzemysłowych, respondenci podkreślają potrzebę **systemowego wsparcia w procesie rekultywacji**: *„Więc tu wydaje mi się, powinno być jakieś zapewnienie Skarbu Państwa co do zaangażowania finansowego i naukowego do rozwiązania jakiegoś problemu, który może wystąpić.”* Jest to szczególnie istotne w przypadku nieoczekiwanych problemów technicznych czy środowiskowych, które mogą przekraczać możliwości finansowe i techniczne samorządu.

Kolejnym ważnym aspektem jest wspomniana już potrzeba **usprawnienia współpracy z dużymi spółkami infrastrukturalnymi**. Problem ten ilustruje wypowiedź dotycząca współpracy z dostawcami energii: *„Najważniejsze to są zezwolenia na przyłączenia do sieci, które w tej chwili są bardzo trudne do uzyskania.” (IDI_1_Zb); „Standardowy czas oczekiwania to jest dwa lata.” (FGI_1_Ryb)* Takie opóźnienia mogą znacząco utrudniać realizację projektów transformacyjnych i zniechęcać potencjalnych inwestorów.

Z wypowiedzi respondentów wynika także potrzeba **lepszego zaplanowania i większej przewidywalności procesu transformacji**. Zmiany w harmonogramach i przyspieszanie pewnych procesów utrudniają samorządom odpowiednie przygotowanie się do zmian: *„To znaczy, że my mamy mniej czasu na przygotowanie pewnych zmian, jeżeli chodzi o wejście na rynek pracy, edukację zawodową, o dostosowanie się.” (FGI_1_Ryb)* Co więcej zmieniają się często fundamentalne założenia procesu i główne kierunki przeobrażeń, czego przykładem jest rozwój w ostatnich latach systemów ogrzewania opartych na gazie, by obecnie uznać, że od gazu należy odchodzić. Jak ujmuje to jeden z rozmówców: *„To jest chyba problem tej długiej perspektywy, że te wszystkie zmiany, które mają się zadziać, to padają takie daty 2030 rok, 2040 rok. Mając świadomość tego, jak w Polsce zmienia się władza (...) to mamy odcinek pięcioletni, gdzie rząd będzie bardzo kierował się w jedną stronę, kolejny w drugą i tak naprawdę nigdy nie wiadomo, czy te wszystkie zapowiedziane rzeczy dojdą do skutku. I to jest chyba też takim dużym problemem.”*

(FGI_2_RŚI); „Ja myślę, że oni [władze gmin] potrzebują realnych, wyraźnych, wytycznych po prostu z góry. No bo oni działają na podstawie uchwał, ustaw i tak dalej i tak dalej, prawda? No jeżeli mocodawca realnie, wyraźnie i z całą mocą nie przekaze tej wiedzy i nie wskaże drogowskazu, tak mamy robić, w tym kierunku musimy iść, także wskaże jakiś konkretny harmonogram, konkretne ramy czasowe, no to się będzie działało po prostu niestety tak, jak dotychczas.” (IDI_19_Bie).

Stabilne strategie na poziomie centralnym są podstawą do tworzenia strategii lokalnych: „Gmina jest przedmiotem, a nie podmiotem działań. Żeby podejmować proces komunikacji, to musieliby mieć pewność, że te decyzje są stabilne, a one są niestabilne. Przecież wystarczy popatrzeć w telewizję. Raz się słyszy to, raz tamto, (...) To jest przecież chore. Jak gminy mają coś długofalowo planować, kiedy one nic nie wiedzą?” (IDI_20_RŚI). Transformacja może być szansą na rozwój gminy, ale gmina musi mieć przemyślany kierunek, przygotowane wewnętrzne dokumenty, strategie, uchwały oraz stabilny zespół, który się tym zajmuje długofalowo. „Dobrze przygotowany zespół, który będzie nad tą transformacją czuwał, jednolity głos ze strony władz miasta, w jakim kierunku idziemy, plus zaangażowanie mieszkańców. [...] Tych czynników jest dużo, ale w mojej ocenie nie uda się, kiedy chociaż jeden z tych czynników odpadnie” (FGI_2_JZ); „Ja myślę [że brakuje] takiego planu już określonego od A do Z i konsekwencji w jego realizacji. To jest, myślę, taka rzecz oczekiwana, że wiemy, co chcemy osiągnąć, w jakim czasie, z kim konkretnie i na jakich zasadach.” (IDI_Byt)

Istotną kwestią, której gminy potrzebują jest respektowanie ich stanowiska na poziomie centralnym w myśl zasady „nic o nas bez nas”. Przedstawiciele władz, urzędów, związków zawodowych regularnie proszeni są o konsultowanie dokumentów, zgłaszanie uwag, postulatów itp., jednak rzadko się zdarza, by w ostatecznych dokumentach cokolwiek z tych uwag zostawało uwzględnione. Również postanowienia zawartej Umowy Społecznej nie są w opinii rozmówców respektowane: „Do Umowy Społecznej również wpisaliśmy, co trzeba zrobić, żeby kształtować te skutki gospodarcze tak, żeby nie było jak gdzie indziej. Są zawarte tam inwestycje, które powinny być wykonane, które już powinny od 2023 roku funkcjonować na skalę przemysłową. Ani jedna z siedmiu inwestycji nie została wykonana. Ani jedna!” (FGI_2_RŚI)

Ostatnią z kluczowych kwestii, od której tak faktycznie należałoby rozpocząć jest kwestia ram prawnych dla procesu transformacji. Rozmówcy zwracają uwagę na obowiązywanie przepisów, które są niekorzystne dla gmin, na występowanie luk w przepisach oraz przede wszystkim na niestabilność przepisów i brak jednolitego sposobu ich interpretacji. Jeśli przepisy zmieniają się regularnie, a do tego mają wiele luk lub są niespójne, to nie ma szans na odniesienie sukcesu. Warto podkreślić, że niektóre problemy prawne nie dotyczą jedynie władzy krajowej, ale sięgają też Unii Europejskiej.

W zakresie potrzeb gmin związanych z systemem prawnym najczęściej odwoływano się do następujących zagadnień:

- a) Kwestia usprawnienia procesu przejmowania gruntów pokopalnianych przez samorządy lokalne tak, by procesy te trwały krócej i nie rodziły zobowiązań finansowych po stronie samorządu lokalnego. *„Bez wsparcia takiego rządowego, gdzie będą naprawdę ustawy, przewidziane jakieś rozwiązania, gdzie będzie łatwiej i nie tylko pod kątem przejęć, ale też nie nakładania nowych obowiązków na gminy i miasta, chociażby w zakresie użytkowania wieczystego, żeby nie ponosić kolejnych opłat.” (FGI_1_RŚI)* Obejmuje to również kwestię stworzenia ułatwień w regulowaniu sytuacji prawnej nieruchomości pogórnich: *„Jeżeli wejdzie ustawa ta o górnictwie nowa, gdzie zagospodarowanie pokopalnianych terenów pozostanie w gestii spółek węglowych, to to będzie w ogóle już tragedia dlatego, że to wymaga uregulowania różnych spraw jak np. spraw terenowych, własności, co jest piętą achillesową, bo tutaj nigdy nie wiadomo, co jest czyje. Bo powiedzmy to było 150 lat temu i nie wiadomo, czy pod ziemią jest to, czy tamto. SRK, które ma już swoje lata, jeszcze jakoś tam z bidą to potrafiło zrobić, chociaż bardzo źle, ale robiło. Jeżeli to pozostanie w gestii kopalń, to będzie tragedia.” (IDI_3_Zb)*
- b) Kwestia lepszego uregulowania odpowiedzialności za szkody górnicze i zasad ponoszenia kosztów związanych np. z koniecznością utrzymania infrastruktury funkcjonującej nawet po zamknięciu kopalń (np. przepompowni). Jak zauważa rozmówca: *„Podstawowym problemem jest to, że nie będzie spadkobiercy odpowiedzialnego za szkody górnicze, które będą powstawały jeszcze przez*

wiele lat, bo tak się dzieje w innych ościennych miastach. (...) Szkody górnicze ujawniają się zależnie od geologii po kilkanaście lat.” (FGI_1_Bie); „Żeby nie skłamać, mamy na terenie miasta, ponad 100 szybów i szybków, które były likwidowane 100 lat temu, 50 lat temu i to są działki z wadą. (...) Ostatnio właśnie orzeczenie sądu, które nas zdziwiło jest takie, że miasto jest odpowiedzialne za to jak jest zabezpieczony szyb, czy jest zlikwidowany, czy niezlikwidowany. (...) Papiery o likwidacji miała tylko kopalnia, która już nie istnieje. Miasto nigdy nie likwidowało szybów, nie zajmowało się tą infrastrukturą i teraz my dostaliśmy wyrok.” (FGI_1_RŚI)

- c) Kwestia możliwości decydowania przez samorząd o sposobie zagospodarowania terenów i uwolnienia możliwości przeznaczenia nieruchomości na cele komercyjne. Obecne przepisy zniechęcają do rekultywacji terenów i adaptacji budynków lub też powodują, że wiele podejmowanych działań nie cechuje się racjonalnością ekonomiczną. *„Dzisiaj potrzeba zmian prawnych do tego, by w pewnym momencie ta pomoc publiczna się kończyła dla takiego terenu i ten teren mógł posłużyć również do obrotu czy do działania komercyjnego, a nie tylko społecznego, bo on ma tylko funkcję społeczną przy takiej pomocy publicznej, nie ma funkcji komercyjnej.”* (IDI_2_Byt)
- d) Kwestia uelastycznienia zasad przyznawania i rozliczania środków unijnych na transformację, gdyż obecnie są one odstraszające dla wielu samorządów. W efekcie często rezygnuje się z sięgania po dostępne środki w obawie o ryzyko ich utraty w toku realizacji projektu. Rozmówcy podkreślają, że proces transformacji to zwykle działania bardzo złożone i wymagające zaangażowania wielu podmiotów, na które samorząd nie ma wpływu (np. spółki infrastrukturalne). Od działań tych podmiotów zależy możliwość terminowej realizacji zadań projektowych, a w sytuacji niewywiązania się przez nie z uzgodnionych zadań konsekwencje finansowe ponosi wyłącznie gmina. Konieczne jest więc uelastycznienie harmonogramów realizacji projektów, a także dopuszczenie pewnego poziomu odstępstw od przyjętych założeń projektowych (racjonalnego marginesu tolerancji). Jak zauważa jeden z rozmówców: *zachęca się gminę „do konkretnych projektów, do tego by miała miejsce bardziej odważne decyzje odnośnie inwestowania biznesowego, ale*

dzisiaj wszystkie projekty unijne czy inne są obarczone takim czymś, że wszystko musi się udać, musi być 100%, bo jak się nie uda, to pozamykamy ludzi za to, że wzięli pieniądze unijne i coś nie wyszło.” (IDI_2_Byt) Jak podkreślali uczestnicy wywiadu grupowego z Bytoma czy Zabrze, ramy programów pomocowych są często zbyt sztywne i pomysły transformacyjne tworzone na poziomie lokalnym nie zawsze się w nich mieszczą, co uniemożliwia finansowanie. Jest to przyczyną bardzo niekorzystnego zjawiska, polegającego na tym, że władze zamiast realizować działania najkorzystniejsze dla społeczności lokalnej, realizują te działania, na które możliwe było pozyskanie środków, choć często w niewielkim stopniu odpowiadają one na lokalne potrzeby. *„My korzystamy z okazji, bo jakaś [szansa finansowania] jest [...]. To jest dopasowanie się do programu, a nie rozwiązywanie potrzeb.” (FGI_1_Byt)*

Omówione zagadnienia pokazują, że skuteczna transformacja wymaga nie tylko środków finansowych, ale także spójnego systemu wsparcia obejmującego aspekty planistyczne, techniczne, prawne i organizacyjne. Jak zauważa jeden z rozmówców warto byłoby wprowadzić narzędzia monitorowania z poziomu regionalnego aktywności władz lokalnych i w razie braku takiej aktywności – stymulowania jej np. poprzez organizację wizyt studyjnych, upowszechnianie dobrych praktyk, tak by żadne samorządy nie pozostawały w tyle w procesie transformacji energetycznej.

6.12. Przykłady dobrych praktyk do wdrożenia przez gminy i Samorząd Województwa Śląskiego oraz rekomendacje w zakresie transformacji, służących skutecznej realizacji celów TPST

Uczestnicy wywiadów w bardzo różny sposób odnieśli się do pytania o dobre praktyki w procesie transformacji. Niektórzy wskazywali na przykłady zagraniczne, inni podawali przykłady sąsiednich gmin czy własne osiągnięcia. Niektórzy wskazywali na konkretne miasta, regiony czy kraje, a inni na rozwiązania techniczne. Zwraca uwagę fakt, że niejednokrotnie sięgano po „antyprzykłady”, historie porażek jako swoiste przestrogi, pokazujące, jak transformacja nie powinna być prowadzona. W różnych rozmowach wybrzmiały następujące przykłady dobrych praktyk:

- **Rybnik** – rozwój ekosystemu wodorowego, który jest opisywany jako przykład całościowego podejścia do transformacji, pokazujący, jak można połączyć

transformację energetyczną z gospodarką odpadami i transportem publicznym. Sukces Rybnika w rozwoju technologii wodorowych sprawił, że miasto stało się wzorem dla innych ośrodków, także międzynarodowych.

„Widziałam w Polsce osiedle mieszkaniowe ogrzewane wodorem. [...] to chyba Rybnik się chwali, nowoczesny transport publiczny ekologiczny, [...] inteligentne oświetlenie, wykorzystanie zielonej energii w gospodarce komunalnej.” (FGI_2_JZ)

- **Kraje azjatyckie**, takie jak Japonia czy Korea Południowa – jako przykłady rozwoju w oparciu o nowoczesne technologie.
- **Żory** – jako przykład bardzo intensywnych i efektywnych działań skierowanych na pozyskiwanie inwestorów i tworzenie stref ekonomicznych, skutkujących szybkim rozwojem miasta. *„W Żorach jest tak dynamiczny rozwój gospodarczy, tych miejsc pracy tysiące, (...) więc ta młodzież nie jest skazana na bezrobocie, bo te oferty pracy jak najbardziej są” (FGI_1_JZ)* Podkreślano jednak kluczową różnicę, że Żory nie muszą się borykać z problemem terenów pogórnicznych i szkodami górniczymi.
- **Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna** i jej gliwicka podstrefa – jako przykład stworzenia przyjaznej infrastruktury przyciągającej nowych inwestorów.
- **Klastry** – jako sposób na tworzenie obszarów o konkretnej specjalizacji przemysłowej, co przekłada się na większą konkurencyjność, innowacyjność i obniżanie cen. *„Może to nie dotyczy transformacji energetycznej, ale pewnej polityki przemysłowej, że tak w Chinach jest, ale też w innych rejonach świata, że na przykład dane miasto, jest planowane jako miasto, w którym będzie się produkowało na przykład pneumatykę. (...) I to jest bardzo dobre, dlatego że przychodzą tam różne firmy, nie groch z kapustą jak tutaj. (...) To powoduje po prostu tworzenie innowacji, ta konkurencja tworzy innowacje.” (IDI_3_Zb)*
- **Utworzenie państwowej spółki RAG w Niemczech** – spółka została powołana do zarządzania całym majątkiem górniczym (kopalnie jeszcze działające, w trakcie zamykania i już zamknięte) i była dokapitalizowana akcjami największych państwowych spółek i mogła się w dużym stopniu finansować z uzyskiwanych tym sposobem dywidend. Zadaniem spółki była likwidacja części infrastruktury pokopalnianej, wykorzystanie części

infrastruktury do nowych, dochodowych działań (odzysk ciepła z wód kopalnianych) oraz „hibernacja” pozostałej części, tak by możliwe było jej ponowne wykorzystanie w razie potrzeby.

- **Spółka HUNOSA w Hiszpanii**, będąca przykładem przeobrażenia tradycyjnej spółki węglowej w nowoczesną i dochodową firmę zajmującą się zieloną energią, w oparciu o infrastrukturę i potencjał terenów górniczych. Spółka wykorzystuje ciepło wód podziemnych, projektuje i instaluje systemy energii odnawialnej, zarządza terenami pogórnymi, prowadzi ich rewitalizację, a także świadczy usługi inżynierskie i konsultingowe.
- **Rozwijanie „małej energetyki” w Austrii i Szwajcarii** – polegającej na rozproszonym systemie produkowania i magazynowania energii, wykorzystywanej na potrzeby lokalne, bez włączania jej w „duży obieg” scentralizowanych podmiotów energetycznych.
- **Wykorzystywanie w różnych kopalniach rozwiązań polegających na produkcji energii lub odzyskiwaniu ciepła** poprzez wykorzystywanie energii zrzutu wody, silników metanowych, odzysku ciepła z wód kopalnianych oraz magazynów ciepła i energii w szybach pokopalnianych.

Jako złą praktykę najczęściej przywoływano historię Wałbrzycha, który po szybkim zamknięciu kopalń doświadczył bardzo dużych problemów społecznych i gospodarczych, których przezwyciężenie zajęło 30 lat. *„Wałbrzych to takie znaczące sytuacje, bardzo negatywne, nieprzygotowania tego procesu, nie wdrożenia żadnych programów wsparcia dla osób, które zostały postawione w pewnej sytuacji.”*

(FGI_2_JZ); *„Tam można powiedzieć, że dopiero po 30 latach coś dopiero zaczęło funkcjonować, czyli ta strefa wałbrzyska ekonomiczna dopiero zaczęła funkcjonować, ale te 30 lat to tam kompletnie nic (...) 60% górników nie znalazło stałego zajęcia, a tylko 9% zwolnionych pracowników kopalni Nowa Ruda znalazło pracę w nowo tworzonych firmach.”* (FGI_2_RŚI). Zdaniem wielu rozmówców przykład Wałbrzycha, czy niektórych państw europejskich (Niemcy, Wielka Brytania) są dobrą lekcją, materiałem do wyciągania wniosków na przyszłość: *„Popelnili różnego rodzaju błędy, ale myśmy powinni popatrzeć, jak to oni robili, co zrobili źle, co zrobili dobrze, więc my mamy bardzo dużo możliwości wzorowania się.”* (IDI_1_Zb) Kilko rozmówców odwołało się również **do negatywnego przykładu, jakim jest Detroit** – największe niegdyś miasto przemysłowe w Stanach Zjednoczonych, w przypadku którego nie

dostrzeżono na czas nadchodzących zmian i nie podjęto działań zaradczych. Miasto upadło, wyludniło się i stało siedliskiem patologii oraz przestępczości.

7. Wnioski i podsumowanie wyników badania

Szeroki zakres tematyczny badania, a także zróżnicowane kategorie uczestników, powodują, że zebrany materiał jest bardzo bogaty i tworzy wielopłaszczyznowy obraz stopnia przygotowania wybranych gmin województwa śląskiego do procesu transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej. Pokazuje szanse i oczekiwania oraz wyzwania i obawy, które zgłaszane są właśnie na lokalnym poziomie. Informacje zaprezentowane poniżej to najważniejsze i skrótowo zaprezentowane wnioski z zebranego materiału badawczego.

1. Pojęcie „sprawiedliwa transformacja” jest rozumiane przede wszystkim jako zmiana, która uwzględnia interesy wielu grup społecznych i zawodowych oraz równomiernie rozkłada koszty na całe społeczeństwo i różne branże gospodarki. Realizowana jest przy współdziale osób, których dotyczy i szacując aktualne koszty uwzględnia korzyści, które w efekcie odczują przyszłe pokolenia.
2. Poziom wiedzy mieszkańców na temat procesu sprawiedliwej transformacji, w tym zrozumienie przyczyn tego procesu i znajomość działań, które na ten proces się składają, jest nadal dość niski, co przekłada się na ograniczone poparcie mieszkańców badanych gmin dla działań transformacyjnych, a szczególnie dla zamykania kopalń (procesu dekarbonizacji).
3. Transformacja energetyczna kojarzona jest przede wszystkim z zamykaniem kopalń i zastępowaniem energii produkowanej na bazie węgla – zielonymi źródłami energii. Definiowanie tego procesu budzi bardzo powszechne wątpliwości dotyczące tego, że rezygnuje się z wydobywania węgla bez uprzedniego zapewnienia stabilnych, alternatywnych i „własnych” źródeł energii (niepowodujących uzależnienia gospodarczego kraju od innych państw). Powiązane jest to z brakiem jasnej i stabilnej polityki energetycznej na poziomie państwa, co utrudnia konsekwentne i efektywne działania na szczeblu lokalnym, ale też na poziomie indywidualnych gospodarstw domowych (wybór odpowiedniego źródła ogrzewania domów).

4. Doświadczenia związane z gwałtownymi przeobrażeniami transformacyjnymi, przeprowadzonymi w województwie śląskim w latach 90. są przyczyną obaw o przebieg transformacji obecnie – znaczna grupa mieszkańców definiuje transformację przez pryzmat jej negatywnych skutków takich jak bezrobocie, bieda i pozostawienie zdegradowanych terenów. Jednocześnie często podkreślano, że obecne warunki mocno różnią się od tych z lat 90., dlatego nie należy porównywać tych dwóch sytuacji.
5. Przedstawiciele urzędów pracy oraz ośrodków pomocy społecznej raczej pozytywnie oceniają przygotowanie tych instytucji do zmian transformacyjnych i wsparcia osób tracących miejsce pracy w wyniku zamykania zakładów górniczych. Wyrażają przekonanie, że sytuacja nie będzie przypominać tej z lat 90., gdy do urzędu trafiały w tym samym czasie tysiące bezrobotnych i nie spodziewają się masowego wzrostu liczby własnych klientów. Również możliwości pozyskania środków na udzielanie potrzebnego wsparcia oceniane są dość optymistycznie, z istotnym jednak zastrzeżeniem: instytucje te muszą z wyprzedzeniem uzyskać informacje o tym, kiedy nastąpi likwidacja zakładu pracy i ile osób może wymagać wsparcia. Brak jasnego harmonogramu i zweryfikowania skali zapotrzebowania na wsparcie (część osób odchodzi na emeryturę, część nie planuje podejmowania dalszego zatrudnienia, część samodzielnie znajdzie nowe miejsce pracy) znacząco utrudnia przygotowanie się instytucji do wyzwań związanych z zamykaniem kopalń.
6. Istotnym powodem braku zainteresowania i zaangażowania społeczności lokalnych w proces transformacji jest brak jasnej komunikacji na temat tego, co i w jakich ramach czasowych ma się wydarzyć, a także niedotrzymywanie wcześniej przekazywanych ustaleń i terminów przez decydentów.
7. Wśród głównych zagrożeń społecznych wynikających z procesu transformacji wymieniano utratę miejsc pracy (inne miejsca, nawet jeśli są dostępne, to są słabiej opłacane, nie gwarantują stałych umów i licznych świadczeń/przywilejów, które oferowała praca w kopalni); popadanie w problemy społeczne i zdrowotne (np. alkoholizm, depresja) oraz wyludnianie się miast (m.in. w poszukiwaniu nowego zatrudnienia), które dotąd miały górniczy charakter.

8. Wśród głównych zagrożeń gospodarczo-infrastrukturalnych, jakie mogą wystąpić na skutek zmian transformacyjnych, wskazywano na problem dużej ilości terenów i obiektów pogórnich do zagospodarowania, kłopoty finansowe gmin (obniżenie wpływów podatkowych i ponoszenie kosztów szkód górniczych) oraz wzrost kosztów energii połączony z brakiem stabilności jej dostaw.
9. Szanse, jakie przynosi transformacja to przede wszystkim poprawa jakości powietrza, a co za tym idzie, stanu zdrowia mieszkańców, dostęp do dużych środków finansowych na działania transformacyjne, wykorzystanie infrastruktury pokopalnianej oraz potencjału kadrowego do rozwijania nowych technologii oraz do produkcji zielonej energii.
10. Właściwe przygotowanie się gmin do przeprowadzania transformacji energetycznej wymaga stworzenia jasnych ram prawnych oraz wyznaczenia kierunków przemian na poziomie krajowym. Gminy powinny wpisywać swoje działania w krajowe strategie i przepisy, jednak w opinii wielu badanych, nie są one ani dopracowane, ani stabilne.
11. Czynnikiem istotnie spowalniającym rozwój zielonej energetyki oraz utrudniającym tworzenie atrakcyjnych przestrzeni dla inwestorów jest zły stan infrastruktury energetycznej, ciepłowniczej, kanalizacyjnej w gminach itp. oraz trudna (zbyt sformalizowana i czasochłonna) współpraca z firmami odpowiedzialnymi za tego typu infrastrukturę.
12. W badanych gminach zidentyfikowano trzy główne kierunki zagospodarowywania terenów pogórnich: (1) przekształcanie ich w strefy aktywności kulturalnej i rekreacyjnej; (2) tworzenie stref ekonomicznych, terenów inwestycyjnych i inkubatorów przedsiębiorczości, których zadaniem jest pozyskanie nowych przedsiębiorstw, a co za tym idzie – nowych miejsc pracy oraz (3) wykorzystywanie terenów do wytwarzania i magazynowania energii ze źródeł odnawialnych.
13. Gminy odczuwają duże ograniczenia w procesie zagospodarowywania mienia pogórnego we własnych granicach administracyjnych. Wynika to z nieuregulowanego stanu prawnego wielu terenów/obiektów oraz z ograniczeń

w możliwym sposobie wykorzystania tych terenów, co z jednej strony wynika z degradacji terenu (szkód górniczych), a z drugiej strony z zakazu komercyjnego wykorzystania przejmowanych przez gminę terenów i obiektów.

14. Gminy górnicze województwa śląskiego mają wiele atutów sprzyjających przyciąganiu inwestorów, przede wszystkim silnie zurbanizowany obszar (duży rynek pracy) oraz bardzo dobrze rozbudowaną infrastrukturę komunikacyjną. Mimo to, za kluczowy czynnik zachęcający inwestorów do wyboru danej lokalizacji uznano korzystne warunki podatkowe (ulgi), a to, zdaniem badanych, wymaga rozwiązań na szczeblu krajowym, a nie lokalnym.
15. Warunkiem skutecznej transformacji jest zdaniem badanych włączenie społeczności lokalnych oraz przedstawicieli lokalnego biznesu w proces planowania, konsultowania i wdrażania zmian. Dotychczasowe konsultacje społeczne i współpraca z biznesem bywają postrzegane jako pozorne lub zbyt okazjonalne. Z drugiej strony za deklaracjami współpracy nie zawsze idą działania.
16. Dwie trzecie ankietowanych mieszkańców uważa, że ich miasto po zamknięciu kopalni będzie gorszym miejscem do życia niż obecnie, a niespełna 12% uważa, że stanie się miejscem lepszym. Przedstawiciele władz lokalnych, instytucji samorządowych, biznesu i sektora pozarządowego wyrażają bardziej optymistyczne stanowisko, jednak sytuację własnej gminy uzależniają od tego, czy działania zostaną podjęte wystarczająco szybko, czy będą dobrze zaplanowane i skoordynowane oraz czy uda się pozyskać wystarczające wsparcie, szczególnie w zakresie finansowania przeobrażeń.
17. Zewnętrzne wsparcie finansowe dla samorządów lokalnych jest warunkiem kluczowym dla skutecznego przeprowadzenia zmian transformacyjnych, jednak uproszczeniu i uelastycznieniu powinny ulec zasady dotyczące tego, na co można przeznaczać środki, w jaki sposób o nie wnioskować oraz jak rozliczyć się z ich wykorzystania. Celem jest, by gminy mogły finansować działania, które są im najbardziej potrzebne, a nie te, na które akurat mogą uzyskać środki.

18. Na terenie gmin objętych badaniem nie ma pracowników, którzy kompleksowo koordynowałyby procesy związane z procesem transformacji energetycznej. Wiedza poszczególnych osób – pracowników JST wydaje się być cząstkowa a zainteresowanie poszerzaniem wiedzy znikome. Brak jest osób zaangażowanych wyłącznie w ww. proces.

8. Rekomendacje do wdrożenia przez gminy i Samorząd Województwa Śląskiego w zakresie transformacji energetycznej, służących skutecznej realizacji celów TPST

Rekomendacje proponowane do wdrożenia przez gminy:

1. Rekomenduje się wdrożenie/ zintensyfikowanie działań edukacyjnych i uświadamiających, kierowanych do społeczności lokalnych, tak by zwiększyć poziom wiedzy mieszkańców o procesie transformacji, wyjaśnić jego przyczyny, wskazać sposoby eliminowania zagrożeń oraz przede wszystkim pokazywać szanse, jakie proces ten może przynieść mieszkańcom. Ważne są kampanie społeczne wskazujące realne przykłady pozytywnych zmian transformacyjnych oraz obalające mity (stereotypy) nagromadzone wokół tego tematu oraz działania oddolne realizowane np. za pośrednictwem organizacji pozarządowych.
2. Rekomenduje się zaangażowanie władz gminnych w stałe monitorowanie ustaleń dotyczących terminu i przebiegu zamykania kopalń na obszarze danej gminy, celem ich komunikowania mieszkańcom, przedstawicielom lokalnego biznesu oraz instytucjom, takim jak urzędy pracy czy ośrodki pomocy społecznej, co umożliwi lepsze przygotowanie się wszystkich stron na nadchodzące zmiany.
3. Rekomenduje się inicjowanie działań i współpracę z sektorem biznesu i B+R na rzecz pozyskania i zastosowania przez JST nowoczesnych rozwiązań technologicznych w celu wykorzystania terenów pogórnich oraz infrastruktury pokopalnianej do odzyskiwania, produkowania i magazynowania energii elektrycznej lub ciepłej.

4. Rekomenduje się oddziaływanie na poziomie wojewódzkim na duże podmioty odpowiedzialne za infrastrukturę energetyczną, wodno-kanalizacyjną, gazową, telekomunikacyjną, czy ciepłowniczą, by usprawnić współpracę z nimi – zarówno na poziomie lokalnym, jak i regionalnym. Długi czas oczekiwania na dokumentację, czy przyłączenie do sieci nie może być powodem rezygnacji z pozyskiwania przez gminy środków na działania transformacyjne.
5. Rekomenduje się dalszy rozwój stref ekonomicznych, zapewniających przedsiębiorcom korzystne warunki do lokowania swoich biznesów, ale również utrzymanie programów wsparcia doradczego i finansowego dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą.
6. Jako alternatywa dla wygaszanego przemysłu ciężkiego w regionie rekomenduje się rozwijanie tzw. *local content*, czyli branż opartych o zastany potencjał JST.
7. Rekomenduje się utworzenie w gminach objętych badaniem stanowisk, których pracownicy będą odpowiedzialni wyłącznie za proces transformacji energetycznej na obszarze miejscowości. Oddelegowane działania powinny być związane z pozyskiwaniem informacji o możliwościach finansowania przedsięwzięć w skali gminy, kontaktem z mieszkańcami i udzielaniem wyczerpujących informacji na temat aktualnie realizowanych przedsięwzięć oraz planów na przyszłość, a także promowaniu działań związanych z transformacją energetyczną.

Rekomendacje proponowane do wdrożenia przez Samorząd Województwa Śląskiego:

1. Rekomenduje się wdrożenie/ zintensyfikowanie działań edukacyjnych i uświadamiających, kierowanych do mieszkańców województwa śląskiego, tak by zwiększyć poziom ich wiedzy o procesie transformacji, wyjaśnić jego przyczyny, wskazać sposoby eliminowania zagrożeń oraz przede wszystkim pokazywać szanse, jakie proces ten może przynieść mieszkańcom. Ważne są kampanie społeczne wskazujące realne przykłady pozytywnych zmian transformacyjnych, obalające mity (stereotypy) nagromadzone wokół tego

tematu oraz działania oddolne realizowane np. za pośrednictwem organizacji pozarządowych.

2. Rekomenduje się podejmowanie działań na rzecz kontynuowania wsparcia z FST w kolejnej perspektywie finansowej tak, aby można było nadal realizować projekty transformacyjne (projekty infrastrukturalne, związane np. z rekultywacją i zagospodarowaniem terenów pogórnich wymagają dłuższej realizacji).
3. Rekomenduje się w przyszłej perspektywie finansowej funduszy unijnych uproszczenie i uelastycznienie zasad dotyczących tego, na co można przeznaczać środki, w jaki sposób o nie wnioskować oraz jak rozliczyć się z ich wykorzystania. Celem jest, aby gminy mogły finansować działania, które są im najbardziej potrzebne, a nie te, na które akurat mogą uzyskać środki.
4. Rekomenduje się dalsze wspieranie finansowe z FST przedsiębiorstw okołogórnich dywersyfikujących swoją działalność w kierunku zielonej gospodarki w taki sposób, aby efektywnie i racjonalnie wykorzystać zastaną infrastrukturę i kadrę wykwalifikowanych pracowników (re-skilling).
5. Rekomenduje się, w miarę możliwości, przekształcenia przedsiębiorstw górniczych i dywersyfikację ich działalności w kierunku zielonej gospodarki, w taki sposób, aby efektywnie i racjonalnie wykorzystać zastaną infrastrukturę i kadrę wykwalifikowanych pracowników (re-skilling).
6. Rekomenduje się zlecenie analiz i przeprowadzenie debat naukowych w regionie z udziałem ekspertów (w tym energetyków) dotyczących najbardziej korzystnych i stabilnych alternatyw dla paliw kopalnych (zastępujących węgiel kamienny, a w dalszej kolejności gaz) w miksie energetycznym z uwzględnieniem wykorzystania zastanej sieci oraz infrastruktury energetycznej i ciepłowniczej w województwie śląskim.
7. Rekomenduje się artykułowanie potrzeby racjonalnego zaplanowania procesu zamknięcia i zakończenia eksploatacji zakładów górniczych i elektrowni węglowych w regionie w taki sposób, aby móc je przeznaczyć na inne cele gospodarcze lub w przypadku wystąpienia kryzysu/wydarzeń losowych móc je wykorzystać.

8. Rekomenduje się artykułowanie potrzeby/ wprowadzenie regulacji prawnych dopuszczających komercyjne wykorzystanie przejmowanych przez gminę terenów i obiektów pogórnich. Gminy obecnie odczuwają duże ograniczenia w procesie zagospodarowywania mienia pogórnego we własnych granicach administracyjnych.

9. Załączniki

9.1. Bibliografia

Podstawowe dokumenty poddane analizie:

- 1) Strategia Rozwoju Miasta Zabrze 2030
- 2) Strategia Rozwoju Mysłowice 2030+
- 3) Strategia Rozwoju Miasta Bierunia
- 4) Strategia Rozwoju Miasta Ruda Śląska na lata 2014 – 2030
- 5) Strategia rozwoju miasta Bytom 2030+
- 6) Strategia rozwoju miasta Rybnika Rybnik 2030
- 7) Strategia rozwoju miasta Jastrzębie-Zdrój 2030+
- 8) Gminny Program Rewitalizacji Miasta Bierunia
- 9) Gminny Program Rewitalizacji Miasta Mysłowice
- 10) Gminny Program Rewitalizacji Miasta Zabrze do 2030 roku
- 11) Lokalny Program Rewitalizacji Jastrzębia-Zdroju
- 12) Gminny Program Rewitalizacji Miasta Ruda Śląska do 2030 rok
- 13) Gminny Program Rewitalizacji Miasta Rybnika do roku 2030
- 14) Gminny Program Rewitalizacji miasta Bytom
- 15) Raport o Stanie Miasta Bieruń za 2023 rok
- 16) Raport o Stanie Miasta Rybnik za 2023 rok
- 17) Raport o Stanie Miasta Ruda Śląska za 2023 rok
- 18) Raport o Stanie Miasta Mysłowice za 2023 rok
- 19) Raport o Stanie Miasta Bytom za 2023 rok
- 20) Raport o Stanie Miasta Jastrzębie-Zdrój za 2023 rok
- 21) Raport o Stanie Miasta Zabrze za 2023 rok

Dodatkowe dokumenty poddane analizie:

- 1) Terytorialny Plan Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030;
- 2) Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”- Zielone Śląskie;
- 3) Program Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027;
- 4) Regionalna Strategia Innowacji Województwa Śląskiego 2030;
- 5) Polityka gospodarki niskoemisyjnej dla województwa śląskiego. Regionalna polityka energetyczna do roku 2030;
- 6) Regionalna Polityka Rewitalizacji Województwa Śląskiego. Procesy rewitalizacji oraz rekultywacji obszarów i terenów zdegradowanych w ujęciu regionalnym;
- 7) Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.);
- 8) Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030);
- 9) Krajowy Plan działań na rzecz zrównoważonej energii i klimatu;
- 10) Polityka Energetyczna Polski do 2040 r. (PEP2040);
- 11) Umowa Społeczna dotycząca transformacji sektora górnictwa węgla kamiennego oraz wybranych procesów transformacji województwa śląskiego, zawarta w dniu 28 maja 2021 r. przez stronę rządową, związkową, przedstawiciela gmin górniczych i zarządy spółek górniczych;
- 12) Raporty z wynikami badań przeprowadzonych w ramach projektu Regionalne obserwatorium procesu transformacji (ROPT) w 2023 r. na stronie www.transformacja.slaskie.pl



9.2. Spis wykresów, tabel, map

Tabela 1. Wielkość próby i sposób doboru uczestników badania dla każdej z metod badawczych	9
Tabela 2. Wybrane informacje o badanych obszarach (stan na 12.2023).....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tabela 3. Zmiana liczby osób bezrobotnych w latach 2018-2024 w województwie śląskim i wybranych powiatach	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tabela 4. Podmioty gospodarki narodowej w województwie śląskim i wybranych powiatach w latach 2018-2023.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tabela 5. Z czym kojarzy Pan/i słowo „sprawiedliwa transformacja”?.....	21
Tabela 6. Postrzeganie przyczyn obecnej transformacji a płeć uczestników badania i stosunek do Unii Europejskiej.....	26
Tabela 7. Postrzeganie przyczyn obecnej transformacji a wiek uczestników badania	26
Tabela 8. Postrzeganie przyczyn obecnej transformacji a wykształcenie uczestników badania	27
Tabela 9. Jakiego Pana/i zdaniem są przyczyny obecnej transformacji?	28
Tabela 10. Jakiego były skutki zamykania (restrukturyzacji) kopalń, doświadczane przez Pana/ią lub kogoś z Pana/i bliskich (rodzina, znajomi)?.....	39
Tabela 11. Jakiego Pana/i zdaniem mogą być skutki obecnej transformacji w Pana/i mieście? Na ile prawdopodobne jest, że zdarzą się następujące sytuacje?	48
Tabela 12. Oczekiwane skutki obecnej transformacji w mieście zamieszkania a wykształcenie uczestników badania	48
Tabela 13. Jakiego Pana/ i zdaniem powinno wyglądać to przygotowanie? Proszę o ocenę poniższych działań przygotowawczych w stosunku do Pana/i miasta.....	53
Tabela 14. W jaki sposób Urząd Miasta miałby przekazywać Panu/i te informacje?.....	77
Tabela 15. Jakiego informacji chciałby Pan/i uzyskać?	79
Tabela 16. Od kogo, od czego zależy powodzenie sprawiedliwej transformacji?.....	104
Tabela 17. Opinia o tym, od kogo/od czego zależy powodzenie sprawiedliwej transformacji a wykształcenie respondentów	105
Wykres 1. Odsetek obszarów pogórnich oraz poprzemysłowych w poszczególnych powiatach województwa śląskiego.	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 2. Ludność województwa śląskiego w latach 1995-2023	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 3. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiatach objętych badaniem w latach 2004-2024	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.

Wykres 4. Ludność powiatu bieruńsko-lędzińskiego w latach 1995-2023	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 5. Wskaźnik obciążenia demograficznego w Bieruniu i województwie śląskim w latach 2018-2023.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 6. Ludność Bytomia w latach 1995-2023	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 7. Wskaźnik obciążenia demograficznego w Bytomiu i województwie śląskim w latach 2018-2023.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 8. Ludność Jastrzębia-Zdroju w latach 1995-2023	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 9. Wskaźnik obciążenia demograficznego w Jastrzębiu-Zdroju i województwie śląskim w latach 2018-2023	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 10. Ludność Mysłowic w latach 1995-2023.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 11. Wskaźnik obciążenia demograficznego w Mysłowicach i województwie śląskim w latach 2018-2023.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 12. Ludność Rudy Śląskiej w latach 1995-2023....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 13. Wskaźnik obciążenia demograficznego w Rudzie śląskiej i województwie śląskim w latach 2018-2023	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 14. Ludność Rybnika w latach 1995-2023	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 15. Wskaźnik obciążenia demograficznego w Rybniku i województwie śląskim w latach 2018-2023.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 16. Ludność Zabrze w latach 1995-2023	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 17. Wskaźnik obciążenia demograficznego w Zabrzu i województwie śląskim w latach 2018-2023.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 18. Płeć i wiek uczestników badania.....	14
Wykres 19. Poziom wykształcenia i status zawodowy uczestników badania	14
Wykres 20. Poziom wykształcenia uczestników badania według gminy zamieszkania	15
Wykres 21. Status zawodowy uczestników badania według gminy zamieszkania	15
Wykres 22. Stosunek do Unii Europejskiej oraz dochody na jednego członka gospodarstwa domowego (w PLN)	16
Wykres 23. Stosunek do Unii Europejskiej według gminy zamieszkania	16
Wykres 24. Dochody na jednego członka gospodarstwa domowego według gminy zamieszkania	17
Wykres 25. Czy w Pana/i gospodarstwie domowym są osoby pracujące w górnictwie?	17
Wykres 26. Czy w Pana/i gospodarstwie domowym są osoby pracujące w firmach okołógórnicznych?.....	18
Wykres 27. Czy słyssał/a Pan/i kiedykolwiek o sprawiedliwej transformacji? Mówimy tu o zmianach w gospodarce, społecznościach i środowisku związanych z wygaszaniem kopalń, o ich wpływie na codzienne życie, pracę i otoczenie.	19

Wykres 28. Kontakt z pojęciem „sprawiedliwa transformacja” a płeć i wiek uczestników badania	19
Wykres 29. Kontakt z pojęciem „sprawiedliwa transformacja” a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołogórnicznej	20
Wykres 30. Z czym kojarzy Pan/i słowo sprawiedliwa transformacja?	21
Wykres 31. Czy wie Pan/i, dlaczego przeprowadzana jest transformacja?	23
Wykres 32. Wiedza o powodach przeprowadzania transformacji a płeć i wiek uczestników badania	23
Wykres 33. Wiedza o powodach przeprowadzania transformacji a poziom wykształcenia i status zawodowy uczestników badania	24
Wykres 34. Wiedza o powodach przeprowadzania transformacji a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołogórnicznej	24
Wykres 35. Jakie Pana/i zdaniem są przyczyny obecnej transformacji?	25
Wykres 36. Czy Pana/i zdaniem proces odchodzenia od węgla, gazu, ropy naftowej jest słuszny?	29
Wykres 37. Ocena słuszności procesu odchodzenia od węgla, gazu, ropy naftowej a płeć i wiek uczestników badania	30
Wykres 38. Ocena słuszności procesu odchodzenia od węgla, gazu, ropy naftowej a poziom wykształcenia uczestników badania oraz stosunek do Unii Europejskiej	30
Wykres 39. Ocena słuszności procesu odchodzenia od węgla, gazu, ropy naftowej a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołogórnicznej	31
Wykres 40. Czy w Pana/i miejscu pracy kiedykolwiek był poruszany temat zamykania kopalń i jego konsekwencji?	32
Wykres 41. Czy kiedykolwiek rozmawiał/a Pan/i ze swoimi bliskimi o zamykaniu kopalń i jego skutkach?	32
Wykres 42. Czy Pan/i lub ktoś z Pana/i bliskich (rodzina, znajomi) doświadczył/a w przeszłości konsekwencji zamykania (restrukturyzacji) kopalń?	38
Wykres 43. Jakimi były skutki zamykania (restrukturyzacji) kopalń, doświadczane przez Pana/i lub kogoś z Pana/i bliskich (rodzina, znajomi)?	38
Wykres 44. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następujących zjawiskach?	42
Wykres 45. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Powolne wygaszanie działalności górniczej (spadek zatrudnienia, problem ze zbytym węglem)	43
Wykres 46. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Powstawanie firm i inwestycji oraz nowych miejsc pracy	43

Wykres 47. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Zagospodarowanie terenów przemysłowych, w tym pogórnich	44
Wykres 48. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Oszczędzanie energii elektrycznej np. przy oświetlaniu ulic	44
Wykres 49. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Termomodernizacja budynków (np. ocieplanie, wymiana ogrzewania, okien)	45
Wykres 50. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Wymiana źródła ciepła w domach na panele słoneczne, pompy ciepła, itp.	45
Wykres 51. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Nakładanie kar na mieszkańców używających niskiej klasy kotłów węglowych – kopciuchów (uchwała antysmogowa).	46
Wykres 52. Czy w swoim mieście zauważył/a Pan/i lub słyszał/a Pan/i o następującym zjawisku: Zauważalny wzrost liczby pojazdów elektrycznych/ wodorowych, budowa ścieżek rowerowych.	46
Wykres 53. Jakiego Pana/i zdaniem mogą być skutki obecnej transformacji w Pana/i mieście? Na ile prawdopodobne jest, że zdarzą się następujące sytuacje:	47
Wykres 54. Czy Pana/i zdaniem gmina, w której Pan/i mieszka - instytucje i mieszkańcy – są odpowiednio przygotowani na zmiany związane z zamknięciem kopalni w mieście i jego okolicach?	49
Wykres 55. Ocena przygotowania instytucji i mieszkańców na zmiany związane z zamknięciem kopalni w mieście i jego okolicach a płeć i wykształcenie uczestników badania	50
Wykres 56. Ocena przygotowania instytucji i mieszkańców na zmiany związane z zamknięciem kopalni w mieście i jego okolicach a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołogórnictwa	51
Wykres 57. Jak Pana/i zdaniem powinno wyglądać to przygotowanie? Proszę o ocenę poniższych działań przygotowawczych w stosunku do Pana/i miasta	52
Wykres 58. Czy zna Pan/i przybliżony termin zamknięcia kopalni w Pana/i mieście lub w okolicach?	73
Wykres 59. Czy tutejszy Urząd Miasta przekazywał kiedykolwiek mieszkańcom informacje na temat sytuacji kopalni i/ lub skutków ich zamykania dla gminy?	74
Wykres 60. Czy chciałby Pan/i dowiedzieć się więcej na temat planowanych zmian transformacyjnych w Pana/i mieście i okolicach?	74
Wykres 61. Chęć dowiedzenia się więcej na temat planowanych zmian transformacyjnych w mieście i okolicach a płeć i wiek uczestników badania	75
Wykres 62. Chęć dowiedzenia się więcej na temat planowanych zmian transformacyjnych w mieście i okolicach a poziom wykształcenia uczestników badania	75

Wykres 63. W jaki sposób Urząd Miasta miałby przekazywać Panu/i te informacje?	76
Wykres 64. Jakie informacje chciałby Pan/i uzyskać?	78
Wykres 65. Czy obawia się Pan/i, że po zamknięciu pobliskiej kopalni może Pan/i stracić pracę? (dotyczy zarówno pracujących w górnictwie, jak i poza nim)?	92
Wykres 66. Obawy o utratę pracy po zamknięciu pobliskiej kopalni a płeć i wiek uczestników badania	92
Wykres 67. Obawy o utratę pracy po zamknięciu pobliskiej kopalni a poziom wykształcenia uczestników badania	93
Wykres 68. Obawy o utratę pracy po zamknięciu pobliskiej kopalni a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołogórnicznej	93
Wykres 69. Obawy o utratę pracy po zamknięciu pobliskiej kopalni a dochód gospodarstwa domowego w przeliczeniu na 1 osobę	94
Wykres 70. Czy Pan/i uważa, że po zamknięciu kopalni Pana/i sytuacja materialna poprawi się, pogorszy się czy nie ulegnie zmianie?	94
Wykres 71. Oczekiwany wpływ zamknięcia kopalni na własną sytuację materialną a płeć i wiek uczestników badania	95
Wykres 72. Oczekiwany wpływ zamknięcia kopalni na własną sytuację materialną a poziom wykształcenia oraz obecność w gospodarstwie domowym dzieci do 18 r.ż.	95
Wykres 73. Oczekiwany wpływ zamknięcia kopalni na własną sytuację materialną a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołogórnicznej	96
Wykres 74. Czy ewentualna zmiana zawodu/ pracy byłaby dla Pana/i problemem?	97
Wykres 75. Uznawanie zmiany zawodu/pracy za problem a płeć i wiek uczestników badania	97
Wykres 76. Uznawanie zmiany zawodu/pracy za problem a poziom wykształcenia uczestników badania	98
Wykres 77. Uznawanie zmiany zawodu/pracy za problem a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołogórnicznej	98
Wykres 78. Jak Pana/i zdaniem będzie wyglądała Pana/i miasto po likwidacji pobliskiej kopalni?	101
Wykres 79. Proszę powiedzieć, czy Pan/i wierzy, że sprawiedliwa transformacja w Pana/i mieście może się udać?	102
Wykres 80. Wiara, że sprawiedliwa transformacja w mieście zamieszkania może się udać a płeć i wiek uczestników badania	102
Wykres 81. Wiara, że sprawiedliwa transformacja w mieście zamieszkania może się udać a poziom wykształcenia uczestników badania i ich stosunek do Unii Europejskiej	103

Wykres 82. Wiara, że sprawiedliwa transformacja w mieście zamieszkania może się udać a obecność w gospodarstwie domowym osoby zatrudnionej w górnictwie lub firmie okołógórnicznejj	103
Wykres 83. Od kogo, od czego zależy powodzenie sprawiedliwej transformacji?.....	104

9.3. Lista podmiotów objętych badaniem jakościowym

Indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone w Bieruniu

Indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone w Bytomiu

I.p.	Data	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	16.12	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bieruniu	Wydział Świadczeń i Pomocy Społecznej
2	19.12	Urząd Miejski w Bieruniu	Biuro Funduszy Zewnętrznych
3	19.12	Urząd Miejski w Bieruniu	Burmistrz
4	19.12	PGG, Kopalnia Węgla Kamiennego Piast- Ziemowit w Bieruniu	Nadsztygar
5	14.01	Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Bieruńskiej PORĄBEK	Prezes
6	21.01	Związek Zawodowy „Kadra” przy KWK „Ziemowit” w Łędzinach	Przewodniczący
7	22.01	NITROERG S.A.	Specjalista do spraw transportu, logistyki i ochrony środowiska
8	23.01	Stowarzyszenie Miłośników 600-letniego Bierunia	Skarbnik i specjalista ds. ochrony środowiska związanych z rozwojem miasta
9	29.01	Powiatowy Urząd Pracy w Tychach	Dyrektor
10	30.01	Oddział Zakład Remontowo-Produkcyjny PGG S.A. w Bieruniu	Specjalista ds. ekonomicznych
11	30.01	Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna	Specjalista ds. bezpieczeństwa transportu, inwestycji
12	30.01	Czempas – Technika Grzewcza Sp. z o.o.	Właściciel
13	04.02	Zakład Remontowo-Produkcyjny PGG S.A. w Bieruniu, NSZZ "Solidarność"	Dyrektor ds. technicznych
14	04.02	Fabryka Sprzętu i Narzędzi Górniczych Grupa Kapitałowa FASING S.A.	Prezes

I.p.	Data	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	10.12	Powiatowy Urząd Pracy w Bytomiu	Dyrektor

2	17.12	Klaster PEC Bytom	Specjalista
3	17.12	Urząd Miejski w Bytomiu	Wydział Gospodarowania Odpadami Komunalnymi
4	13.01	Węglukoks Kraj S.A. KWK Bobrek-Bytom	Prezes
5	20.01	ZZ KADRA KWK „Bobrek”	Przewodniczący
6	21.01	Stowarzyszenie Mieszkańców Osiedla Łagiewniki	Wiceprezes
7	21.01	Fundacja "Inicjatywa" w Bytomiu	Prezes
8	21.01	Związek Zawodowy Jedności Górniczej	Przewodniczący
9	23.01	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Bytomiu	Wydział Planowania, Koordynowania i Realizacji Projektów
10	23.01	Compensus Sp. z o.o.	Prezes
11	29.01	A-Z Comfort	Specjalista do spraw montażu i klimatyzacji
12	31.01	Bytomskie Przedsiębiorstwo Komunalne Sp. z o.o.	Wydział ds. komunalnych
13	7.02	BYTOM SQUARE Sp. z o.o.	Prezes
14	11.02	Centralna Stacja Ratownictwa Górniczego	Specjalista ds. ratownictwa górniczego

Indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone w Jastrzębiu-Zdroju

I.p.	Data	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	19.12	Powiatowy Urząd Pracy w Jastrzębiu-Zdroju	Specjalista ds. programów
2	13.01	Ośrodek Pomocy Społecznej w Jastrzębiu-Zdroju	Dyrektor
3	14.01	Związek Zawodowy Górników JSW S.A. „Zofiówka”	Przewodniczący rady federacji
4	22.01	NSZZ „Solidarność” JSW S.A.	Przewodniczący
5	23.01	Urząd Miasta Jastrzębie-Zdrój	Wydział Infrastruktury Komunalnej i Inwestycji
6	23.01	Urząd Miasta Jastrzębie-Zdrój	Naczelnik Wydziału Ochrony Środowiska i Rolnictwa
7	23.01	KWK Borynia-Zofiówka w Jastrzębiu-Zdroju, Biuro Zarządu	Dyrektor ds. ochrony środowiska i inni pracownicy Biura
8	24.01	Fundacja Nowa Jastrzębie-Zdrój	Wydział ds. techniczno-eksploatacyjnych
9	29.01	Stowarzyszenie Jastrzębie-Zdrój Miasto Sukcesu	Prezes
10	30.01	Stowarzyszenie EBI	Specjalista ds. edukacji, biznesu i innowacji

11	3.02	Stowarzyszenie Działań Kulturalnych, Edukacyjnych i Ekologicznych "Wzrastaj"	Prezes
12	3.02	JSW Szkolenie i Górnictwo Sp. z o.o.	Wydział logistyki i transportu
13	07.02	Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. w Żorach	Prezes
14	11.02	JSW IT SYSTEMS Sp. z o.o.	Specjalista ds. gospodarczych

Indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone w Mysłowicach

I.p.	Data	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	17.12	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Mysłowicach	Dział Pomocy Środowiskowej
2	16.01	NSZZ "Solidarność 80 KWK Mysłowice-Wesoła	Przewodniczący
3	17.01	Związek Zawodowy Pracowników Dołowych	Przewodniczący
4	17.01	Powiatowy Urząd Pracy w Mysłowicach	Dyrektor
5	23.01	Stowarzyszenie Klub Inicjatyw Lokalnych - Transformacja	Przewodniczący
6	24.01	Urząd Miasta Mysłowice	Wydział Ochrony Środowiska, Zespół Zarządzania Środowiskiem
7	24.01	Urząd Miasta Mysłowice	Wydział Architektury i Planowania Strategii
8	27.01	Zakład Produkcyjno-Usługowy „PEGRAL” Sp. z o.o.	Zastępca Dyrektora
9	04.02	Holding KW sp. z o.o - obsługa przedsiębiorstwa górniczego PGG KWK Wesoła-Mysłowice w zakresie robót górniczych, zagospodarowania odpadów pogórniczych i usuwania skutków degradacji terenów przemysłowych i innych	Członek zarządu
10	04.02	Związek Zawodowy Maszynistów Wyciągowych Kopalń w Polsce	Przewodniczący
11	07.02	Jared BHP szkolenia i obsługa firm - biuro w Katowicach	Właściciel
12	12.02	Stowarzyszenie Gryfny Patrol w Świętochłowicach	Prezes
13	12.02	Stowarzyszenie Na Rzecz Wspierania i Rozwoju Przedsiębiorczości w Mysłowicach	Prezes
14	14.02	Fundacja „Akademia Dobrych Pomysłów” w Dąbrowie Górniczej	Założyciel

Indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone w Rudzie Śląskiej

I.p.	Data	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	19.12	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej/ Centrum Usług Społecznych w Rudzie Śląskiej	Zespół ds. Organizacji Pozarządowych
2	9.01	Urząd Miasta Ruda Śląska	Wydział Inwestycji, Wydział Zamówień Publicznych
3	9.01	Urząd Miasta Ruda Śląska	Wydział Gospodarki Nieruchomościami
4	10.01	Spółka Restrukturyzacji Kopalń S.A. w Bytomiu	Członek zarządu
5	27.01	Fundacja Integracji i Kreatywności AKUKU w Rudzie Śląskiej	Prezes
6	27.01	EKOINWENTYKA Sp. z o.o.	Specjalista ds. ekologii i ochrony środowiska
7	28.01	Federacja Związków Zawodowych KADRA XXI - Ruda Śląska	Przewodniczący związku
8	28.01	Efekt-Automatyka Sp. z o.o.	Prezes Zarządu, Dyrektor Generalny
9	29.01	Rudzkie Stowarzyszenie Inicjatyw Niebanalnych In-nl w Rudzie Śląskiej	Prezes
10	29.01	PGG Oddział KWK Ruda Ruch Bielszowice	Nadsztygar
11	31.01.	Powiatowy Urząd Pracy w Rudzie Śląskiej	Dyrektor
12	03.02.	Związek Zawodowy „Przeróbka” przy PGG Oddział KWK Ruda Ruch Halemba	Przewodniczący
13	13.02.	WĘGLOKOKS ENERGIA ZCP sp. z o.o.	Prezes
14	14.02.	Stowarzyszenie Inicjatyw Społeczno-Gospodarczych w Jaworznie	Prezes

Indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone w Rybniku

I.p.	Data	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	16.12	Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku	Dział Projektów i Programów
2	19.12	Powiatowy Urząd Pracy w Rybniku	Dział ds. Pośrednictwa Pracy
3	23.12	Green Energy Nowicki Technika Grzewcza Pompy Ciepła Sp. z o.o. w Rybniku	Dyrektor
4	30.12	Urząd Miasta Rybnik	Centrum Zrównoważonej Gospodarki Miejskiej
5	30.12	Urząd Miasta Rybnik	Referat Ekologii

6	16.01	Zabytkowa Kopalnia Ignacy w Rybniku	Dyrektor
7	17.01	Fundacja Ekologiczna "Ekoterm Silesia" w Rybniku	Prezes
8	17.01	Stowarzyszenie Gmin Górniczych w Polsce	Dyrektor Biura
9	21.01	Związek Zawodowy KADRA - KWK "Chwałowice"	Wiceprzewodniczący
10	24.01	Senat RP	Senator z Rybnika
11	27.01	KWK ROW w Rybniku	Przewodniczący Koła Zakładowego Inżynierów
12	27.01	SADEX sp. z o.o. w Rybniku	Wiceprezes Zarządu
13	28.01	Fundacja DOBROSTKA w Rybniku	Prezes zarządu
14	30.01	PGG S.A. Oddział Zakład Elektrociepłowni	Dyrektor
15	07.02	Związek Zawodowy Górników w Polsce PGG S.A. KWK Jankowice	Przewodniczący
16	10.02	Fundacja Rybnicka	Prezes

Indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzone w Zabrzu

I.p.	Data	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	17.12	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Zabrzu	Dyrektor
2	19.12	Urząd Miejski w Zabrzu	Wydział Infrastruktury Miejskiej i Transportu Lokalnego
3	19.12	Urząd Miejski w Zabrzu	Wydział Realizacji Projektów
4	16.01	Międzyzakładowy Związek Zawodowy Górników w Polsce KWK Makoszowy	Przewodniczący
5	16.01	Powiatowy Urząd Pracy w Zabrzu	Dział instrumentów i rozwoju zawodowego
6	21.01	Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Górnictwa - Zarząd Oddziału Gliwicko-Zabrzański	Dyrektor
7	22.01	MODEKO Sp. z .o.o. w Zabrzu	Właściciel
8	24.01	Związek Zawodowy „Kontra” w Zabrzu	Przewodniczący
9	31.01	Marani Sp. z o.o. w Zabrzu	Prezes zarządu
10	12.02.	Związek Gmin i Powiatów Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego w Gliwicach	Obsługa projektów
11	12.02.	Polska Grupa Górnicza S.A. Oddział KWK Sośnica	Dyrektor
12	13.02.	Stowarzyszenie Poszkodowanych Przedsiębiorców RP	Prezes
13	14.02.	Gliwicki Zakład Usług Górniczych Sp. z o.o.	Dyrektor ds. handlowych

14	17.02.	Przedsiębiorstwo Zagospodarowania Odpadów Sp. z o.o. w Gliwicach	Kierownik
----	--------	--	-----------

Zogniskowany wywiad grupowy (1. kwestie gospodarczo-przestrzenne)
przeprowadzony w UM w Bieruniu w dniu 16.01.2025

I.p.	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	Urząd Miejski w Bieruniu	Wydział Gospodarki Przestrzennej i Nieruchomości
2	Urząd Miejski w Bieruniu	Biuro Funduszy Zewnętrznych
3	Urząd Miejski w Bieruniu	Biuro Funduszy Zewnętrznych – Ekodoradca
4	Urząd Miejski w Bieruniu	Wydział Gospodarki Komunalnej
5	Starostwo Powiatowe w Bieruniu	Starosta
6	Starostwo Powiatowe w Bieruniu	Wydział Rozwoju, Funduszy Europejskich i Inwestycji
7	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	Dyrektor
8	Bieruńska Fundacja Inicjatywy Gospodarczej	Prezes
9	Bieruńska Fundacja Inicjatywy Gospodarczej	Członek Zarządu
10	Stowarzyszenie Miłośników 600-letniego Bierunia	Prezes

Zogniskowany wywiad grupowy (2. kwestie społeczne) przeprowadzony w UM w Bieruniu w dniu 16.01.2025

I.p.	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	Rada Miejska w Bieruniu	Radna – Komisja Społeczna
2	Urząd Miejski w Bieruniu	Wydział Promocji i Spraw Społecznych
3	Urząd Miejski w Bieruniu	Wydział Promocji i Spraw Społecznych
4	Urząd Miejski w Bieruniu	Biuro Funduszy Zewnętrznych
5	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej	Dyrektor
6	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie	Dyrektor
7	Powiatowy Urząd Pracy w Tychach	Dyrektor
8	Powiatowy Zespół Szkół w Bieruniu	Dyrektor

Zogniskowany wywiad grupowy (1. kwestie gospodarczo-przestrzenne)
przeprowadzony w UM w Bytomiu w dniu 30.01.2025

I.p.	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	Urząd Miasta Bytom	Wydział Architektury
2	Urząd Miasta Bytom	Wydział Strategii, Funduszy Europejskich i Obsługi Inwestora
3	Urząd Miasta Bytom	Wydział Inżynierii Środowiska
4	Urząd Miasta Bytom	Wydział Komunikacji Medialnej i Promocji
5	Urząd Miasta Bytom	Wydział Strategii, Funduszy Europejskich i Obsługi Inwestora - Zastępca Naczelnika
6	Urząd Miasta Bytom	Wydział Obrotu Nieruchomościami
7	Urząd Miasta Bytom	Miejski Zarząd Dróg i Mostów
8	Urząd Miasta Bytom	Wydział Transportu
9	Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej	Prezes
10	Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej	Członek Zarządu
11	Klaster Bytomski	Wydział Innowacji Energetycznych

Zogniskowany wywiad grupowy (2. kwestie społeczne) przeprowadzony w UM w Bytomiu w dniu 30.01.2025

I.p.	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	Urząd Miasta Bytom	Wydział Organizacji Pozarządowych – Naczelnik
2	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie	Dyrektor
3	Powiatowy Urząd Pracy	Dyrektor
4	Węglukoks Kraj S.A. KWK Bobrek	Prezes
5	Klaster Bytomski	Wydział Innowacji Energetycznych

Zogniskowany wywiad grupowy (1. kwestie gospodarczo-przestrzenne) przeprowadzony w UM w Jastrzębiu-Zdroju w dniu 17.01.2025

I.p.	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	Urząd Miasta Jastrzębie-Zdrój	Wiceprezydent
2	Urząd Miasta Jastrzębie-Zdrój	Wydział Infrastruktury Komunalnej i Inwestycji - Naczelnik
3	Urząd Miasta Jastrzębie-Zdrój	Wydział Edukacji – Naczelnik
4	Urząd Miasta Jastrzębie-Zdrój	Wydział Dialogu Społecznego – Naczelnik

5	Urząd Miasta Jastrzębie-Zdrój	Wydział Polityki Społecznej i Mieszkaniowej – Naczelnik
6	Powiatowy Urząd Pracy w Jastrzębiu-Zdroju	Dyrektor
7	Powiatowy Urząd Pracy w Jastrzębiu-Zdroju	Zastępca Dyrektora
8	Ośrodek Pomocy Społecznej w Jastrzębiu-Zdroju	Dyrektor

Zogniskowany wywiad grupowy (2. kwestie społeczne) przeprowadzony w UM w Jastrzębiu-Zdroju w dniu 17.01.2025

I.p.	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	Urząd Miasta Jastrzębie-Zdrój	Wydział Ochrony Środowiska i Rolnictwa – Naczelnik
2	Urząd Miasta Jastrzębie-Zdrój	Wydział Geodezji i Kartografii – naczelnik
3	Urząd Miasta Jastrzębie-Zdrój	Wydział Architektury – Naczelnik
4	Urząd Miasta Jastrzębie-Zdrój	Wydział Strategii i Obsługi Inwestora – Naczelnik
5	Jastrzębska Spółka Węglowa S.A.	Prezes
6	ZOK-TECH Sp. z o.o.	Prezes

Zogniskowany wywiad grupowy (1. kwestie gospodarczo-przestrzenne) przeprowadzony w UM w Mysłowicach w dniu 31.01.2025

I.p.	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	Urząd Miasta Mysłowice	Zastępca Prezydenta
2	Urząd Miasta Mysłowice	Wydział Rozwoju – Naczelnik
3	Urząd Miasta Mysłowice	Wydział Rozwoju Środowiska – Kierownik
4	Urząd Miasta Mysłowice	Wydział Geodezji – Naczelnik
5	Urząd Miasta Mysłowice	Rzecznik Prasowy
6	Urząd Miasta Mysłowice	Wydział Architektury Planowania i Strategii
7	Urząd Miasta Mysłowice	Wydział Przygotowania i Realizacji Inwestycji - Inspektor
8	Urząd Miasta Mysłowice	Wydział Funduszy Pomocowych – Naczelnik
9	Urząd Miasta Mysłowice	Wydział Funduszy Pomocowych – główny specjalista

Zogniskowany wywiad grupowy (2. kwestie społeczne) przeprowadzony w UM Mysłowicach w dniu 31.01.2025

I.p.	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	Powiatowy Urząd Pracy w Mysłowicach	Dyrektor
2	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej Mysłowice	Dyrektor

Zogniskowany wywiad grupowy (1. kwestie gospodarczo-przestrzenne) przeprowadzony w UM w Rudzie Śląskiej w dniu 23.01.2025

I.p.	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	Urząd Miasta Ruda Śląska	Wydział Urbanistyki i Architektury
2	Urząd Miasta Ruda Śląska	Wydział Gospodarki Nieruchomości
3	Urząd Miasta Ruda Śląska	Wydział Spraw Lokalowych
4	Urząd Miasta Ruda Śląska	Wydział Dróg i Mostów
5	Urząd Miasta Ruda Śląska	Wydział Rozwoju Miasta
6	Urząd Miasta Ruda Śląska	Wydział Ochrony Środowiska i Gospodarki Komunalnej
7	Centrum Rzemiosł Różnych	Wydział Edukacji i Szkolnictwa
8	Śląski Inkubator Przedsiębiorczości	Wydział Rozwoju Przedsiębiorczości i Obsługa Projektów
9	Śląski Inkubator Przedsiębiorczości	Wydział Rozwoju Przedsiębiorczości i Obsługa Projektów
10	Śląski Inkubator Przedsiębiorczości	Wydział Rozwoju Przedsiębiorczości i Obsługa Projektów
11	Rudzka Agencja Rozwoju Inwestor	Wydział Projektów i Finansów oraz Szkolenia
12	Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji	Dyrektor
13	Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o.	Wydział Terenów Zielonych
14	Park Przemysłowo-Technologiczny	Wydział Wsparcia Przedsiębiorców
15	Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Mieszkaniowej TBS Sp. z o.o.	Wydział Zasobów Mieszkaniowych i Terenów Zielonych
16	Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Mieszkaniowej TBS Sp. z o.o.	Wydział Programów i Zamówienia Publiczne

Zogniskowany wywiad grupowy (2. kwestie społeczne) przeprowadzony w UM w Rudzie Śląskiej w dniu 23.01.2025

I.p.	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	Urząd Miasta Ruda Śląska	Wydział Oświaty

2	Urząd Miasta Ruda Śląska	Wydział Zdrowia i Spraw Społecznych
3	Związek Zawodowy NSZZ Solidarność przy kopalni Halemba	Przewodniczący
4	Powiatowy Urząd Pracy w Rudzie Śl.	Dyrektor

Zogniskowany wywiad grupowy (1. kwestie gospodarczo-przestrzenne) przeprowadzony w UM w Rybniku w dniu 22.01.2025

I.p.	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	Urząd Miasta Rybnik	Wydział Rozwoju i Współpracy
2	Urząd Miasta Rybnik	Wydział Rozwoju i Współpracy
3	Urząd Miasta Rybnik	Obsługa Inwestorów
4	Urząd Miasta Rybnik	Zarząd Zieleni Miejskiej
5	Urząd Miasta Rybnik	Miejska Pracownia Urbanistyczna
6	Urząd Miasta Rybnik	Wydział Strategii i Obsługi Inwestora
7	Urząd Miasta Rybnik	Wydział Inwestycji
8	Urząd Miasta Rybnik	Wydział Inwestycji
9	Urząd Miasta Rybnik	Centrum Zrównoważonej Gospodarki Miejskiej, Ochrona Powietrza i Polityka Klimatyczna
10	Centrum Rozwoju Inicjatyw Społecznych w Rybniku CRIS	Członek Zarządu
11	Powiatowy Urząd Pracy w Rybniku	Dyrektor

Zogniskowany wywiad grupowy (2. kwestie społeczne) przeprowadzony w UM w Rybniku w dniu 22.01.2025

I.p.	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	Zabytkowa Kopalnia Ignacy w Rybniku	Zastępca Dyrektora
2	Związek Zawodowy KADRA przy kopalni Jankowice	Przewodniczący
3	Stowarzyszenie Oświatowe Rodzice Dzieciom	Specjalista ds. kadrowo - administracyjnych
4	Stowarzyszenie Centrum Rozwoju Inicjatyw Społecznych CRIS	Członek Zarządu
5	Stowarzyszenie „17-tka”	Pracownik
6	Powiatowy Urząd Pracy w Rybniku	Dyrektor
7	Urząd Miasta Rybnik	Wydział Polityki Społecznej
8	Urząd Miasta Rybnik	Wydział Rozwoju i Współpracy

9	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku	Kierownik Działu Projektów i Programów
---	---	--

Zogniskowany wywiad grupowy (1. kwestie gospodarczo-przestrzenne) przeprowadzony w UM w Zabrze w dniu 10.02.2015

I.p.	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	Urząd Miejski w Zabrzu	Wydział Realizacji Projektów
2	Urząd Miejski w Zabrzu	Biuro Planowania Przestrzennego, Miejski Konserwator Zabytków
3	Urząd Miejski w Zabrzu	Wydział Ekologii
4	Urząd Miejski w Zabrzu	Wydział Ekologii
5	Zabrzańskie Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej	Dział Marketingu i Planowania Rozwoju
6	Miejski Zarząd Dróg w Zabrzu	Wydział Obrotu Nieruchomościami
7	Związek Zawodowy Kopalni Makoszowy	Przewodniczący Związku

Zogniskowany wywiad grupowy (2. kwestie społeczne) przeprowadzony w UM w Zabrzu w dniu 10.02.2015

I.p.	Instytucja/ organizacja	Komórka organizacyjna/ stanowisko
1	Powiatowy Urząd Pracy w Zabrzu	Dyrektor
2	Stowarzyszenie Most	Pracownik
3	Międzyzakładowy Związek Zawodowy Górników w Polsce KWK Makoszowy	Przewodniczący Związku
4	KWK Sośnica	Nadsztygar
5	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Zabrzu	Dyrektor
6	Modeko sp. z o.o.	Właściciel firmy

9.4. Narzędzia badawcze

Kwestionariusz ankiety do badanie CATI

Szanowni Państwo,

Mam na imię i reprezentuję firmę Market Research World z siedzibą w Gliwicach. Na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego realizujemy badanie społeczne, którego celem jest poznanie opinii mieszkańców wybranych gmin województwa śląskiego na temat transformacji. Chcemy z Państwem porozmawiać o wygaszaniu kopalń i tym, jak wpłynie to na Państwa codzienne życie, pracę oraz miasto, w którym mieszkacie. Ankietę kierujemy do mieszkańców miast, w których lub w pobliżu których prowadzona jest działalność górnicza. Serdecznie prosimy o podzielenie się opinią na ten temat. Badanie realizowane jest w formie ankiety. Jeżeli któreś pytanie będzie dla Pana/i niekomfortowe, można na nie odpowiadać i przejść do kolejnego pytania. Informuję, że wszelkie podane informacje są całkowicie anonimowe, w żadnej części nie będziemy też prosić Państwa o podanie jakichkolwiek danych osobowych. Prosimy zatem o szczerą odpowiedź zgodną z Państwa przekonaniem. Wszelkie opinie są dla nas ważne, gdyż pozwolą na lepsze zrozumienie problemów i oczekiwań mieszkańców w związku z czekającymi region zmianami.

Metryczka, cz.1						
Płeć (Ankieter: zaznacz odpowiedź)						
Kobieta			Mężczyzna			
Ile ma Pan/i lat?						
Gdzie Pan/i mieszka?						
Bieruń	Bytom	Jastrzębie-Zdrój	Mysłowice	Ruda Śląska	Rybnik	Zabrze
Jakie ma Pan/i wykształcenie?						
Podstawowe lub brak		Zawodowe		Średnie	Wyższe	
Status zawodowy						
Uczeń/student		Pracujący		Samozatrudniony	Bezrobotny	Emeryt/rencista
W jakiej branży/ zawodzie Pan/i pracuje (Jeżeli w 5 odpowiedź Pracujący)						
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo		Górnictwo i wydobywanie		Przetwórstwo przemysłowe		Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych
Dostawa wody;		Budownictwo		Handel hurtowy i		Transport i gospodarka magazynowa

gospodarowa nie ciekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją		detaliczny; naprawa pojazdów samochodow ych, włączając motocykle	
Działalność związana z zakwaterowa niem i usługami gastronomicz nymi	Informacja i komunikacja	Działalność finansowa i ubezpieczeni owa	Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości
Działalność profesjonalna , naukowa i techniczna	Działalność w zakresie usług administrowa nia i działalność wspierająca	Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczen ia społeczne	Edukacja
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	Pozostała działalność usługowa	Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby

1. Czy w Pana/i gospodarstwie domowym są osoby pracujące **w górnictwie**? (Tak/Nie)
(jeżeli tak) Ile osób łącznie z Panem/ią pracuje **w górnictwie** w Pana/i gospodarstwie
domowym?

Proszę odpowiedzieć ...

2. Czy w Pana/i gospodarstwie domowym są osoby pracujące **w firmach
okołogórnicznych**?

czyli np.:

- w firmie produkującej maszyny i urządzenia górnicze, specjalistyczne materiały i świadczącej usługi wspomagające górnictwo,
- lub w firmie produkującej energię elektryczną i ciepło, w koksowni, w przemyśle metalowym itp.,
- lub w bezpośrednim sąsiedztwie kopalni, w firmie produkującej/ świadczącej usługi na rzecz górników, a los Pana/i firmy zależy od zamówień z kopalni.

(jeżeli tak) Ile osób łącznie z Panem/ią pracuje **w firmach okołogórniczych** w Pana/i gospodarstwie domowym?

Proszę odpowiedzieć ...

Uwaga: Branża okołogórnica jest ujęta w/w sektorach PKD (w kilku sektorach), ale pytamy respondentów dodatkowo o liczbę osób w gospodarstwie domowym zatrudnionych w górnictwie i w branży okołogórnicej.

Pytania właściwe

A. Znajomość zagadnień związanych ze sprawiedliwą transformacją

1. Czy słyszał/a Pan/i kiedykolwiek o sprawiedliwej transformacji? *Wprowadzenie Ankietera: Mówimy tu o zmianach w gospodarce, społecznościach i środowisku związanych z wygaszaniem kopalń, o ich wpływie na codzienne życie, pracę i otoczenie, a ankietę kierujemy do mieszkańców miast, w pobliżu których prowadzona jest działalność górnicza.*

Proszę o odpowiedź „tak” lub „nie”

Tak

Nie

2. Z czym kojarzy Pan/i słowo sprawiedliwa transformacja? *Respondent odpowiada, a ankieter przypisuje odpowiedź/ odpowiedzi do poniższych kafeterii*

Tak

Nie

Ze zmianami, przemianami np. gospodarczymi, społecznymi, środowiskowymi

Z polityką Unii Europejskiej i finansowaniem działań transformacyjnych przez programy unijne

Z tworzeniem nowych miejsc pracy w miejsce zamykanych kopalń, nowymi inwestycjami i firmami

tańszą energią, ocieplaniem budynków, wymianą źródeł ciepła w domach na panele słoneczne, pompy ciepła itp. i poprawą powietrza w gminie		
Z zamykaniem kopalń, likwidacją miejsc pracy, bezrobociem, biedą i pozostawieniem zniszczonych terenów pogórnich		
Z karami finansowymi dla mieszkańców za ogrzewanie domu niskiej klasy kotłami węglowymi (uchwała antysmogowa)		
Inne, jakie?.....		
3. Czy wie Pani, dlaczego przeprowadzana jest transformacja? <i>Wprowadzenie Ankietera: Przypominam, że mówimy tu o zmianach gospodarczych, społecznych i środowiskowo-przestrzennych związanych z wygaszaniem kopalń, o ich wpływie na codzienne życie, pracę i otoczenie, a ankietę kierujemy do mieszkańców miast, w pobliżu których prowadzona jest działalność górnicza.</i>		
Proszę o odpowiedź „tak” lub „nie”	Tak	Nie
Jeżeli P3 - Tak, Ankieter pyta: 4. Jakie Pana/i zdaniem są przyczyny obecnej transformacji?		
Ankieter wymienia wszystkie i zaznacza „tak” lub „nie”	Tak	Nie
Dostęp do taniej, ekologicznej energii		
Dochodowy biznes dla dużych korporacji		
Ocieplenie klimatu		
Oczekiwania młodego pokolenia, aby żyć w czystym środowisku		
Polityka Unii Europejskiej, zakładająca odchodzenie od węgla, gazu, ropy naftowej		
Troska o zdrowie ludzi i czyste powietrze		
Poprawa środowiska zniszczonego przez przemysł		
Inne, jakie? (proszę powiedzieć)...		

5. Czy Pana/i zdaniem proces odchodzenia od węgla, gazu, ropy naftowej jest słuszny?	Tak	Nie	Nie wiem
B. Konsekwencje transformacji energetycznej (restrukturyzacji górnictwa) w przeszłości			
Proszę o odpowiedź „tak” lub „nie” na poniższe kwestie	Tak	Nie	
<i>Pyt. kierowane tylko do Pracujących (z wyjątkiem samozatrudnienia)</i>			
6. Czy w Pana/i miejscu pracy kiedykolwiek był poruszany temat zamykania kopalń i jego konsekwencji?			
7. Czy kiedykolwiek rozmawiał Pan/i ze swoimi bliskimi o zamykaniu kopalń i jego skutkach?			
8. Czy Pan/i lub ktoś z Pana bliskich (rodzina, znajomi) doświadczył/a w przeszłości konsekwencji zamykania (restrukturyzacji) kopalń?			
9. Jakie były tego skutki? (jeżeli P8-Tak) <i>(Respondent sam udziela odpowiedzi, ale Ankieter może podpowiadać przykładowe odpowiedzi)</i>			
Zagadnienia	Tak	Nie	
Pozostawanie na bezrobociu			
Zmiana miejsca lub stanowiska pracy			
Przeprowadzka			
Pogorszenie sytuacji materialnej			
Dłuższe dojazdy do pracy			
Stres i konflikty z ludźmi			
Popadnięcie w nałogi			
Pogorszenie stanu zdrowia			
Popadnięcie w długi			
Inne, Jakie?			
C. Szanse i zagrożenia transformacji na terenie gminy. Ocena wpływu procesu dekarbonizacji na obecną i przyszłą sytuację społeczno-gospodarczą gminy			

10. Czy w swoim mieście zauważyła Pan/i lub słyszała Pan/i o następujących zjawiskach:		
Zagadnienia (rotowanie odpowiedzi)	Tak	Nie
Powolne wygaszanie działalności górniczej (spadek zatrudnienia, problem ze zbytem węgla)		
Powstawanie firm i inwestycji oraz nowych miejsc pracy		
Zagospodarowanie terenów przemysłowych, w tym pogórnich		
Oszczędzanie energii elektrycznej np. przy oświetlaniu ulic		
Termomodernizacja budynków (np. ocieplanie, wymiana ogrzewania, okien)		
Wymiana źródła ciepła w domach na panele słoneczne, pompy ciepła, itp.		
Nakładanie kar na mieszkańców używających niskiej klasy kotłów węglowych - kopciuchów (uchwała antysmogowa)		
Zauważalny wzrost pojazdów elektrycznych/ wodorowych, budowa ścieżek rowerowych		
11. Jakiego Pana/i zdaniem mogą być skutki obecnej transformacji w Pana/i mieście? Na ile prawdopodobne jest, że zdarzą się następujące sytuacje:		
Zagadnienia (rotowanie odpowiedzi)		
1 - zdecydowanie tak, 2 - raczej tak, 3 - ani tak, ani nie, 4 - raczej nie, 5 - zdecydowanie nie		
Po zamknięciu kopalni miasto nadal będzie rozwijać się gospodarczo i społecznie: powstaną nowe firmy w nowych branżach, oferujące atrakcyjne miejsca pracy, gmina przyciągnie nowe inwestycje, w tym zagraniczne, spadną opłaty za energię elektryczną		
Mieszkańcy będą zaangażowani w ochronę środowiska, miasto będzie bardziej czyste i zielone, tereny zniszczone przez górnictwo i przemysł zostaną zrekultywowane i zagospodarowane		

Po zamknięciu kopalni pogorszy się sytuacji społeczno-gospodarcza w mieście: firmy będą zamykać swoją działalność, nie będzie nowych miejsc pracy ani inwestycji, wzrosną opłaty za energię elektryczną. Wzrośnie liczba osób pracujących „na czarno” i żyjących „z socjału”, a z miasta będą wyjeżdżać ludzie z powodu braku pracy. Wzrośnie patologia i przestępczość w mieście										
Tereny górnicze nie zostaną zagospodarowane, a nowe - zaczną się zapadać i będą zalewane, powstaną nowe szkody górnicze, spadną ceny nieruchomości										
12. Czy Pana/i zdaniem gmina, w której Pan/i mieszka - instytucje i mieszkańcy - są odpowiednio przygotowani na zmiany zw. z zamknięciem kopalni w mieście i jego okolicach?								Tak	Nie	Nie wiem
13. Jak Pana/ i zdaniem powinno wyglądać to przygotowanie? Proszę o ocenę poniższych działań przygotowawczych w stosunku do Pana/i miasta (skala 1-5, gdzie 1 oznacza brak poparcia, a 5 -całkowite poparcie)										
Zagadnienia	Zdecydowanie nie popieram	1	2	3	4	5	Zdecydowanie popieram			
Przyciągnięcie nowych mniejszych lub średnich firm do miasta										
Pozyskanie dużego inwestora-pracodawcy, który stworzy wiele miejsc pracy dla mieszkańców										
Stała współpraca kopalni, samorządu i potencjalnych pracodawców na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy dla tracących pracę mieszkańców										
Przeniesienie pracowników górnictwa do pracy w innej pobliskiej kopalni/ odprawy/ wcześniejsze urlopy górnicze										
Zagospodarowanie terenów pogórnich										

i przemysłowych na nowe cele gospodarcze i społeczne							
Termomodernizacja domów i urzędów, wymiana ogrzewania, okien, drzwi, aby były bardziej energooszczędne							
Dopłaty do wymiany źródeł ciepła w gospodarstwach domowych na bardziej ekologiczne (panele, pompy ciepła itp.)							
Wymiana autobusów na elektryczne/ wodorowe, budowanie ścieżek rowerowych							
14. Czy jeszcze poza w/w działaniami ma Pan/i inne pomysły na to, jak powinno wyglądać przygotowanie na zmiany? <i>Proszę powiedzieć (pyt. otwarte)</i>							
...							
D.1 - Komunikowanie i informowanie mieszkańców gmin górniczych o sprawiedliwej transformacji							
15. Czy zna Pan/i przybliżony termin zamknięcia kopalni w Pana/i mieście lub w okolicach? <i>Ankieter powinien podać nazwę/y najbliższej położonych kopalni</i>	Tak		Nie				
16. Czy tutejszy Urząd Miasta przekazywał kiedykolwiek mieszkańcom informacje na temat sytuacji kopalń i/ lub skutków ich zamykania dla gminy?	Tak	Nie	Nie wiem				
17. Czy chciałby Pan/i dowiedzieć się więcej na temat planowanych zmian transformacyjnych w Pana/i mieście i okolicach?	Tak		Nie				
18. W przypadku uzyskania odp. „tak” na P.17 W jaki sposób Urząd Miasta miałby przekazywać Panu/i te informacje? (proszę wskazać max 2 odpowiedzi)							
Poprzez zaproszenia do urzędu na spotkania konsultacyjne z mieszkańcami, sesje rady miasta		Tak		Nie			

Poprzez zaproszenia na sesje rad osiedlowych	Tak	Nie
Poprzez wywieszanie ogłoszeń na miejskich tablicach informacyjnych	Tak	Nie
Poprzez gazetki umieszczane w skrzynkach pocztowych	Tak	Nie
Poprzez umieszczanie informacji na stronie internetowej urzędu	Tak	Nie
Poprzez media społecznościowe np. Fb	Tak	Nie
Poprzez email / sms wysyłany do mieszkańców	Tak	Nie
Inne, jakie?		
<i>19. W przypadku uzyskania odp. „tak” na P.17 - Jakie informacje chciałby Pan/i uzyskać? Respondent sam udziela odpowiedzi, ale Ankieter może podpowiadać przykładowe odpowiedzi</i>		
Planowany termin zamknięcia kopalni/ innego dużego zakładu przemysłowego	Tak	Nie
Planowana data, liczba i sposób zwalniania pracowników kopalni/ zakładu przemysłowego (osłony socjalne)	Tak	Nie
Informacje o obszarach/ branżach gospodarczych, które gmina planuje rozwijać	Tak	Nie
Informacja o planach, sposobach i efektach pozyskania nowego inwestora – dużego pracodawcy	Tak	Nie
Informacje nt. możliwości uzyskania dopłat do przekwalifikowania dla mieszkańców	Tak	Nie
Rodzaj i wysokość dopłat w programach dotyczących wymiany źródeł ogrzewania w domu	Tak	Nie
Szkody górnicze (wygaszanie hałd, obniżanie, zalewanie terenów) w mieście/ okolicach, cel zagospodarowania terenu pogórniczego, poprzemysłowego, ochrona środowiska	Tak	Nie
Plany zw. z wprowadzeniem stref z zakazem wjazdu samochodów spalinowych	Tak	Nie
Plany zw. z budową ścieżek rowerowych	Tak	Nie
Inne, jakie?...		
G.1 - Obawy mieszkańców gminy o przyszłość zawodową i utratę pracy w wyniku transformacji		

20. Odpowiadają tylko Pracujący: Czy obawia się Pan/i, że po zamknięciu pobliskiej kopalni może Pan/i stracić pracę? (<u>dotyczy zarówno pracujących w górnictwie, jak i poza nim</u>)? Ankieter powinien podać nazwę/y najbliższej położonych kopalni		Tak	Nie
21. Odpowiadają tylko Pracujący: Czy Pan/i uważa, że po zamknięciu kopalni Pan/i sytuacja materialna: Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź.			
Poprawi się	Pogorszy się	Nie zmieni się	
22. Odpowiadają tylko Pracujący: Czy ewentualna zmiana zawodu/ zmiana pracy byłaby dla Pan/i problemem?			
Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie
H. Wizja gminy górniczej w przyszłości, po wygaszeniu działalności górniczej			
23. Jak Pana/i zdaniem będzie wyglądała Pana/i miasto po likwidacji pobliskiej kopalni? (Respondent sam udziela odpowiedzi, ale Ankieter może podpowiadać przykładowe odpowiedzi i zaznacza jedną z 3 poniższych)			
Zagadnienia		Tak	Nie
Będzie to miejsce lepsze do życia niż obecnie: rozwinięte gospodarczo, z atrakcyjnymi miejscami pracy, bezpieczne, przyjazne do życia, przyciągające nowych mieszkańców, ekologiczne z zagospodarowanymi terenami pogórnictwami, z wieloma atrakcjami kulturalnymi, rekreacyjnymi i sportowymi, gdzie będzie nadal pielęgnowana kultura górnicza np. świętowanie Barbórki			
Będzie to miejsce gorsze do życia niż obecnie: słabe gospodarczo, o dużym bezrobociu, o małej ilości atrakcyjnych miejsc pracy, z którego ludzie będą wyjeżdżać, bez perspektyw na przyszłość dla młodych, o mniejszej liczbie obiektów kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych, niebezpieczne i zaniedbane, gdzie nadal będzie palić się węglem, a tereny pogórnictwa nie będą zagospodarowane			
Nic się nie zmieni, gmina będzie wyglądała tak jak w obecnie			
24. Proszę powiedzieć, czy Pana/i wierzy, że sprawiedliwa transformacja w Pana/i mieście może się udać? Ankieter zaznacza tylko 1 odpowiedź			

Zdecydowanie tak		
Raczej tak		
Raczej nie		
Zdecydowanie nie		
Trudno powiedzieć		
25. Od kogo, od czego zależy powodzenie sprawiedliwej transformacji? <i>Ankieter może zaznaczyć kilka odpowiedzi</i>		
Od samych mieszkańców miasta		
Od władz samorządowych		
Od władz województwa		
Od rządu RP		
Od instytucji unijnych		
Trudno powiedzieć		
Inne czynniki, jakie?...		
Metryczka cz.2		
Ile osób wraz z Panem/Panią zamieszkuje gospodarstwo domowe	Wpisz	
Czy w Pana/i gospodarstwie domowym są osoby poniżej 18 r.ż.?	Wpisz	
Jakie dochody w przeliczeniu na 1 osobę osiąga Państwa gospodarstwo domowe ² ?	Do 1000 zł	
	1001-1500 zł	
	1501 – 2000 zł	
	2001 – 3000 zł	
	3001 – 4000 zł	
	4001 – 5000 zł	
	Powyżej 5000 zł	
Patrząc na Pana/i poglądy, czy jest Pan/i zwolennikiem - euroentuzjastą czy przeciwnikiem – eurosceptykiem Unii Europejskiej?	Zwolennik UE (euroentuzjasta)	Przeciwnik UE (eurosceptyk)

Scenariusz wywiadu FGI

² Zespół osób spokrewnionych lub spowinowaconych, a także niespokrewnionych mieszkających razem i utrzymujących się wspólnie. Jeżeli któraś z osób mieszkających razem utrzymuje się oddzielnie, tworzy ona oddzielne, jednoosobowe gospodarstwo domowe.

Miejsce wywiadu: sala przystosowana do przeprowadzania FGI wyposażona w urządzenia do nagrywania audio i wideo. Wywiad będzie mógł zostać przeprowadzony również zdalnie, jeżeli respondent nie będzie miał możliwości spotkania się osobiście. W takim wypadku Wykonawca każdorazowo zwróci się do Zamawiającego z prośbą o wyrażenie zgody na powyższą formę wraz z uzasadnieniem.

Moderator: Uzupełnić tabelę wywiadu:

<i>Imię i nazwisko moderatora</i>				
<i>Data realizacji wywiadu</i>				
<i>Godzina rozpoczęcia</i>				
<i>Liczba uczestników</i>				
<i>Miejsce realizacji wywiadu</i>				
<i>Uczestnicy:</i>				
<i>Lp.</i>	<i>Inicjały</i>	<i>Reprezentowana</i>	<i>Nazwa gminy</i>	<i>Typ gminy</i>
<i>1</i>				
<i>1 + n</i>				

Szanowni Państwo,

nazywam się W imieniu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego zapraszam do udziału w wywiadzie grupowym realizowanym na potrzeby badania pt.: „Gotowość społeczności lokalnych na zmiany wynikające z procesu transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej, określonego w Terytorialnym Planie Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030 w wybranych gminach województwa śląskiego z problemem społecznym i/ lub przestrzennym, które w największym stopniu dotknie proces przeobrażeń”.

Dzisiejsze spotkanie potrwa ok. 2 godzin, zostanie zarejestrowane audiowizualnie, rejestracja posłuży wyłącznie do analizy odpowiedzi i sporządzenia raportu z badań. Zarówno zapis z przebiegu spotkania, jak i lista z rejestracji zostaną przekazane do Zamawiającego w celu weryfikacji prawidłowości przeprowadzenia badania przez Wykonawcę. W raporcie niektóre Państwa wypowiedzi zostaną zacytowane. Cytowanie, poza wypowiedzią będzie zawierało tylko rodzaj instytucji reprezentowanej przez respondenta. Dzięki temu, na podstawie lektury raportu, nikt nie będzie mógł połączyć danej wypowiedzi z konkretną osobą. Obowiązuje nas zasada pełnej anonimowości. Jednocześnie chciałabym podkreślić, że każda Państwa opinia jest dla nas istotna, dlatego proszę o swobodne wypowiedzi.

Proszę teraz każdą osobę o krótkie przedstawienie siebie z imienia i instytucji, jaką reprezentuje. Zdecydowanie ułatwi to nam sporządzenie transkrypcji i analizę Państwa wypowiedzi.

Dział A. Znajomość zagadnień związanych ze sprawiedliwą transformacją

1. Proszę określić własnymi słowami, czym Państwa zdaniem jest proces sprawiedliwej transformacji?
2. Czym w takim razie jest proces transformacji energetycznej i jej konsekwencji społeczno-gospodarczych?

Dział B. Konsekwencje transformacji energetycznej (restrukturyzacji górnictwa) w przeszłości

3. Miasto, w którym mamy spotkanie, jest gminą górnictwem. Czy możecie Państwo wymienić jakieś konsekwencje procesów transformacyjnych/restrukturyzacyjnych, których doświadczyło to miasto lub jego otoczenie w przeszłości, w latach 90. XX wieku? Czy i jak gminie udało się poradzić z tymi wyzwaniami? *(ocena każdego wyzwania wymienionego przez respondenta)*

Dział C. Szanse i zagrożenia procesu transformacji energetycznej na terenie gminy. Ocena wpływu procesu dekarbonizacji na obecną i przyszłą sytuację społeczno-gospodarczą gminy

4. Jakie są Państwa zdaniem największe szanse dla gminy w związku z przeprowadzeniem transformacji energetycznej? (sprawiedliwej transformacji)?
5. Jakie są największe zagrożenia społeczno-gospodarcze dla tego miasta w związku z transformacją energetyczną?

Dział D. Ocena przygotowania gmin górniczych do procesu transformacji energetycznej, rodzaje podejmowanych działań wyprzedzających i zapobiegających wystąpieniu napięć społecznych oraz łagodzących społeczno-gospodarcze konsekwencje transformacji

5. Czy Państwa zdaniem do procesu transformacji można się przygotować? Jeżeli tak, jakie konkretnie działania mogą zostać zaplanowane, aby uniknąć negatywnych skutków tego procesu?
6. Jak do tego procesu powinien przygotować się samorząd lokalny, reprezentowane przez Państwa instytucje/ organizacje, sektor biznesu, a jak mieszkańcy gminy górniczej (pracownicy i ich rodziny)?
7. Co mieszkańcy ogólnie sądzą o nadchodzących zmianach – wygaszaniu kopalń? Czy wierzą, że jest to proces, który nastąpi w niedalekiej przyszłości?

Pytania kierowane do uczestników FGI obejmujące kwestie społeczne: dla przedstawicieli samorządów gmin realizujących zadania związane z polityką społeczną, przedstawicieli instytucji rynku pracy, instytucji pomocy i integracji społecznej, przedstawicieli branżowych związków zawodowych, organizacji pozarządowych należących do powiatowych rad pożytku publicznego, w tym podmiotów wymienionych w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego

i o wolontariacie oraz w ustawie z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej.

8. Czy aktualnie dostępne instrumenty rynku pracy/ świadczenia i usługi pomocy społecznej/ osłony socjalne dla sektora górnictwa są wystarczające do zapobiegania napięciom i problemom społecznym, które mogą pojawić się na skutek transformacji?
9. Jeśli nie, jakie inne rozwiązania należałoby wprowadzić, żeby zaradzić ewentualnym problemom?

Dział E. Doświadczenia, plany i uwarunkowania w gminach górniczych związane z zagospodarowaniem terenów pogórnich

Pytania kierowane do uczestników FGI obejmujące kwestie gospodarczo-środowiskowe: dla przedstawicieli samorządów gmin (komórki urzędu realizujące zadania związane z transformacją energetyczną, gospodarką, innowacjami, planowaniem przestrzennym, zagospodarowaniem terenów przemysłowych/ pogórnich, rewitalizacją, polityką klimatyczną) i sektora gospodarczego (przedsiębiorstwami górniczymi i firmami okołogórnictwa, izby gospodarcze, instytucje otoczenia biznesu typu inkubator, klaster, park przemysłowy, technologiczny).

11. W jaki sposób według Państwa wiedzy na terenie gminy dotychczas zagospodarowywano tereny pogórnice?
12. Jakie są przyszłe plany gminy związane z zagospodarowaniem obszarów pogórnich, które są położone na terenie gminy oraz powstaną po wygaszeniu działalności kopalń?
13. Co Państwa zdaniem może przeszkodzić w realizacji planów gminy związanych z zagospodarowaniem terenów pokopalnianych? Jakie są Państwa zdaniem realne szanse na to, że te plany uda się zrealizować?

Dział F. Doświadczenia, plany i czynniki warunkujące pozyskiwanie nowych inwestorów, zapewniających wysokiej jakości miejsca pracy

Pytania kierowane do uczestników FGI obejmujące kwestie gospodarczo-środowiskowe: dla przedstawicieli samorządów gmin (komórki urzędu realizujące zadania związane z transformacją energetyczną, gospodarką, innowacjami, planowaniem przestrzennym, zagospodarowaniem terenów przemysłowych/pogórnich, rewitalizacją, polityką klimatyczną) i sektora gospodarczego (przedsiębiorstwami górnicze i firmy okołogórnicze, izby gospodarcze, instytucje otoczenia biznesu typu inkubator, klaster, park przemysłowy, technologiczny).

14. Jakie Państwa zdaniem warunki powinny zostać spełnione, aby Państwa gmina była w stanie pozyskać nowego inwestora, który zapewni atrakcyjne miejsca pracy i będzie płacił podatki? Czy Pana zdaniem lepszym rozwiązaniem jest przyciągnięcie bardzo dużych inwestycji, czy znając specyfikę gminy lepiej promować idee rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw? Czy Państwa zdaniem gmina jest atrakcyjna dla nowych inwestycji zewnętrznych? Jeżeli nie, co zrobić aby taka była?
15. Czy samorząd nawiązuje kontakty z potencjalnymi inwestorami? Jeżeli tak, to jak zapatrują się oni na inwestycje w gminie? Jakie są mocne, a jakie słabe strony gminy oraz jej przyszłego zagospodarowania w oczach inwestorów?

Dział H. Wizja gminy górniczej w przyszłości, po wygaszeniu działalności górniczej

16. Jak Państwa zdaniem będzie wyglądała gmina po wygaszeniu działalności górniczej? Czy Państwa zdaniem gmina poradzi sobie z wyzwaniami społeczno-gospodarczymi i środowiskowymi/ przestrzennymi?

17. Czy na przykładzie Państwa gminy, transformacja energetyczna będzie impulsem do społeczno-gospodarczego rozwoju gminy, czy raczej odwrotnie? Jakie działania mogą wzmocnić, a jakie osłabić gminę w związku z transformacją?
18. Jakie konkretne działania powinno się podjąć, aby transformacja energetyczna w gminie zakończyła się sukcesem?

Dział I. Skala i rodzaje potrzeb samorządów gmin górniczych i pozostałych interesariuszy związanych z procesem transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej

19. Czego w chwili obecnej samorządy potrzebują najbardziej, aby skutecznie przeprowadzić proces transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej? Co konkretnie jest potrzebne w Państwa gminie?
20. Czy Państwa zdaniem ww. potrzeby są możliwe do zaspokojenia? Jeżeli tak, kto powinien przede wszystkim wspierać gminę w zapewnieniu ww. potrzeb?

Dział J. Przykłady dobrych praktyk do wdrożenia przez gminy i Samorząd Województwa Śląskiego oraz rekomendacje w zakresie transformacji, służących skutecznej realizacji celów TPST

21. Patrząc na Państwa dotychczasowe doświadczenie oraz wiedzę lub na przykładzie innych miast, jakie są dobre praktyki w zakresie prowadzenia transformacji energetycznej? Jakich działań natomiast należy unikać? Czy mogą Państwo podać przykłady (województwo śląskie/Polska/zagranica np. regiony węglowe w UE)?

Scenariusz wywiadu IDI

Miejsce wywiadu: Miejsce wywiadu zostanie ustalone tak, aby w największym stopniu zapewnić komfort respondentowi (miejsce wybrane przez niego) oraz będzie miało możliwość zarejestrowania przebiegu rozmowy w formie audio (odpowiednie warunki wyciszenia pomieszczenia). Wywiad będzie mógł zostać przeprowadzony również telefonicznie, jeżeli respondent nie będzie miał możliwości spotkania się osobiście.

W takim wypadku Wykonawca każdorazowo zwróci się do Zamawiającego z prośbą o wyrażenie zgody na powyższą formę wraz z uzasadnieniem takiego wyboru.

Wprowadzenie:

Dzisiejsze spotkanie potrwa ok. 1-1,5 godziny, zostanie zarejestrowane audiowizualnie, rejestracja posłuży wyłącznie do analizy odpowiedzi i sporządzenia raportu z badań. Zarówno zapis z przebiegu spotkania, jak i lista z rejestracji zostaną przekazane do Zamawiającego w celu weryfikacji prawidłowości przeprowadzenia badania przez Wykonawcę. W raporcie niektóre Państwa wypowiedzi zostaną zacytowane. Cytowanie, poza wypowiedzią będzie zawierało tylko rodzaj instytucji reprezentowanej przez respondenta. Dzięki temu, na podstawie lektury raportu, nikt nie będzie mógł połączyć danej wypowiedzi z konkretną osobą. Obowiązuje nas zasada pełnej anonimowości. Jednocześnie chciałabym podkreślić, że każda Państwa opinia jest dla nas istotna, dlatego proszę o swobodne wypowiedzi. Czy wyraża Pan/i na to zgodę? (jeśli nie ma zgody – zakończyć wywiad)

Zobowiązuję się do zachowania pełnej poufności uzyskanych od Pani/Pana opinii i informacji. Każda Pana/Pani opinia i przekazana informacja będzie miała istotne znaczenie dla realizacji badania, dlatego proszę o swobodne wyrażanie spostrzeżeń i wyczerpujące odpowiedzi.

Moderator: Uzupełnić tabelę wywiadu:

Imię i nazwisko moderatora	
Data realizacji wywiadu	
Godzina rozpoczęcia wywiadu	
Uzupełnić dane respondenta do klasyfikacji:	
Województwo	Śląskie
Gmina zamieszkania respondenta	
Wiek respondenta	
Płeć respondenta	
Typ reprezentowanej instytucji	

Scenariusz wywiadu IDI

Dział A. Znajomość zagadnień związanych ze sprawiedliwą transformacją

1. Proszę określić własnymi słowami, czym Pana/i zdaniem jest proces sprawiedliwej transformacji?

2. Jakie z kolei działania wpisują się w proces transformacji energetycznej oraz transformacji społeczno-gospodarczej?

Dział B. Konsekwencje transformacji energetycznej (restrukturyzacji górnictwa) w przeszłości

3. Miasto, w którym przeprowadzamy wywiad jest gminą górnictw. Czy może Pan/i wymienić jakieś konsekwencje procesów transformacyjnych/restrukturyzacyjnych, których doświadczyło to miasto lub jego otoczenie w przeszłości, w latach 90. XX wieku?

Dział C. Szanse i zagrożenia procesu transformacji energetycznej na terenie gminy. Ocena wpływu procesu dekarbonizacji na obecną i przyszłą sytuację społeczno-gospodarczą gminy

4. Jakie są Pana/i zdaniem największe szanse dla gminy w związku z przeprowadzeniem transformacji energetycznej?
5. Jakie czynniki wewnętrzne gminy (mocne i słabe strony) determinują powodzenie procesu transformacji energetycznej?
6. Jakie czynniki zewnętrzne (szanse i zagrożenia) determinują powodzenie procesu transformacji energetycznej?
7. W jaki sposób proces transformacji energetycznej można wykorzystać dla rozwoju gospodarczego gminy?
8. Jakie są największe zagrożenia społeczno-gospodarcze dla tego miasta w związku z transformacją energetyczną? Co jest „najsłabszym ogniwem” w procesie zarządzania transformacją energetyczną?
9. Czy Pan/i popiera proces wygaszania działalności górniczej w gminie i dlaczego? Czy proces transformacji energetycznej jest słuszny?

Dział D. Ocena przygotowania gmin górniczych do procesu transformacji energetycznej, rodzaje podejmowanych działań wyprzedzających i zapobiegających wystąpieniu napięć społecznych oraz łagodzących społeczno-gospodarcze konsekwencje transformacji

10. Jakie podmioty na terenie gminy powinny być zaangażowane w proces transformacji energetycznej?
11. Czy Państwa zdaniem do procesu transformacji można się przygotować, czy też jest to proces o dużej liczbie niewiadomych, którego nie da się zaplanować?
12. W jaki sposób można się przygotować do procesu transformacji energetycznej? Jakże w tym celu można zaplanować działania?
13. Czy i jak do tego procesu może się przygotować reprezentowana przez Pana/ą instytucja/ organizacja? W jaki sposób powinni się przygotować inni interesariusze oraz mieszkańcy gmin górniczych?
14. Czy gmina obecnie prowadzi i/lub prowadziła jakieś działania wyprzedzające i zapobiegające wystąpieniu napięć społecznych oraz łagodzących społeczno-gospodarcze konsekwencje procesu transformacji energetycznej? Jeśli tak, to jakie? Jeśli nie, to dlaczego?

Pytania skierowane tylko do:

- a) *przedstawiciela kadry zarządzającej Powiatowego Urzędu Pracy (PUP);*
 - b) *przedstawiciela kadry zarządzającej instytucji pomocy i integracji społecznej (OPS/ PCPR);*
 - c) *przedstawicieli branżowych (górniczych/ okołogórniczych) związków zawodowych, działających na terenie gminy;*
 - d) *przedstawicieli lokalnych organizacji pozarządowych.*
15. Czy aktualnie dostępne instrumenty rynku pracy/ świadczenia i usługi pomocy społecznej/ osłony socjalne dla sektora górnictwa są wystarczające do zapobiegania napięciom i problemom społecznym, które mogą pojawić się na skutek transformacji?
 16. Jeśli nie, jakie inne rozwiązania należałoby wprowadzić, żeby zaradzić ewentualnym problemom?

Dział E. Doświadczenia, plany i uwarunkowania w gminach górniczych związane z zagospodarowaniem terenów pogórniczych

Pytania skierowane tylko do:

- a) *przedstawicieli urzędu gminy, zaangażowanych w realizację zadań związanych z transformacją energetyczną, gospodarką, innowacjami, planowaniem przestrzennym, zagospodarowaniem terenów przemysłowych/ pogórnich, rewitalizacją, polityką klimatyczną;*
- b) *przedstawicieli przedsiębiorstw okołogórnich, zlokalizowanych na terenie gminy;*
- c) *przedstawiciela przedsiębiorstwa górnich (czynnego lub w likwidacji), zlokalizowanego na terenie gminy lub w jej otoczeniu;*
- d) *przedstawicieli lokalnego samorządu gospodarczego i/ lub instytucji otoczenia biznesu (np. izba gospodarcza, agencja rozwoju, inkubator, klaster, park przemysłowy, technologiczny itp.).*

17. Czy posiada Pan/i jakieś zawodowe doświadczenia związane z wykorzystaniem terenów pogórnich?

18. Czy i jakie występują bariery w zagospodarowaniu tych terenów na terenie Pana/i gminy lub w jej otoczeniu?

Dział F. Doświadczenia, plany i czynniki warunkujące pozyskiwanie nowych inwestorów, zapewniających wysokiej jakości miejsca pracy

Pytania skierowane tylko do:

- a) *przedstawicieli urzędu gminy, zaangażowanych w realizację zadań związanych z transformacją energetyczną, gospodarką, innowacjami, planowaniem przestrzennym, zagospodarowaniem terenów przemysłowych/ pogórnich, rewitalizacją, polityką klimatyczną;*
- b) *przedstawicieli przedsiębiorstw okołogórnich, zlokalizowanych na terenie gminy;*
- c) *przedstawiciela przedsiębiorstwa górnich (czynnego lub w likwidacji), zlokalizowanego na terenie gminy lub w jej otoczeniu;*
- d) *przedstawicieli lokalnego samorządu gospodarczego i/ lub instytucji otoczenia biznesu (np. izba gospodarcza, agencja rozwoju, inkubator, klaster, park przemysłowy, technologiczny itp.).*

19. Jakiego Pana/i zdaniem warunki powinny zostać spełnione, aby Pana/i gmina była w stanie pozyskać nowego inwestora, który zapewni atrakcyjne miejsca pracy i będzie płacił podatki?
20. Czy Pana/i zdaniem lepszym rozwiązaniem jest przyciągnięcie bardzo dużych inwestycji, czy znając specyfikę gminy lepiej promować idee rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw?
21. Czy Pana/i zdaniem gmina jest atrakcyjna dla nowych inwestycji zewnętrznych? Jeżeli nie, co zrobić, aby taka była?
22. Czy samorząd nawiązuje kontakty z potencjalnymi inwestorami? Jeżeli tak, to jak zapatrują się oni na inwestycje w gminie? Jakimi są mocne, a jakie słabe strony gminy oraz jej przyszłego zagospodarowania w oczach inwestorów?

Dział G. Poziom i ocena współpracy samorządów gmin górniczych z: lokalnym sektorem biznesu, samorządem gospodarczym i instytucjami otoczenia biznesu, z zakładami górniczymi, SRK i sektorem energetycznym

Pytania skierowane tylko do:

- a) przedstawicieli urzędu gminy, zaangażowanych w realizację zadań związanych z transformacją energetyczną, gospodarką, innowacjami, planowaniem przestrzennym, zagospodarowaniem terenów poprzemysłowych/pogórniczych, rewitalizacją, polityką klimatyczną;*
 - b) przedstawicieli przedsiębiorstw okołogórniczych, zlokalizowanych na terenie gminy;*
 - c) przedstawiciela przedsiębiorstwa górniczego (czynnego lub w likwidacji), zlokalizowanego na terenie gminy lub w jej otoczeniu;*
 - d) przedstawicieli lokalnego samorządu gospodarczego i/ lub instytucji otoczenia biznesu (np. izba gospodarcza, agencja rozwoju, inkubator, klaster, park przemysłowy, technologiczny itp.).*
23. Czy samorząd lokalny współpracuje z sektorem biznesu, samorządem gospodarczym i instytucjami otoczenia biznesu oraz w jakim zakresie? Jak Pan/i ocenia tę współpracę?

24. Czy samorząd lokalny współpracuje z zakładami górniczymi, SRK i sektorem energetycznym oraz w jakim zakresie? Jak Pan/i ocenia tę współpracę?

Dział H. Wizja gminy górniczej w przyszłości, po wygaszeniu działalności górniczej

25. Jak Pana/i zdaniem będzie wyglądała gmina po wygaszeniu działalności górniczej?
26. Czy Pana/i zdaniem gmina poradzi sobie z wyzwaniami społeczno-gospodarczymi i środowiskowymi/ przestrzennymi?
27. Czy na przykładzie Pana/i gminy, transformacja energetyczna będzie impulsem do społeczno-gospodarczego rozwoju gminy czy raczej odwrotnie? Jakie działania mogą wzmocnić, a jakie osłabić gminę w związku z transformacją?
28. Jakie konkretne działania powinno się podjąć, aby transformacja energetyczna w gminie zakończyła się sukcesem?
29. Jakiego rodzaju czynniki warunkują szansę na rozwój gminy (gospodarcze, społeczno-demograficzne, infrastrukturalne, środowiskowe)?
30. Czy wiadomo Panu/i o jakiś konkretnych scenariuszach rozwoju w związku z transformacją?
31. Czy te wizje zapisane są w dokumentach strategicznych/ programowych gminy?
32. Od kogo, od czego zależy osiągnięcie dodatniego bilansu przeobrażeń związanych z procesem transformacji energetycznej w gminie?
33. Co należy zrobić, aby proces ten był udany?

Dział I. Skala i rodzaje potrzeb samorządów gmin górniczych i pozostałych interesariuszy związanych z procesem transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej

34. Czego w chwili obecnej samorządy potrzebują najbardziej, aby skutecznie przeprowadzić proces transformacji? Co konkretnie jest potrzebne w Pana/i gminie?
35. Czy Pana/i zdaniem ww. potrzeby są możliwe do zaspokojenia? Jeżeli tak, kto powinien przede wszystkim wspierać gminę w zapewnieniu ww. potrzeb?

Dział J. Przykłady dobrych praktyk do wdrożenia przez gminy i Samorząd Województwa Śląskiego oraz rekomendacje w zakresie

36. Patrząc na Pana/i dotychczasowe doświadczenie oraz wiedzę lub na przykładzie innych miast, jakie są dobre praktyki w zakresie prowadzenia transformacji energetycznej? Jakich działań natomiast należy unikać? Czy może Pan/i podać przykłady (województwo śląskie/Polska/zagranica np. regiony węglowe w UE)?